

## บทที่ ๓ การจัดองค์กรสงฆ์ของวัดหนองป่าพง

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาการจัดองค์กรของวัดหนองป่าพง โดยมีประเด็นที่จะศึกษาประกอบด้วย พัฒนาการของวัดหนองป่าพง ประวัติของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ประวัติวัดหนองป่าพง รูปแบบการจัดองค์กรของวัดหนองป่าพง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

### ๓.๑ พัฒนาการในการจัดองค์กรสงฆ์ในสังคมไทย

#### ๓.๑.๑ การจัดองค์กรสงฆ์สมัยหลังพุทธกาล

องค์กรสงฆ์ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานได้มีเหตุการณ์หลายอย่างที่เกิดขึ้นและแบ่งออกเป็นสองยุคสงฆ์ถึงเวลาที่ต้องปรับเปลี่ยนสมัยปัจจุบันเรียกว่าปรับตัวเช่นการไม่ตั้งพระเถระรูปหนึ่งรูปใดเป็นศาสดาแทนพระพุทธเจ้า แต่ให้พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทน การกล่าวต่อพระธรรมวินัยของพระสุภัททวุฒบรพชิต การทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ของคณะสงฆ์กลุ่มพระมหากัสสปเถระเป็นต้น เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้องค์กรสงฆ์ที่มีมาแล้วสมัยพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่มีการเปลี่ยนแปลงที่มีผลกระทบมาจนถึงปัจจุบัน ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาพัฒนาการองค์กรสงฆ์ในช่วงหลังพุทธปรินิพพานโดยกำหนดหัวข้อที่จะศึกษาประกอบด้วย พัฒนาการองค์กรสงฆ์ช่วงสังคายนาครั้งที่ ๑-๒-๓ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) พัฒนาการองค์กรสงฆ์ช่วงสังคายนาครั้งที่๑ ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน พระองค์คงเล็งเห็นความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นภายในองค์กรพระพุทธศาสนาที่พระองค์ทรงก่อตั้งขึ้นทั้งส่วนที่เกี่ยวกับการบริหารการปกครอง การตีความหลักธรรมคำสอนและการขาดผู้นำสูงสุดในองค์กร เพราะเมื่อพระองค์ยังทรงพระชนม์ พระองค์เป็นจุดศูนย์รวมของทุกสิ่งทุกอย่างในองค์กรสงฆ์ แม้พระองค์จะกระจายอำนาจในการปกครอง การบริหารงานคณะสงฆ์ให้แก่เหล่าพระสาวกที่มีความรู้ความสามารถแล้วก็ตาม พระพุทธองค์เหมือนจะเตรียมการบางอย่างสำหรับรองรับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในองค์กรพุทธศาสนาไว้ล่วงหน้า เช่นในการตัดสินพระธรรมวินัยพระองค์ให้ใช้หลักมหาปเทศ ๔ เป็นหลักในการตัดสินพระธรรมวินัย เมื่อพระอรหันต์ทูลถามว่าหลังจากพระองค์ปรินิพพานแล้วจะตั้งใครเป็นศาสดาแทนพระองค์ พระองค์ทรงตรัสว่าพระธรรมวินัยจะเป็นศาสดาแทนพระองค์ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว เป็นสิ่งสำคัญที่สามารถบอกถึงความเจริญหรือเสื่อมสลายของพระพุทธศาสนาได้

เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๗ วันก็ปรากฏว่ามีพระแก่รูปหนึ่งนามว่าสุภัททะ ได้กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยและแสดงอาการปิติ กล่าวว่าท่านทั้งหลายจะมามัวร้องไห้รำพันอยู่ทำไม พระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานก็ดีแล้ว เพราะเมื่อพระองค์ทรงอยู่ทรงสอนโน้น สอนนี้ ทรงห้ามโน้น ห้ามนี้ บัดนี้เราหมดพันธะแล้วเป็นอิสระแล้วเป็นต้น มหากัสสปเถระเมื่อได้ทราบข่าวจากพระสงฆ์ว่าพระสุภัททะพูดเช่นนั้น จึงเกิดธรรมสังเวชในใจว่าพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานไม่นานนักเพียง ๗ วันเท่านั้น ก็มีภิกษุอลัชชีไม่มีอายุจ้วงจาบพระธรรมวินัยในท่ามกลางสงฆ์เช่นนี้ ต่อไปภายภาคหน้าจะมียิ่งไปกว่านี้อีกหรือ จึงเรียกประชุมสงฆ์กวาดทะเลของพระ สุภัททะมากล่าวอ้าง โดยได้ปรารภแก่ที่

ประชุมสงฆ์ที่เมืองกุสินารถึงการร่ายกรองพระธรรมวินัยให้เป็นหลักฐานด้วยเหตุ ๓ ประการคือ<sup>๑)</sup> ๑) เพราะการกล่าวถ้อยคำจาบจ้วงเป็นเลี่ยนนามต่อพระพุทธศาสนาของพระสุภทัตตบุตรพรพิต ๒) เพราะพุทธดำรัสที่รับสั่งแก่พระอานนท์เถระเจ้าว่าพระธรรมวินัยจักเป็นศาสดาแทนพระองค์ในกาลที่พระองค์ล่วงลับไปแล้ว ๓) เพราะรำลึกถึงคุณของพระศาสดาที่มีต่อท่านเอง การทำสังคายนาครั้งที่ ๑ กระทำที่เมือง ๓ ราชคฤห์ภายหลังพุทธปรินิพพาน ๓ เดือน พระมหากัสสปะ เป็นประธานและเป็นองค์ปุจฉา พระอุบาลีเป็นองค์วิสัชนาพระวินัย พระอานนท์เป็นองค์วิสัชนาพระสูตร ในการประชุมสังคายนาครั้งนี้ พระมหาเถระเจ้าทั้งหลายได้มีมติเป็นเอกฉันท์ปรับอาบัติพระอานนท์<sup>๒)</sup> แม้ว่าท่านจะบรรลุประอรหันต์แล้วก็ตามเพราะเหตุว่า ๑) ไม่ได้ทูลถามว่าสิกขาบทเล็กน้อยที่ให้อ่อนได้หมายเอาสิกขาบทใด ๒) ข้อที่เหยียบผ้าวัสสิกสาฎกของพระพุทธองค์ ๓) ปลอ่ยให้สตรีถวายบังคมพระพุทธสรีระก่อน และนางร้องไห้จนน้ำตาเปียกพระสรีระ ๔) ไม่อ้อนวอนพระศาสดาให้ทรงอยู่ตลอดกับแม่ทรงจะมีนิมิตโอกาส ๕) ช่วยเหลือให้สตรีบวชในพุทธศาสนา พระอานนท์กล่าวแก้ข้อกล่าวหาทั้ง ๕ ข้อดังต่อไปนี้ ๑) ไม่ทูลถามสิกขาบท เพราะไม่ได้ระลึกถึง ๒) ที่เหยียบเพราะพลั้งเผลอไม่ใช่เพราะไม่เคารวะ ๓) ให้สตรีถวายบังคมก่อน เพราะค้ำมีดเป็นเวลาวิกาล ๔) ไม่ทรงอ้อนวอนพระศาสดา เพราะถูกมารตลใจจึงไม่ได้อ้อนวอน ๕) เพราะเห็นว่าพระนาง ปชาบดีโคตมีเป็นพระมารดาเลี้ยงถวายชีโรทก (นํ้านม) แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าในวัยเยาว์ จึงชวนถวายให้สตรีบวช แม้พระอานนท์จะทราบด้วยตัวเองไม่ผิด แต่เมื่อสงฆ์พิจารณาถึงโทษ ปรับอาบัติท่านก็ยอมรับ ไม่ได้ขัดขืนแต่อย่างใด การสังคายนาครั้งนี้ได้กระทำขึ้นโดยสงฆ์ฝ่ายที่นับถือพระมหากัสสปเถระ แต่ยังมีสงฆ์ฝ่ายพระปุราณะที่ไม่ยอมรับการประชุมครั้งนี้ จึงได้พาบริวาร ๕๐๐ รูป เดินทางจากทักขิณคิริชนบทมาสู่เวฬุวันเมืองราชคฤห์ พระสงฆ์ฝ่ายที่สังคายนาเสร็จแล้วได้แจ้งให้พระปุราณะทราบ แต่ท่านกลับตอบว่า "พวกท่านทำสังคายนาได้ดีแล้ว แต่พวกผมได้ฟังได้รู้มาอย่างไรรักจะทำอย่างนั้น" ความจริงพระปุราณะยอมรับการสังคายนาทั้งหมด แต่มีสิกขาบท ๘ อย่างที่ยังไม่ยอมรับคือ ๑) อันโตวุตถะ ของอยู่ในที่อยู่ ๒) อันโตปิกกะ ให้สูกภายในที่อยู่ ๓) สามปิกกะ ให้สูกเอง ๔) อุคคหิตะ หยิบของที่ยังไม่ได้รับประเคน ๕) ตโตนิหะ ของที่ได้มาจากการนิมนต์ ๖) ปุเรกัตถะ ของรับประเคนในเวลาก่อนภัตร ๗) นวัฏฐะ ของอยู่ในป่า ๘) โปกขรฎฐะ ของอยู่ในสระ พระปุราณะกล่าวว่าพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ปฏิบัติได้ แต่พระมหากัสสปะแย้งว่าทรงอนุญาตจริง แต่ในเวลาข้าวยากหามาแพงเท่านั้นเมื่อพ้นสมัยแล้วทรงให้ยกเลิก แต่พระปุราณะก็ไม่เชื่อเพราะไม่ได้ยิน แล้วพาคณะไปทำสังคายนาใหม่ แต่ไม่มีหลักฐานว่าทำที่ไหน เมื่อไหร่ ใช้ภิกษุกี่รูป นี่เป็นรอยแยกครั้งแรกในสังฆมณฑลหลังพุทธปรินิพพาน ผลสำเร็จของการสังคายนาครั้งนี้ที่เห็นชัดเจนในครั้งนี่คือ ๑) ทำให้การร่ายกรองพระไตรปิฎกเป็นหมวดหมู่ขึ้นเป็นครั้งแรก ๒) ทำให้พุทธศาสนากลายไปสู่ถิ่นอื่นอย่างรวดเร็ว ๓) ทำให้พุทธศาสนามั่นคงและสืบทอดมาจนทุกวันนี้ ๔) การปฏิบัติของพระอานนท์และการลงพรหมทัณฑ์พระฉันทะเป็นแบบอย่างที่ดีในหลักประชาธิปไตยและ ธรรมาธิปไตยอย่างชัดเจน ๕) แสดงถึงความสามัคคีของภิกษุที่ได้พร้อมทำสังคายนาเพื่อรักษาพุทธศาสนา

<sup>๑)</sup> เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์บรรณาคาร ๒๕๔๔), หน้า ๔๔-๔๕.

<sup>๒)</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗.

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าหลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานไปแล้วองค์กรสงฆ์ได้มีการทำสังคายนาพระธรรมวินัยโดยมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน แต่การทำสังคายนาครั้งที่ ๑ นี้ ได้มีปรากฏการณ์แสดงให้เห็นถึงร่องรอยแห่งการแตกแยกทางความคิดก็คือกรณีของคณะพระปุราณะ การบริหารและการปกครองในช่วงหลังพุทธปรินิพพานพระสงฆ์ส่วนมากยังเคารพนับถือกันและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอันเป็นหลักใหญ่ส่วนที่ไม่เห็นพ้องต้องกันนั้นเป็นเพียงแค่หลักย่อยเท่านั้น

**๒) พัฒนาการองค์กรสงฆ์ช่วงสังคายนาครั้งที่ ๒** การทำสังคายนาครั้งที่สองเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๐๐ ที่วาฬิการาม เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี ประเทศอินเดีย โดยมีพระยสะกากัณทกบุตรเป็นผู้ชักชวน พระเถระผู้ใหญ่ที่เข้าร่วมทำสังคายนาครั้งนี้ได้แก่ พระสัพพกามี พระสาฬหะ พระขุชโสภิตะ พระวาสวกามิกะ (ทั้งสี่รูปนี้เป็นชาวปาจิณกะ) พระเวตตะ พระสัมภุตตะ สาณวาสี พระยสะกากัณทกบุตร และพระสุมนะ (ทั้งสี่รูปนี้เป็นชาวปาฐา) ในการนี้พระเวตตะทำหน้าที่เป็นประธานผู้คอยซักถาม และพระสัพพกามีเป็นผู้นำในการวิสัชนาข้อวินัย การทำสังคายนาครั้งนี้มีพระสงฆ์มาประชุมร่วมกัน ๗๐๐ รูป ดำเนินการอยู่เป็นเวลา ๘ เดือน จึงเสร็จสิ้น ข้อปรารภในการทำสังคายนาครั้งนี้เกิดขึ้นเมื่อ พระยสะกากัณทกบุตร พบเห็นข้อปฏิบัติย่อหย่อน ๑๐ ประการทางพระวินัยของภิกษุวัชชีบุตรเช่น ควรเก็บเกลือไว้ในเขาสัตว์เพื่อรับประทานได้ ควรฉันอาหารยามวิกาลได้ ควรรับเงินทองได้ เป็นต้น พระยสะกากัณทกบุตรจึงชวนพระเถระต่างๆ ให้ช่วยกันวินิจฉัย แก่ความถือผิดครั้งนี้

**๓) พัฒนาการองค์กรสงฆ์ช่วงสังคายนาครั้งที่ ๓** การทำสังคายนาครั้งที่สามเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔ ที่โอศการาม กรุงปาฏลิบุตร ประเทศอินเดีย โดยมีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธาน การทำสังคายนาครั้งนี้มีพระสงฆ์มาประชุมร่วมกัน ๑,๐๐๐ รูป ดำเนินการอยู่เป็นเวลา ๙ เดือน จึงเสร็จสิ้น ข้อปรารภในการทำสังคายนาครั้งนี้เกิดขึ้นเมื่อ มีพวกเดียรถีย์ หรือนักบวชศาสนาอื่นมาปลอมบวช แล้วแสดงลัทธิศาสนาและความเห็นของตนว่าเป็นพระพุทธศาสนา พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ จึงได้ขอความอุปถัมภ์จากพระเจ้าโศกมหาราชสังคายนาพระธรรมวินัยเพื่อกำจัดความเห็นของพวกเดียรถีย์ออกไป ในการทำสังคายนาครั้งนี้ พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ ได้แต่งตั้งคัมภีร์กถาวัตถุ ซึ่งเป็นคัมภีร์หนึ่งในพระอภิธรรมไว้ด้วย และเมื่อทำสังคายนาเสร็จแล้ว ก็มีการส่งคณะทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ ในที่นี้มีพระมหินทเถระ ผู้เป็นโอรสของพระเจ้าโศกมหาราช ที่นำพระพุทธศาสนาไปประดิษฐานในลังกา รวมทั้งพระโสณะเถระและพระอุตตระเถระ ที่นำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ยังดินแดนสุวรรณภูมิด้วย

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าหลังพุทธกาลจนถึงสังคายนาครั้งที่ ๓ ซึ่งเป็นเวลาประมาณ ๓๐๐ กว่าปี หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานพระพุทธศาสนาและองค์กรสงฆ์ได้มีการเปลี่ยนแปลงมาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะเรื่องของการตีความพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าอาจเป็นเพราะสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่นั้น เมื่อมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในเรื่องของพระธรรมวินัยคณะสงฆ์ได้กราบเรียนทูลถามปัญหาแก่พระพุทธเจ้าโดยตรง แต่เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วและตรัสว่าพระธรรมวินัยจะเป็นศาสดาแทนพระองค์ เมื่อมีความเห็นไม่ตรงกันในการตีความพระธรรมวินัยบางข้อบางเรื่องจึงมีความขัดแย้งกันขึ้น จนกระทั่งคณะสงฆ์มีการแยกออกเป็นสองนิกายใหญ่ๆ คือเถรวาทและมหายาน จากการศึกษาผู้วิจัยเห็นว่าองค์กรสงฆ์หลังพุทธกาลได้มีการมีการปกครองการบริหารเป็นสายหรือเป็นคณะอาจารย์เช่นสายของพระมหากัสสปเถระ สายของพระ

อานนท์เถระ สายของพระปุราณะเป็นต้น แต่ก็ยังนับถือและให้ความสำคัญกับหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้

### ๓.๑.๒ พัฒนาการองค์กรสงฆ์ในประเทศไทย

หลังจากสังคายนาครั้งที่ ๓ เสร็จสิ้นลง พระเจ้าอโศกมหาราชและพระมหาโมคคัลลบุตรติสสเถระ ได้ส่งสมณทูตเดินทางไปประกาศพระพุทธศาสนา ทั้งในประเทศและนอกประเทศ ซึ่งมีทั้งหมด ๙ สาย โดยเฉพาะสายที่ ๘ มีพระโสณะและพระอุตตระพร้อมคณะรวมกันเป็น ๕ รูป ได้เดินทางไปประกาศพระพุทธศาสนาที่สุวรรณภูมิ<sup>๓</sup> ซึ่งนักประวัติศาสตร์และโบราณคดีของไทยได้พิสูจน์และกล่าวยืนยันว่าสถานที่ที่พระเถระทั้ง ๒ รูป พร้อมด้วยคณะเดินทางมาประกาศพระพุทธศาสนานั้นคือบริเวณจังหวัดนครปฐมในปัจจุบัน เพราะมีโบราณสถานและโบราณวัตถุต่างๆ เช่นพระปฐมเจดีย์ ศิลารูปพระธรรมจักรเป็นต้นเป็นประจักษ์พยาน แต่เรื่องนี้ก็ยังไม่เป็นที่ตกลงแน่ชัดว่าสุวรรณภูมิคือที่ใดกันแน่ เพราะพม่าก็อ้างว่าสุวรรณภูมิคือเขตแดนของพม่า ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาพัฒนาการองค์กรสงฆ์ไทยในสมัยต่างซึ่งประกอบด้วย พัฒนาการองค์กรสงฆ์ในสมัยสุโขทัย พัฒนาการองค์กรสงฆ์ในสมัยอยุธยาและพัฒนาการองค์กรสงฆ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

#### ๓.๑.๒.๑ พัฒนาการสมัยโบราณ

พัฒนาการสมัยโบราณหมายถึง พัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนกระทั่งถึงสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งกินเวลาประมาณ ๖๐๐ ปี แบ่งเป็น ๓ ช่วง คือ ๑) พระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัย ๒) พระพุทธศาสนาสมัยกรุงศรีอยุธยา และ ๓) พระพุทธศาสนาสมัยกรุงธนบุรี ดังมีรายละเอียดดังนี้

๑) พระพุทธศาสนาสมัยสุโขทัย พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน เมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๖ สมัยเดียวกันกับประเทศศรีลังกา ด้วยการส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศต่างๆ ๙ สาย โดยการอุปถัมภ์ของพระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์อินเดีย ในขณะนั้นประเทศไทยรวมอยู่ในดินแดนที่เรียกว่าสุวรรณภูมิ หลังจากอาณาจักรพุกามและกัมพูชาเสื่อมอำนาจลง คนไทยจึงได้ตั้งตัวเป็นอิสระ ได้ก่อตั้งอาณาจักรขึ้นเอง ๒ อาณาจักร ได้แก่ อาณาจักรล้านนาทางภาคเหนือของไทย ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่และอาณาจักรสุโขทัยซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดสุโขทัยในปัจจุบัน เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. ๑๘๒๒ พระองค์ทรงสดับกิตติศัพท์ของคณะสงฆ์แบบลังกาวงศ์ก็ทรงเลื่อมใสศรัทธา จึงโปรดอาราธนาพระมหาเถรสังฆราชจากเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งสำนักเผยแผ่พระศาสนา ณ วัดอริยญิกในกรุงสุโขทัย ดังปรากฏในข้อความในศิลาจารึกว่า “เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้มีอริยญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตรหลวง (รู้หลัก) กว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลูก (จาริก) แต่เมืองนครศรีธรรมราชมา” ข้อความในศิลาจารึกตอนนี้แสดงว่าก่อนที่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชจะอาราธนาพระมหาเถรสังฆราชมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่วัดอริยญิกนั้น กรุงสุโขทัยมี

<sup>๓</sup>แสวง อุดมศรี, การปกครองคณะสงฆ์ไทย,

“พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร:มูลนิธิพุทธธรรม ๒๕๓๙), หน้า ๑๒.

พระสงฆ์ฝ่ายหินยาน(เถรวาท)อยู่ก่อนแล้วซึ่งศิลาจารึกเรียกว่า “ปุครู” อันหมายถึง “พระครู” นั้นเอง<sup>๕</sup>

การจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ปรากฏเป็นแบบแผนชัดเจนในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท ผู้ทรงอาราธนาพระสงฆ์ชาวลังกานามว่าพระมหาสามีสังฆราชจากเมืองนครพินมาตั้งสำนักเผยแผ่พระศาสนา ณ วัดป่ามะม่วงในกรุงสุโขทัย พระสงฆ์คณะลังกาวงศ์เป็นพระนักปฏิบัติกรรมฐาน จึงมีชื่อเรียกในสมัยนั้นว่า คณะอริยวาสี และเรียกพระที่อาศัยอยู่ในวัดใกล้เคียงบ้านว่า คณะคามวาสี คณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัยจึงมี ๒ คณะตามที่กล่าวมา คณะสงฆ์ทั้งสองฝ่ายแยกการปกครองเป็นอิสระจากกัน แต่ละคณะมีเจ้าคณะผู้ปกครองบังคับบัญชาสูงเป็นของตนเองเรียกว่า พระสังฆราช ในกรุงสุโขทัยจึงพระสังฆนายกหรือประมุขสงฆ์ ๒ รูป คือพระสังฆราชคณะคามวาสีและพระสังฆราชคณะอริยวาสี พระสังฆราชแต่ละองค์ได้รับการสถาปนาจากพระมหากษัตริย์ พระสังฆราชจึงขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์และในขณะเดียวกันพระสังฆราชปกครองบังคับบัญชาพระสงฆ์ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชารองลงไปตามลำดับคือพระครูและเจ้าอาวาส จากโครงสร้างการปกครองและรูปแบบการบริหารการคณะสงฆ์จะเห็นว่าองค์กรสงฆ์ในสมัยสุโขทัยมีการแบ่งเป็นฝ่ายอริยวาสีและฝ่ายคามวาสีและมีการปกครองการบริหารการปกครองแยกจากกันอย่างชัดเจน แต่คณะสงฆ์ทั้งหมดยังขึ้นตรงต่อพระราชมหากษัตริย์เหมือนเดิม

**๒) พระพุทธศาสนาสมัยกรุงศรีอยุธยา** การปกครองและการจัดองค์กรสงฆ์ในสมัยอยุธยายังคงเป็นไปตามแบบอย่างการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยสุโขทัยกล่าวคือ คณะสงฆ์แบ่งเป็น ๒ คณะ คือคณะคามวาสีกับคณะอริยวาสี สิ่งที่ต่างออกไปคือกรุงศรีอยุธยามีคณะสงฆ์ใหม่เพิ่มขึ้นอีก ๑ คณะเรียกว่าคณะป่าแก้ว การก่อตั้งคณะสงฆ์ใหม่นี้ได้รับอิทธิพลจากลังกาเช่นเดียวกับการปรากฏของคณะอริยวาสีในสมัยสุโขทัย ตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีการปกครองคณะสงฆ์แบ่งเป็น ๓ คณะได้แก่<sup>๖</sup> ๑) คณะคามวาสี หมายถึงคณะของพระสงฆ์ภิกษุสงฆ์เดิมที่มีมาตั้งแต่แรกสถาปนากรุงสุโขทัย ๒) คณะอริยวาสี หมายถึงคณะที่สืบต่อประเพณีพระสงฆ์ลังกาวงศ์ของสุโขทัย ๓) คณะคามวาสีฝ่ายขวา หมายถึงคณะสงฆ์ภิกษุสงฆ์เดิมที่ไปแปลงที่ลังกาในสมัยอยุธยาแล้วกลับมาตั้งคณะใหม่ที่รู้จักในหมู่ประชาชนว่า คณะป่าแก้ว ในการปกครององค์กรสงฆ์นั้นในสมัยอยุธยามีเจ้าคณะใหญ่ ๓ รูป คือ เจ้าคณะคามวาสีฝ่ายซ้าย เจ้าคณะอริยวาสีและเจ้าคณะคามวาสีฝ่ายขวาเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาพระสงฆ์ของแต่ละคณะ พระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาเจ้าคณะใหญ่รูปใดรูปหนึ่งสมเด็จ พระสังฆราชดำรงตำแหน่งประมุขสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร ความแตกต่างกันระหว่างองค์กรสงฆ์ในสมัยสุโขทัยกับสมัยอยุธยาก็คือในสมัยอยุธยามีตำแหน่งสมเด็จ พระสังฆราชซึ่งปกครองและบริหารองค์กรสงฆ์ทั้งหมด และคณะสงฆ์ทั้งหมดจะต้องขึ้นตรงต่อพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ภิกษุสงฆ์ทุกรูปจะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้เคร่งครัดตามพระธรรมวินัยในเบื้องต้น<sup>๗</sup> จากนั้นจะต้องประพฤติปฏิบัติตนไม่ให้ขัดต่อจารีตประเพณีอันดีงามของสังคมและกฎหมายบ้านเมืองอีกด้วย

<sup>๕</sup> พระเมธีธรรมาภรณ์,อ้างแล้ว, หน้า ๑๒.

<sup>๖</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

<sup>๗</sup> แสวง อุดมศรี,การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๗๐.

**๓) พระพุทธศาสนาสมัยกรุงธนบุรี** การปกครองและการบริหารองค์กรสงฆ์ในสมัยกรุงธนบุรีไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงมากนัก เพราะบ้านเมืองตกอยู่ในสภาพจลาจลอันเกิดจากสงครามระหว่างไทยกับพม่า ภายหลังสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจะสถาปนากรุงธนบุรีเป็นราชธานีแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระพุทธรูปเพื่อให้กลับคืนเป็นปกติโดยเร็ว พระองค์ได้อาราธนาพระอาจารย์ดีวัดประดู่ จากหัวเมืองทางภาคตะวันออก และพระอาจารย์สี วัดพนัญเชิง จากกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นพระเถระที่มีความรู้ดีปฏิบัติชอบ ให้มาจำพรรษาที่วัดภายในกรุงธนบุรี และทรงสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปที่ ๑ และรูปที่ ๒ ตามลำดับจากนั้นทรงสถาปนาพระครูสุธรรมธีรราชมาหาญ (ขึ้น) ขึ้นเป็นสมเด็จพระสังฆราชรูปที่ ๓ และได้ทรงรับสั่งให้รวบรวมพระไตรปิฎก ตลอดจนคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาจากหัวเมืองต่างๆ เข้ามาไว้ภายในกรุงธนบุรี กรุงธนบุรีดำรงอยู่ได้เพียง ๑๒ ปีก็สิ้นสุดลงในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ พร้อมทั้งมีการสถาปนาอาณาจักรกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นมา

### ๓.๑.๒.๒ พัฒนาการสมัยรัตนโกสินทร์

พัฒนาการสมัยรัตนโกสินทร์หมายเอา พัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยในช่วงรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบัน ซึ่งกินเวลาประมาณ ๒๐๐ กว่าปี กำหนดหัวข้อศึกษาตามช่วงเวลาเป็น ๔ หัวข้อ คือ สมัยรัชกาลที่ ๑ - ๔ สมัยรัชกาลที่ ๕ สมัยรัชกาลที่ ๖-๘ และสมัยรัชกาลปัจจุบัน มีรายละเอียดดังนี้

**๑) พระพุทธศาสนาสมัยรัชกาลที่ ๑-๔ ช่วง พ.ศ. ๒๓๒๕ - ๒๔๑๑)** ในรัชกาลที่ ๑ มีการสร้างและปฏิสังขรณ์วัดต่างๆ สังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๙ มีการสอบพระปริยัติธรรม และสถาปนาสมเด็จพระสังฆราชองค์แรกของกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๕๒ รัชกาลที่ ๒ มีการทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา รัชกาลนี้มีกษัตริย์สมเด็จพระสังฆราชถึง ๓ พระองค์ จัดส่งสมณทูตไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศลังกา มีการฟื้นฟูวันวิสาขบูชาใหม่ ในปี พ.ศ. ๒๓๖๐ ได้ขยายหลักสูตร ๓ ชั้น คือ เปรียญตรี -โท - เอกเป็น ๙ ชั้น คือ ชั้นประโยค ๑ - ๙ รัชกาลที่ ๓ มีการสร้างและแปลพระไตรปิฎกฉบับหลวงเพิ่มหลายฉบับ มีการสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามหลายแห่ง ในสมัยนี้ได้เกิดนิยายธรรมยุคขึ้นโดยพระวชิรญาณเถระ (เจ้าฟ้ามงกุฎ) ในปี พ.ศ. ๒๓๗๖ ที่วัดบวรนิเวศวิหาร สมัยรัชกาลที่ ๔ สร้างวัดและบูรณะวัดต่าง ๆ หลายวัดตลอดจน มีพระราชพิธี "มาฆบูชา" ขึ้นเป็นครั้งแรก ใน พ.ศ. ๒๓๙๔

**๒) สมัยรัชกาลที่ ๕ ช่วง พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๕๓** มีการสร้างวัดใหม่และบูรณะวัดหลายแห่ง มีวรรณกรรมทางพุทธศาสนาจำนวนมาก มีการเริ่มต้นการศึกษาแบบสมัยใหม่ในประเทศไทย โดยให้พระสงฆ์รับภาระช่วยการศึกษาของชาติพ.ศ. ๒๔๓๒ ย้ายที่ราชบัณฑิตยสถานพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรไปอยู่วัดมหาธาตุ ในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงจัดตั้ง "มหามกุฏราชวิทยาลัย" ขึ้น ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๓๙ เปลี่ยนนามมหาธาตุวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยมหาลาภราชวิทยาลัย ให้เป็นที่ศึกษาพระปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูงของ

พระภิกษุสามเณร การปกครองคณะสงฆ์สมัยรัชกาลที่ ๕<sup>๙</sup> นี้แบ่งออกเป็น ๔ คณะตามแบบครั้งรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ คือ คณะเหนือ คณะสงฆ์คณะเหนือขึ้นตรงต่อมหาดไทย โดยรวมเอาวัดในหัวเมืองอันขึ้นอยู่ในกรมมหาดไทยก่อนที่จะเป็นกระทรวงและจัดหัวเมืองเข้าเป็นมณฑลโดยมากวัดเหล่านี้อยู่ทางเหนือ คณะใต้ รวมเอาวัดในหัวเมืองขึ้นอยู่ในกรมพระกลาโหมและกรมท่า ส่วนมากวัดเหล่านี้อยู่ทางใต้ คณะกลาง รวมเอาวัดที่อยู่ในกรุงเทพ คณะธรรมยุต รวมเอาวัดทั้งหัวเมืองปักษ์ใต้ฝ่ายเหนือ และในกรุงเข้าด้วยกัน คณะนี้ปกครองต่อๆ มาเป็นพระราชอาคันตุกะที่เป็นเจ้าเสียเป็นส่วนมาก

**๓) สมัยรัชกาลที่ ๖-๘** ช่วง พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๘๙ สมัยรัชกาลที่ ๖ มีการหนังสือคำสอนในพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง มีการใช้ พ.ศ. แทน ร.ศ. เปลี่ยนกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงศึกษาธิการ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เปลี่ยนวิธีการสอบแบบปากเปล่ามาเป็นข้อเขียน เริ่มการศึกษาพระปริยัติธรรมหลักสูตร "นักธรรม" ตอนแรกเรียกว่า "องค์ของสามเณรรู้ธรรม" มีการพิมพ์คัมภีร์อรรถกถาแห่งพระไตรปิฎกและอรรถกถาชาดก และคัมภีร์อื่นๆ ต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๗ มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ชุดละ ๔๕ เล่มขึ้นเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๓ ในเมืองไทย แล้วมีการส่งไปยังประเทศต่างๆ มีการย้ายกรมธรรมการกลับเข้ามารวมกับกระทรวงศึกษาธิการ ปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ทรงสละราชสมบัติ สมัยรัชกาลที่ ๘ มีการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาไทย และพระไตรปิฎกฉบับหลวง ได้เปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงศึกษาธิการ และกรมธรรมการเปลี่ยนเป็น กรมการศาสนา รัฐบาลได้ออก พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้ประกาศตั้ง "สภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัย" เป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ ปี พ.ศ. ๒๔๙๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้ถูกลอบปลงพระชนม์

**๔) สมัยรัชกาลปัจจุบัน** ในช่วง ๕๐ ปีที่ผ่านมา มีการส่งเสริมพุทธศาสนาด้านต่าง ๆ มากมาย ในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ รัฐบาลได้จัดงานฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ ซึ่งอินเดียและลังกาเรียกว่า "พุทธชยันตี" มีการจัดสร้างพุทธมณฑลขึ้น ในปัจจุบันนี้มีประชากรไทยนับถือพุทธศาสนามากกว่าร้อยละ ๙๔ และมีพุทธศาสนิกชนมากเป็นอันดับ ๔ ของโลก(รองจากประเทศจีน ญี่ปุ่น และเวียดนาม ตามลำดับ) ในปัจจุบันพระพุทธศาสนาในประเทศไทยถือว่ามีความมั่นคงเข้าแข่งระดับแนวหน้าของโลก การเป็นจุดเชื่อมระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานมาบรรจบกัน ถือเป็นก้าวที่สำคัญแห่งพัฒนาการพุทธ ทำให้ชาวพุทธได้เรียนรู้นำเอาจุดดีของแต่ละฝ่ายไปปรับปรุงพัฒนากิจการพระพุทธศาสนาในประเทศของตน พัฒนาการด้านศาสนธรรมของไทยที่มีการฝึกศึกษาทั้งด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระนับเป็นจุดสำคัญที่สร้างจุดแข็งให้กับพระพุทธศาสนาในประเทศไทย โดยอาศัยวัดสองรูปแบบ คือวัดป่ากับวัดบ้าน เป็นสะพานเชื่อมหลักพุทธธรรมลงสู่ชุมชนสังคม และวัดทั้งสองลักษณะก็เป็นศูนย์กลางพัฒนาบุคลากรทางศาสนาที่ดีจนทำให้องค์กรพุทธมีความมั่นคงเข้มแข็งมาโดยตลอด สำหรับพัฒนาการด้านศาสนวัตถุอาศัย ความเป็นผู้ใจบุญสุนทานของชาวพุทธไทยอย่างที่ตั้งใจได้ชัดเจน ทำให้ศาสนสถาน ถาวรวัตถุต่างๆ สร้างงามไม่แพ้อดีตที่ผ่านมา ส่วนพัฒนาการด้าน ศาสนบุคคล-องค์กร นับว่าพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย ยิ่งช่วงสองทศวรรษที่

<sup>๙</sup>เฉลิมพล โสมอินทร์,ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์สุทรไพศาล,๒๕๔๖), หน้า ๑๑๒.

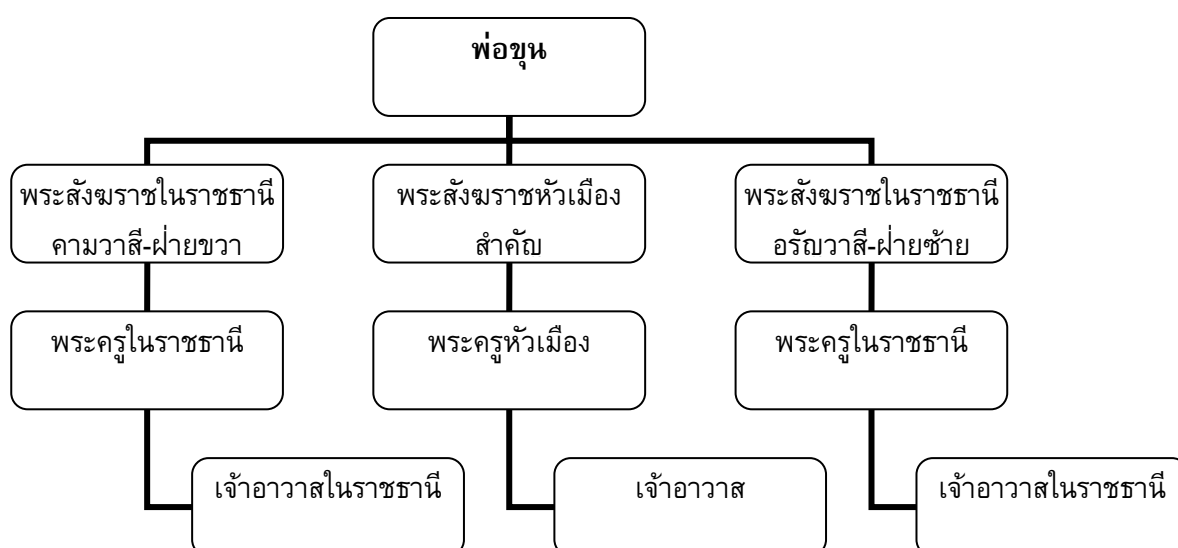
ผ่านมา มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งเข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อการพัฒนาบุคลากรสงฆ์ให้เกิดประสิทธิภาพ เริ่มส่งผลดีงามต่อพัฒนาการแห่งพระพุทธศาสนาในประเทศไทยได้อย่างน่าพึงพอใจ

### ๓.๑.๓ การจัดองค์กรสงฆ์ไทยในสมัยต่าง ๆ

รูปแบบการจัดองค์กรสงฆ์ในประเทศไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงจากรูปแบบองค์กรในสมัยพุทธกาล ซึ่งเป็นเรื่องปกติของยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป การบริหารจัดการองค์กรก็ย่อมมีเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา ถึงแม้รูปแบบบางอย่างจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างแต่พระธรรมวินัยก็ยังเป็นสิ่งสูงสุดในการบริหารจัดการองค์กรเช่นเดิม ซึ่งรูปแบบการจัดองค์กรสงฆ์ไทยนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษารูปแบบการจัดองค์กรสงฆ์ในสมัยสุโขทัย การจัดองค์กรสงฆ์ในสมัยอยุธยา การจัดองค์กรสงฆ์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ และการจัดองค์กรสงฆ์ในปัจจุบันซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) **การจัดองค์กรสงฆ์สมัยสุโขทัย** ในสมัยสุโขทัย พระมหากษัตริย์และประชาชนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาสายเถรวาท จึงเท่ากับเป็นศาสนาประจำชาติ มีการปกครองคณะสงฆ์ภายใน คือ ๑) มีสังฆปริณายก มีพระอุปชฌายะ อาจารย์ ๒) พระมหากษัตริย์ทรงตั้งสมณศักดิ์พระราชทินนาม ๓) มีสังฆนายกแห่งวาสะหรือฝ่าย และมีเจ้าคณะประจำเมืองต่างๆ ที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้ง ๔) ชื่อสูงสุดแห่งพระสังฆนายกปริณายกว่า พระสังฆราช รองลงมาเรียกว่า ปุครู นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่าน่าจะมีพระสังฆราชมากกว่าองค์เดียว เพราะวิธีปกครองในครั้งนั้น หัวเมืองใหญ่ที่ห่างไกลราชธานี เป็นเมืองประเทศราช โดยมากเมืองใหญ่ เมืองหนึ่งน่าจะมีพระสังฆราชองค์หนึ่ง ส่วนเมืองน้อยจึงมีเพียงปุครู เป็นพระสังฆปริณายก คำนี้เปลี่ยนเรียกพระครู แต่ในครั้งสุโขทัย

แผนภูมิที่ ๒.๑๑  
รูปแบบการจัดองค์กรสงฆ์ในสมัยสุโขทัย<sup>๑๐</sup>



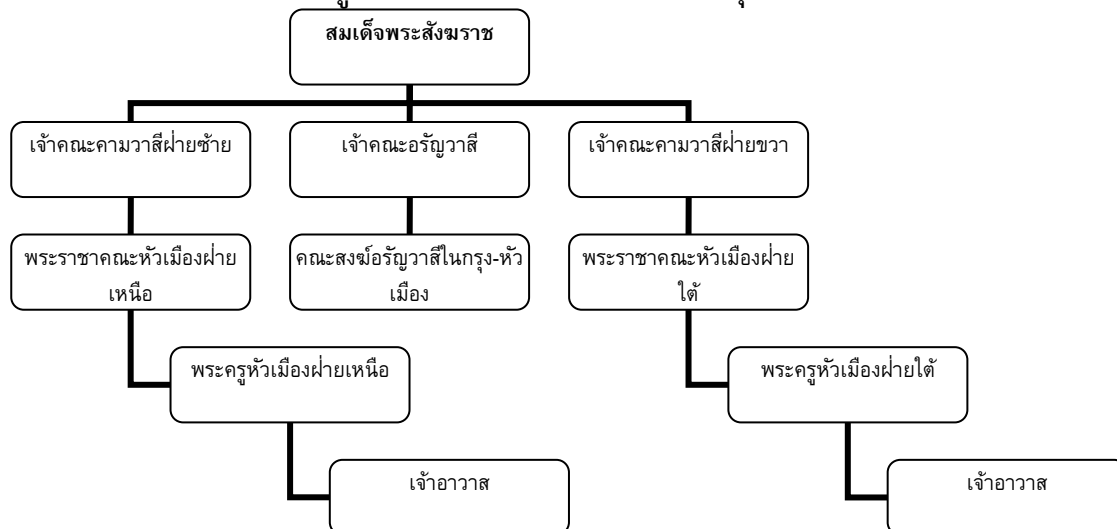
<sup>๑๐</sup>พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๑๒.

รูปแบบองค์กรสงฆ์ในสมัยสุโขทัยสิ่งเพิ่มเติมมาจากสมัยพุทธกาลที่เห็นได้ชัดคือพระราชมหากษัตริย์ทรงตั้งสมณศักดิ์พระสงฆ์ ตั้งราชทินนาม ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าการตั้งสมณศักดิ์พระสงฆ์นั้นอาจเป็นการตั้งโดยเลียนแบบการตั้งเอตทัคคะของพระพุทธเจ้าก็เป็นได้ และการที่พระราชมหากษัตริย์ตั้งสมณศักดิ์ได้มีมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

**๒) การจัดองค์กรสมัยกรุงศรีอยุธยา** เมื่อถึงยุคกรุงศรีอยุธยา การบริหารองค์กรสงฆ์มีการเปลี่ยนแปลงจากสมัยสุโขทัยดังนี้ ๑) ในขั้นต้นแห่งกรุงศรีอยุธยาแบ่งการปกครองเป็นสองฝ่ายคือฝ่ายคามวาสี และฝ่ายอรัญวาสี องค์ไหนมีพรรษายุกลามาก ก็เป็นสมเด็จพระสังฆราช ๒) ต่อมาเมื่อคณะป่าแก้วจากลังกามีมากขึ้นในกรุงเก่า และหัวเมืองปักษ์ใต้ชั้นหลัง ต้องแยกคณะคามวาสีเป็น ๒ คณะ จึงเอาตำแหน่งพระวันรัต ไปเป็นเจ้าคณะใหญ่คามวาสีฝ่ายใต้ ตั้งนามเจ้าคณะใหญ่อรัญวาสีขึ้นใหม่ว่าพระพุทธรจารย์ ๓) ต่อมาสมัยพระมหาธรรมราชา (พระราชบิดาสมเด็จพระนเรศวรมหาราช) แบ่งออกเป็น คณะเหนือ ขึ้นในสมเด็จพระอริยวงศญาณ คณะใต้ ขึ้นในสมเด็จพระวันรัต(ป่าแก้ว) ๔) คำว่า “สมเด็จพระสังฆราช” นำมาจากเขมรสมัยอยุธยาเดิมคำว่า “พระสังฆราช” มีมากองค์คือราชธานีและหัวเมืองใหญ่ทั้งหลายจึง สถาปนาสมเด็จพระสังฆราชขึ้นองค์หนึ่งใหญ่กว่าพระสังฆราช หรือสังฆราชาทุกองค์ ตั้งพระครูในราชธานีขึ้นเป็นพระสังฆราชาคณะให้พิเศษกว่าพระครูทั่วไปแต่เดิม แต่มาเรียกสั้นๆ ว่า พระราชาคณะ ในสมัยอยุธยาจึงมีสังฆปริณายกเป็น ๓ ชั้นคือ (๑) สมเด็จพระสังฆราช (๒) พระสังฆราชา (๓) พระครูองค์กรสงฆ์ในสมัยอยุธยามีความหลากหลายมากกว่าในสมัยสุโขทัยในด้านรูปแบบการบริหารจัดการ และการจัดองค์กร

#### แผนภูมิที่ ๒.๑๒

##### รูปแบบการจัดองค์กรสงฆ์ในสมัยอยุธยา

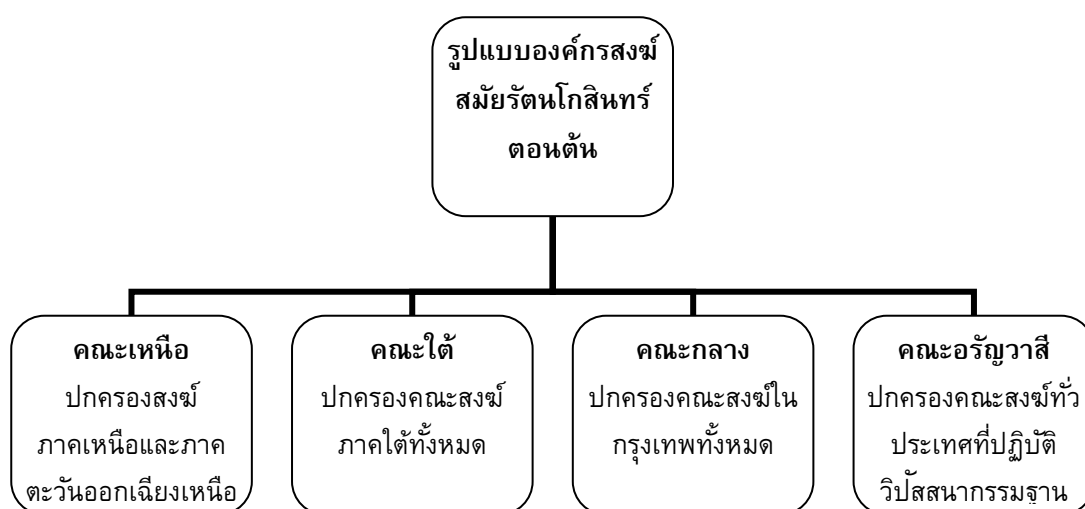


**๓) การจัดองค์กรสมัยกรุงรัตนโกสินทร์** ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นรูปแบบการจัดองค์กรยังใช้รูปแบบของการจัดองค์กรในสมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่ โดยมีรายละเอียดดังนี้ ช่วงที่ ๑ รัชกาลที่ ๑ -๔ การจัดองค์กรสมัยรัชกาลที่ ๑-๒ คณะสงฆ์แบ่งเป็นคณะเหนือ คณะใต้ ทุกคณะประกอบด้วยคามวาสี อรัญวาสี มีการเปลี่ยนแปลงนามพระราชาคณะบ้าง แต่ก็ยังมีเค้าเป็น ๓ คณะ คือ คณะเหนือ คณะใต้และคณะอรัญวาสี ต่อมาสมัยรัชกาลที่ ๓ โปรดให้รวมพระอารามหลวงและวัดราษฎร์ในจังหวัดกรุงเทพฯ โดยมากเข้าเป็นคณะหนึ่งต่างหาก เรียกว่าคณะกลาง จึงเพิ่มเป็น ๔

คณะมาแต่นั้น คือ คณะเหนือ คณะใต้ คณะกลาง และคณะอรัญวาสี คณะธรรมยุตได้เริ่มขึ้นในรัชกาล  
 นี้แต่ก็สังกัดอยู่ในคณะกลาง เขียนแผนภูมิได้ดังนี้

## แผนภูมิที่ ๒.๑๓

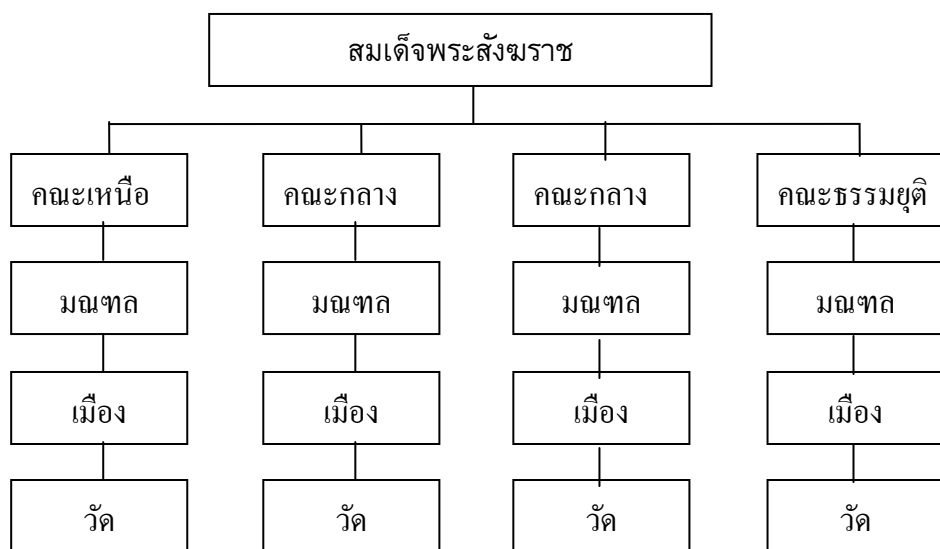
รูปแบบการจัดองค์กรสงฆ์ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น<sup>๑๑</sup>



ธรรมยุติกา และคณะกลาง และพระราชอาณัติเจ้าคณะรอง คณะเหนือ คณะใต้ คณะธรรมยุติกาคณะกลางทั้ง ๔ ตำแหน่งนั้น ดังโครงสร้างองค์กรสงฆ์ไทยตามแผนภูมิดังนี้

#### แผนภูมิที่ ๒.๑๔

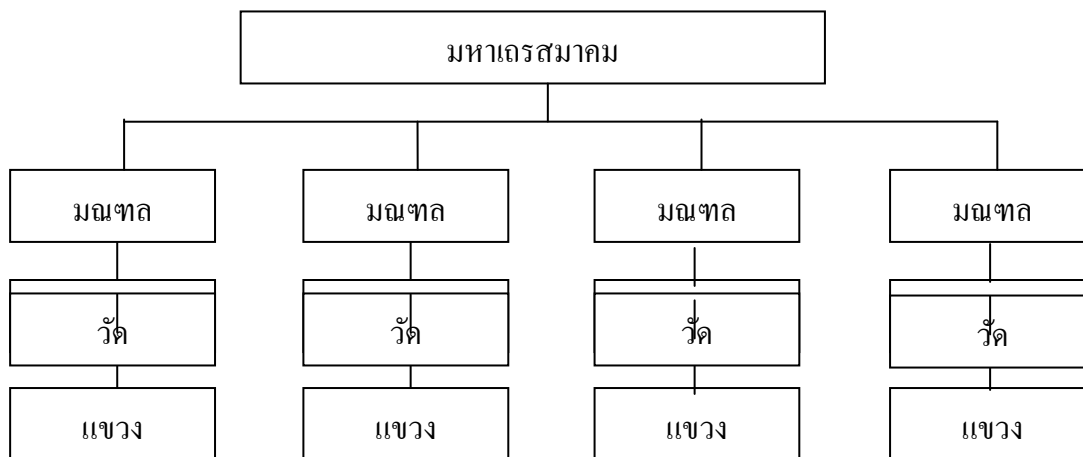
รูปแบบการจัดองค์กรสงฆ์สมัยรัชกาลที่ ๕ ก่อน พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑



จากแผนภูมิที่ ๒.๑๔ ทำให้เข้าใจได้ว่าโครงสร้างการจัดองค์กรสงฆ์ในสมัยนี้มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างการบริหารประเทศ เพื่อรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ส่วนกลางคือกรุงเทพมหานคร โดยมีเจ้าคณะใหญ่ ๔ คณะบริหารจัดการคณะสงฆ์ทั่วประเทศ โดยมีเจ้าคณะมณฑล เจ้าคณะเมือง เจ้าคณะแขวง และเจ้าอาวาส เป็นกลไกการกำกับดูแลตามลำดับ นอกจากนี้ได้มีประกาศพระบรมราชโองการ บ้าง ออกกฎหมายพระสงฆ์บ้าง อุดหนุนพระพุทธรูปบุญดี ให้ผู้ละเมิดต้องโทษทางบ้านเมืองอีกส่วนหนึ่งด้วย และต้องทรงตั้งคฤหัสถ์ให้มีหน้าที่ปกครองสงฆ์ทั้งชำระอธิกรณ์ ทั้งตั้งพระอุปชฌายะ ทั้งถอดถอนมีขุนนางเจ้าหน้าที่ชำระอธิกรณ์ มีชื่อว่า ขุนวินิจฉัยชาญคดี ขุนเมธาวินาจฉัย ส่วนใหญ่รวมอยู่ในกองสังฆการี กรมธรรมการ ซึ่งต่อมาเป็นกระทรวงในรัชกาลที่ ๕ เจ้ากระทรวงปฏิบัติหน้าที่อย่างเจ้าคณะใหญ่โดยพฤตินัย พระเจ้าคณะตามทำเนียบสมณศักดิ์อยู่ในฐานะเป็นที่เคารพนับถือ และปกครองกันภายใน ตลอดถึงเจ้าคณะใหญ่ก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ปกครองเป็นต้นดังกล่าวในส่วนกลางเอง

ต่อมาเมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ ในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เริ่มปฏิบัติหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม รูปแบบการจัดองค์กรสงฆ์เป็นดังนี้ ๑) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ ในที่ประชุมมหาเถรสมาคมโดยปกติ หรือในที่ประชุมพิเศษ หรือโดยพระองค์เอง ยกตัวอย่าง ทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ในยุคนี้อาจใช้ว่า พระมหาสมณวินิจฉัย ๒) เจ้าคณะมณฑล ๓) เจ้าคณะเมืองหรือจังหวัด ๔) เจ้าคณะแขวง ๕) เจ้าอาวาส เขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

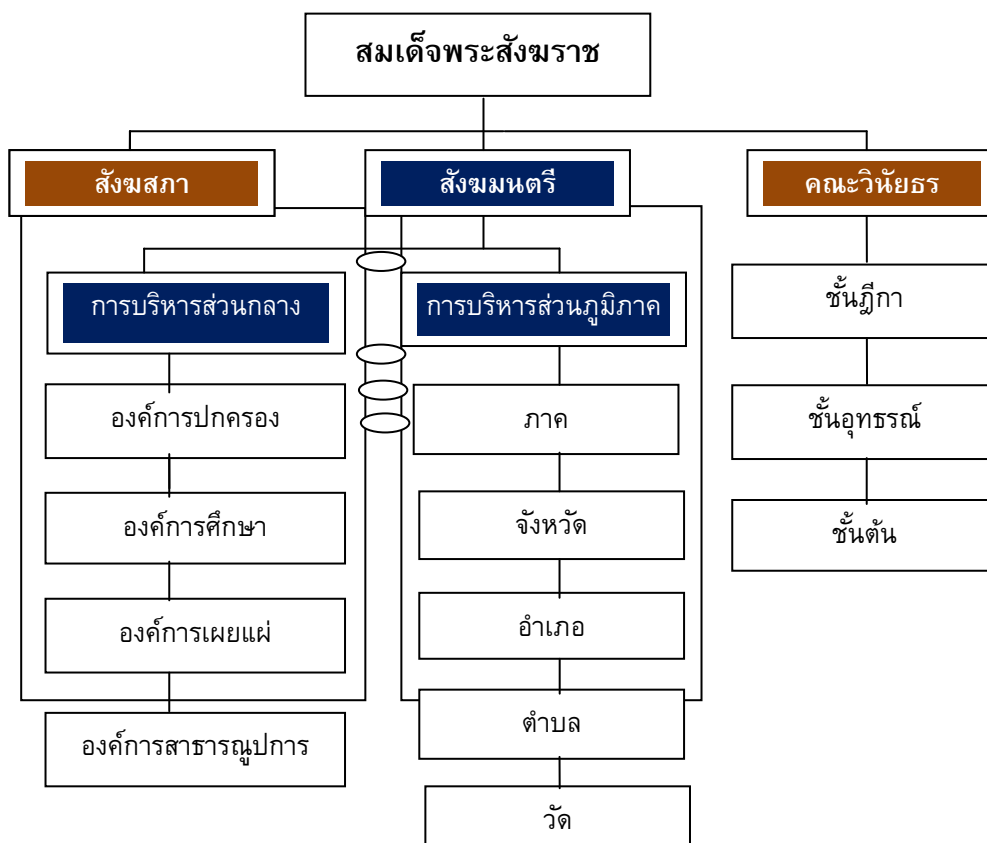
**แผนภูมิที่ ๒.๑๕**  
**รูปแบบการจัดองค์กรสงฆ์ตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑**



จากแผนภูมิที่ ๒.๑๖ อธิบายได้ว่า รูปแบบการจัดองค์กรสงฆ์ ยังคงเป็นแบบโครงสร้างเชิงอำนาจ คือรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่กรุงเทพมหานคร โดยมีลำดับการบริหารจัดการของคณะสงฆ์ ดังนี้ ๑) มหาเถรสมาคม ๒) เจ้าคณะมณฑล ๓) เจ้าคณะเมืองหรือจังหวัด ๔) เจ้าคณะแขวง และ ๕) เจ้าอาวาส

ช่วงที่ ๓ สมัยรัชกาลที่ ๖-๘ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖- ๗ โครงสร้างการจัดองค์กรสงฆ์เป็นไปตาม พ.ร.บ.คณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ มาปรับเปลี่ยนครั้งใหญ่อีกครั้งเมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๔๘๔ ซึ่งรูปแบบองค์กรสงฆ์เป็นไปตามโครงสร้างจัดการปกครองคณะสงฆ์แบบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร เขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

**แผนภูมิที่ ๒.๑๖**  
**รูปแบบการจัดองค์กรสงฆ์ตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ ๒๕๔๔**



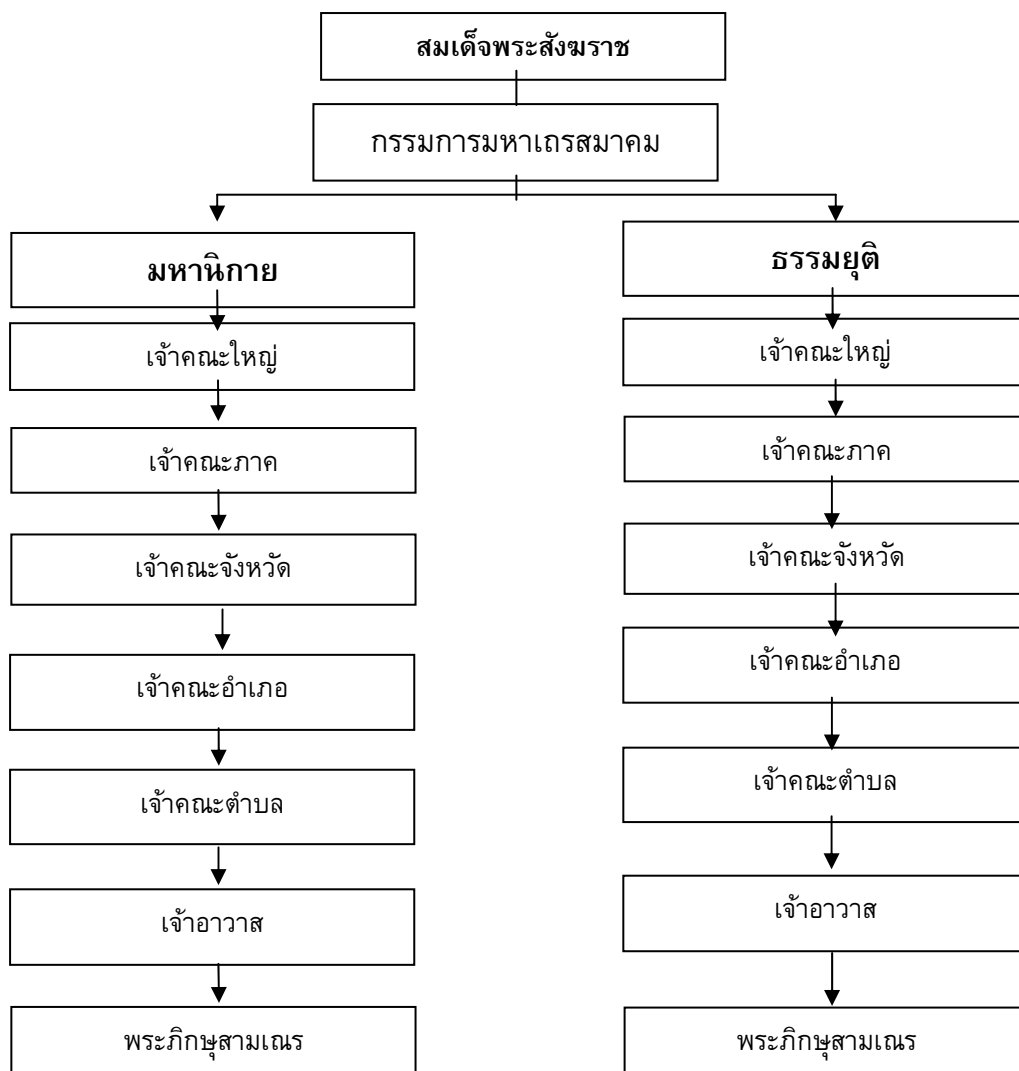
จากแผนภูมิที่ ๒.๑๗ อธิบายได้ว่า รูปแบบการจัดองค์กรสงฆ์ ในช่วงนี้ปรับให้สอดคล้องกับระบบบริหาร บ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป โดยสมเด็จพระสังฆราชทรงบัญญัติสังฆานัติ โดยคำแนะนำของสังฆสภา ทรงบริหารการคณะสงฆ์ทางคณะสังฆมนตรี และทรงวินิจฉัยอธิกรณ์ทาง คณะวินัยธร ในส่วนของการ บริหารสังฆมณฑลทั่วทั้งประเทศ เป็นภาระหน้าที่ของคณะสังฆมนตรี ซึ่งแบ่งภารกิจเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ ๑) การบริหารส่วนกลาง ประกอบด้วย องค์การปกครอง องค์การการศึกษา องค์การเผยแผ่ และ องค์การสาธารณูปการ ๒) การบริหารส่วนภูมิภาค ได้แก่ ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล และวัด ซึ่งทั้งสองส่วนนี้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน โดยรูปแบบการบริหารส่วนกลางสะท้อนภารกิจของคณะสงฆ์ ส่วนการบริหารส่วนภูมิภาคสะท้อนเขตพื้นที่

**๔) การจัดองค์กรสงฆ์สมัยปัจจุบัน**

การจัดองค์กรสงฆ์ไทยใช้รูปแบบ

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้ประมาณ ๒๑ ปี ก็ยกเลิกเพราะเกิดปัญหาภายในคณะสงฆ์ เปลี่ยนมาเป็นพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ด้วยเหตุผลเพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่ง พระพุทธศาสนา รูปแบบการจัดองค์กรสงฆ์ตามแผนภูมิที่ ๒.๑๘ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๑๗  
รูปแบบการจัดองค์กรสงฆ์ในปัจจุบัน



จากแผนภูมิที่ ๒.๑๘ อธิบายได้ว่า การจัดองค์กรสงฆ์ตาม พ.ร.บ.๒๕๐๕ ประกอบด้วย

๑) สมเด็จพระสังฆราช เป็นประมุขสูงสุดแห่งคณะสงฆ์ไทย ทรงบัญชาการคณะสงฆ์และตราพระบัญชา โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย พระธรรมวินัย และกฎหมายมหาเถรสมาคม ทางดำรงตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม มีมหาเถรสมาคมเป็นคณะบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้งสงฆ์และฆราวาส มีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคมออกบังคับ วางระเบียบหรือออกคำสั่งโดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย และพระธรรมวินัย มีเจ้าคณะใหญ่ ๕ คณะคือ ๑) เจ้าคณะใหญ่หนกลาง (ในเขตภาค ๑,๒,๓,๑๓,๑๔,๑๕) ๒) เจ้าคณะใหญ่หนเหนือ(ในเขตภาค ๔,๕,๖,๗) ๓) เจ้าคณะใหญ่หนตะวันออก (ในเขตภาค ๘,๙,๑๐,๑๑,๑๒) ๔) เจ้าคณะใหญ่หนใต้(ในเขตภาค ๑๖,๑๗,๑๘) และ ๕) เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติ(เขตปกครองธรรมยุติทุกภาค) เจ้าคณะใหญ่หนทั้ง ๔ ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการคณะสงฆ์มหานิกาย เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุติเฉพาะคณะสงฆ์ธรรมยุติ เพื่อประโยชน์แก่การปกครองคณะสงฆ์ที่

บัญญัติให้มีเจ้าคณะสงฆ์ทั้งสองนิกาย ปกครองบังคับบัญชาวัดและพระภิกษุสามเณรในนิกายนั้นๆทุกส่วนทุกชั้น และเพื่อแบ่งเบาภาระของมหาเถรสมาคม คณะใหญ่ทั้ง ๕ นี้ นับเข้าในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ๔) ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย (๑) ภาค เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค (๒) จังหวัด เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด (๓) อำเภอ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ (๔) ตำบล เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล (๕) วัด เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ในยุคปัจจุบันคณะสงฆ์ไทยได้จำลองรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลมาใช้บางส่วนได้ประยุกต์รูปแบบการปกครองของบ้านเมืองเข้ามาด้วย ทำให้องค์กรสงฆ์ในปัจจุบันมีความแตกต่างจากในสมัยพุทธกาล ข้อกำหนดและบทลงโทษสำหรับพระสงฆ์ที่ทำผิดพระวินัยได้นำกฎหมายของทางบ้านเมืองเข้ามามีส่วนในการลงโทษด้วย ปัจจุบันคณะสงฆ์ไทยมีหลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์<sup>๑๒</sup> รวมเนื้อหาสำคัญคือ หลักการของพระพุทธศาสนา ศีลสมาธิ ปัญญา การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม สภาพปัญหาสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์ การเผยแผ่ธรรมะในยุคข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศและเทคโนโลยีเพื่อการเผยแผ่พระศาสนา การบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน การจัดวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา ประสพการณ์เกี่ยวกับการพัฒนาวัด การพัฒนาวัดแบบพัฒนาในธรรมจักร การนำพระสงฆ์(วัด)มาเป็นหลักในการแก้ปัญหา กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบ

สรุปได้ว่าในประเทศไทยการองค์กรสงฆ์มีพัฒนาเรื่อยมาตั้งแต่สมัยโบราณจนกระทั่งปัจจุบัน จุดมุ่งหมายในการจัดองค์กรสงฆ์ไทยเพื่อความรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา สร้างความมั่นคงให้กับชาติบ้านเมือง สถาบันวัดเป็นศูนย์กลางพัฒนาคนให้กับสังคม สำหรับหลักการแบ่งงาน หลักการมอบหมายอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ หลักการจัดสายการบังคับบัญชาและช่วงของการบังคับบัญชา และหลักการประสานงานของสงฆ์ไทยในปัจจุบัน อยู่บนพื้นฐานแห่งธรรมวินัยและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไทยที่มีพัฒนาการมาโดยลำดับ

## ๓.๒ การจัดการของวัดหนองป่าพง

### ๓.๒.๑ พัฒนาการของวัดหนองป่าพง

วัดหนองป่าพงเป็นวัดป่าสายปฏิบัติ ซึ่งพระอาจารย์ชา สุภทฺโท ได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นสถานที่สำหรับประพฤติปฏิบัติ ฝึกฝน อบรมพระภิกษุ-สามเณร แม่ชี และอุบาสก อุบาสิกา ผู้มุ่งสู่ความพ้นทุกข์ให้เป็นผู้มีก่น้อย สันโดษ เสียสละ พากเพียรเพื่อบรรคผลนิพพาน และนำพาไปสู่การเป็นสมณะที่งดงาม ด้วยการรักษาวัดปฏิบัติตามธรรมวินัย อันจะเป็นเหตุให้เกิดความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็น ร่วมประกอบคำบูชาพระศาสนาให้มีอายุยืนยาว เจริญรุ่งเรือง กระทั่งต่อมาได้เป็นศูนย์กลางการอบรมสั่งสอนตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา ให้กับนักปฏิบัติธรรมทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ จนเป็นแรงศรัทธาเกิดสาขายายไปต่างประเทศทั่วโลก วัดหนองป่าพงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับพระโพธิญาณเถระ

<sup>๑๒</sup>สรุปความในกรมการศาสนา, หลักการบริหารและการจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ.พี.กราฟิคส์ไชนส์และการพิมพ์จำกัด. ๒๕๓๙), หน้า สารบัญ.

(หลวงพ่ocha สุภโท) เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการของวัดหนองป่าพงว่ามีความเป็นมาอย่างไร ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาประวัติของพระโพธิญาณเถรก่อน เพื่อจะได้เชื่อมโยงถึงการเกิดขึ้นของวัดหนองป่าพงต่อไป

### ๓.๒.๑ ประวัติพระโพธิญาณเถร (ชา สุภโท)

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยกำหนดประเด็นศึกษาออกเป็น ๓ ประเด็น คือ ชีวิตช่วงต้น ชีวิตช่วงกลาง และชีวิตช่วงปลาย ดังนี้

๑) **ชีวิตช่วงต้น** พระโพธิญาณเถร นามเดิม ชา ช่วงโชติ<sup>๑๓</sup> เกิดเมื่อวันศุกร์ ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะเมีย ตรงกับวันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๑ ณ บ้านจิกก่อ หมู่ที่ ๙ ตำบลธาตุ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี บิดาชื่อ นายมา มารดาชื่อ นางพิม ช่วงโชติ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๑๐ คนสมัยนั้นการศึกษายังไม่เจริญทั่วถึงหลวงพ่อก็ได้เข้าศึกษา ที่โรงเรียนบ้านก่อ ตำบลธาตุ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เรียนจบ ชั้นประถมศึกษาปีที่หนึ่ง จึงได้ออกจากโรงเรียน เนื่องจากหลวงพ่อก็มีความสนใจทางศาสนา ตั้งใจจะบวชเป็นสามเณร จึงได้ขออนุญาตจากบิดามารดา เมื่อท่านเห็นดีด้วยท่านจึงนำไปฝากไว้ที่วัดเมื่อหลวงพ่อก็มีอายุ ๑๓ ปี เมื่อโยมบิดาได้นำไปฝากกับท่านเจ้าอาวาส และได้รับการฝึกหัดอบรมให้รู้ระเบียบการ บรรพชาดีแล้ว จึงอนุญาตให้บรรพชาเป็นสามเณรเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ โดยมีพระครูวิจิตรธรรมภาณี(พวง) อดีตเจ้าอาวาส วัดมณีวนาราม เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อบรรพชาเป็นสามเณรแล้ว ก็ได้ท่องทำวัตรสวดมนต์ เรียนหนังสือพื้นเมือง(ตัวธรรม) และได้ศึกษานักธรรมชั้นตรี อยู่ปฏิบัติครูบาอาจารย์เป็นเวลา ๓ พรรษา เนื่องจากมีความจำเป็นบางอย่างจึงได้ลาสิกขาออกไปทำงานช่วยบิดามารดาตามความสามารถของตน ตั้งอยู่ในโอวาทของบิดามารดาที่มีความเคารพบูชาในพระคุณของท่าน พยายามประพฤติตนเป็นลูกที่ดีของท่านเสมอมา ครั้นอยู่ต่อมาอีกหลายปี ไม่ว่าจะทำงานอะไรอยู่ที่ไหนความสนใจในการอุปสมบทเพื่อศึกษาธรรม ดูเหมือนคอยเตือนให้มีความสำนึกอยู่เสมอ คิดอยากจะเป็นพระ ได้ปรึกษากับบิดามารดา เมื่อตกลงกันดีแล้ว บิดาจึงนำไปฝากที่วัดบ้านก่อใน (ปัจจุบันเป็นที่ธรณีสงฆ์เพราะร้างมานานแล้ว) และได้อุปสมบทที่พัทธสีมาวัดบ้านก่อใน ตำบลธาตุ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๒ เวลา ๑๓.๕๕ น. โดยมี พระครูอินทสรคุณ เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครู วิรุฬสฤตการ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอธิการสวน เป็นพระ อนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า สุภโท (ผู้เจริญด้วยดี)<sup>๑๔</sup>

พระโพธิญาณเถร (ชา สุภโท) แม้ท่านจะเป็นพระป่าทั้งชีวิตแห่งการอุปสมบทของท่านจะมุ่งไปในทางปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลส ซึ่งเป็นการปฏิบัติวิปัสสนาธุระ แต่ทางด้านคันถธุระท่านก็ไม่ทอดทิ้ง เพราะท่านสอบได้นักธรรมชั้นเอกซึ่งเป็นการศึกษาสูงสุดในด้านนักธรรมของคณะสงฆ์ นอกจากการเรียนนักธรรมแล้ว พระโพธิญาณเถร (ชา สุภโท) ท่านยังได้เรียนภาษาบาลีโดยท่านได้เรียนบาลีไวยากรณ์ที่สำนักเรียนวัดบ้านเค็งใหญ่ โดยในปี

พ.ศ. ๒๔๘๕ เดินทางจาก อำเภอพิบูลมังสาหารมุ่งสู่สำนักเรียนวัดหนองหลัก ตำบลเหล่าบก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี ได้พักอาศัยอยู่กับท่านพระครูอรุณธรรมวิจารณ์ ได้ถามจากเพื่อนบรรพชิตก็ทราบว่าท่านสอนดีมีครูสอนหลายรูปมีพระภิกษุ สามเณรมารูปด้วยกันสัก

<sup>๑๓</sup> คณะศิษยานุศิษย์, **อุปสมณิ**, (กรุงเทพมหานคร : ศุภสภา, ๒๕๓๗), หน้า ๗.

<sup>๑๔</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

ระยะที่ไปอยู่เป็นฤดูแล้ง อาหารการฉัน รู้สึกละออด เพื่อนที่ไปด้วยกันไม่ชอบจึงพูดรบเร้า อยากจะพาไปอยู่สำนักอื่น หลวงพ่อพูดว่าทั้งๆ ที่เราก็อธิษฐานขอครูอาจารย์ที่วัดหนองหลักแต่ไม่อยากจะขัดใจเพื่อน จึงตกลงกันว่า ถ้าไปอยู่แล้วเกิดไม่พอใจหรือไม่ถูกใจแล้วจะกลับมาอยู่ที่หนองหลักอีก จึงได้เดินทางไปอยู่กับท่านมหาแจ้ง วัดเค็งใหญ่ ตำบลเค็งใหญ่ อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดอุดรธาธานี ได้อยู่จำพรรษาศึกษานักธรรมชั้นโทและบาลีไวยากรณ์ และผลการสอบตอนปลายปีปรากฏว่าสอบนักธรรมชั้นโทได้

พ.ศ. ๒๔๘๖<sup>๑๕</sup> ย้ายจากวัดเค็งใหญ่ มาอยู่กับหลวงปู่พระครูธรรมวิจารย์วัดหนองหลัก ตำบลเหล่าบัก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุดรธาธานี ตั้งใจศึกษาทั้งนักธรรมชั้นเอกและเรียนบาลีไวยากรณ์ซ้ำอีกทั้งพอใจในการสอนการเรียนในสำนักนี้มาก ประวัติการเรียนและสอบนักธรรมของพระโพธิญาณเถร (หลวงพ่อบุชา สุภทฺโท) สรุปได้ดังนี้

พ.ศ. ๒๔๘๔ สอบได้นักธรรมตรี

พ.ศ. ๒๔๘๕ สอบได้นักธรรมโท

พ.ศ. ๒๔๘๗ สอบได้นักธรรมเอก

จากประวัติด้านการศึกษามองเห็นว่าพระโพธิญาณเถร(หลวงพ่อบุชา สุภทฺโท) ท่านได้เริ่มต้นจากการเรียนปริยัติก่อน จากนั้นท่านจึงได้เดินทางสู่เส้นทางแห่งการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน นอกจากท่านจะตั้งใจเรียนปริยัติธรรมแล้วพระโพธิญาณเถร (หลวงพ่อบุชา สุภทฺโท) ยังได้ตอบแทนคุณครูบาอาจารย์<sup>๑๖</sup> ด้วยการแบ่งเบาภาระด้านการสอนปริยัติธรรมด้วยการสอนนักธรรม ในขณะที่สอนท่านก็สังเกตเห็นว่าภิกษุสามเณรไม่จริงจังต่อการเล่าเรียน บางรูปขาดความเคารพ เรียนเอาพอเป็นพิธี เกียจคร้าน ก็ยิ่งสลดใจต่อความเป็นอยู่ของนักบวชที่ขาดการปฏิบัติมากขึ้น

**๒) ชีวิตช่วงกลาง** พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) นอกจากท่านจะเป็นพระกรรมฐานที่มีชื่อเสียงเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศแล้ว คุณธรรมเรื่องความกตัญญูกตเวที ท่านก็ได้ปฏิบัติอย่างบุตรที่ดีที่พึงกระทำต่อบิดามารดา การบวชตลอดชีวิตของหลวงพ่อบุชานอกจากจะเป็นด้วยศรัทธาของท่านเป็นพื้นฐานอยู่ก่อนแล้ว คำขอของพ่อก็เป็นสาเหตุหนึ่งแห่งการอุทิศชีวิตเพื่อพระพุทธศาสนาของหลวงพ่อบุชา คือขณะที่หลวงพ่อบุชากำลังตั้งหน้าตั้งตาศึกษาด้านปริยัติอย่างเต็มที่อยู่นั้น<sup>๑๗</sup> ชาวจากทางบ้านว่าโยมบิดาป่วยหนัก แม้การเรียนจะสำคัญสำหรับตนเอง แต่การป่วยของโยมบิดาสำคัญยิ่งกว่า การเรียนนั้นรอได้แต่ความกตัญญูกตเวทีที่ต้องดูแลโยมบิดาในคราวเจ็บป่วยนั้นรอไม่ได้ ท่านจึงตกลงใจหยุดการเรียนไว้ก่อนเพื่อไปดูแลโยมบิดา หลวงพ่อบุชาจากบ้านไปนานเมื่อมาเห็นโยมบิดาที่ร่างกายซูบเซียวผอมจนผิดรูป นอนหายใจรวยรินอย่างอ่อนแรงบนเตียงนอนท่านยิ่งเกิดความสลดสังเวช สายตาของโยมบิดาที่มองดูลูกชายที่ครองผ้ากาสาวพัสตร์ด้วยความปิติ แม้จะรู้ว่าตนเองจะต้องจากโลกนี้ไปในเวลาไม่นาน แต่ยังอดส่ายขยับปากฝากคำขอสุดท้ายกับพระลูกชายว่า “อย่าลาสิกขานะ อยู่เป็นพระอย่างนี้แหละดี สึกออกมามันยุ่งยาก

<sup>๑๕</sup> สัมพันธ์ ก้องสมุทร, พระอาจารย์ชา สุภทฺโท ยอดนักบวชหนองป่าพง, (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ธรรมชาติ, ๒๕๓๕), หน้า ๖๗.

<sup>๑๖</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

<sup>๑๗</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๘.

ลำบากหาความสบายไม่ได้”<sup>๑๘</sup> ซึ่งคำขอของโยมบิดาทุกครั้งท่านก็ได้แต่นิ่งมิได้โต้ตอบประการใด แต่ในครั้งนี้เป็นคำขอครั้งสุดท้ายของโยมบิดาที่กำลังป่วยหนัก ท่านจึงให้คำตอบที่ทำให้โยมบิดาสบายใจว่า “ไม่สึกหรือ จะสึกไปทำไม” หลวงพ่อชาได้อยู่เฝ้าดูอาการป่วยของโยมบิดาจนถึงวาระสุดท้าย รวมเวลาได้ ๑๓ วัน ที่ท่านได้กลับบ้านและเป็นธุระในการรักษาพยาบาลโยมบิดาอย่างเต็มที่ จนกระทั่งโยมบิดาถึงแก่กรรมในที่สุด

ขณะที่ท่านเฝ้ารักษาโยมบิดาจนกระทั่งท่านจากไปนั้น ทำให้หลวงพ่อกเกิดความสลดสังเวชในความไม่เที่ยงแท้ของสังขารที่มีความเสื่อมสลายไป ปลายทางของชีวิตคือความแก่ เจ็บ ตาย เป็นสมบัติสากลที่ทุกคนจะต้องเผชิญ ท่านจึงได้ตั้งสัจยอธิษฐานกับตนเองว่า “เอาละ ชาตินี้เราจะมอบกายอันนี้ ใจอันนี้ ให้มันตายไปชาติหนึ่ง จะทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้าทุกประการเลย จะทำให้มันรู้จักในชาตินี้ ถ้าไม่รู้จักก็ลำบากอีก จะปล่อยวางมันเสีย ทุกอย่างจะพยายามทำ ถึงแม้มันจะทุกข์ มันจะลำบากขนาดไหน ก็ต้องทำชีวิตในชาตินี้ให้เหมือนวันหนึ่งกับคืนหนึ่งเท่านั้น ทั้งมัน จะทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้า จะทำตามธรรมะให้มันรู้ ทำไมมันยุ่งยากนัก วิภวสงสารนี้...”<sup>๑๙</sup> นี่เป็นสัจยอธิษฐานของหลวงพ่อกที่ท่านได้ตั้งไว้ก่อนชีวิตการตรึงค้ำเพื่อแสวงหาความพ้นทุกข์ของท่านจะเริ่มขึ้น

เมื่อจัดงานศพของโยมบิดาและจัดการภารกิจทางบ้านเรียบร้อยแล้ว หลวงพ่อกได้กลับไปเรียนหนังสือตามปกติ ในปีต่อมาท่านได้เริ่มแปลหนังสือธัมมปทัฏฐกถา (อรรถกถาธรรมบท) ซึ่งเป็นหลักสูตรเปรียญธรรม ๓ ประโยคในครั้งนั้น ท่านได้ขะมักเขม้นอยู่กับตำราภาษาบาลีเป็นเวลาแรมปี และท่านก็เริ่มประจักษ์ว่าเรื่องราวของพระพุทธเจ้าและพระสาวกที่ปรากฏอยู่ในตำรา กับวิถีชีวิตของพระสงฆ์ที่รายล้อมท่านอยู่ในขณะนั้นหาได้สอดคล้องกันไม่ ท่านจึงสรุปกับตนเองว่า การศึกษาปริยัติธรรมก็เพื่อนำมาปฏิบัติในชีวิตจริง การศึกษาปริยัติและปฏิบัติต้องสอดคล้องและควบคู่กันไปจึงจะได้ผลอย่างแท้จริง “คนที่เรียนปริยัติแล้วแต่ไม่ปฏิบัติ ก็เหมือนกับทัพพีตักแกงที่อยู่ในหม้อ มันตักแกงทุกวัน แต่มันไม่รู้รสชาติของแกง ทัพพีไม่รู้รสแกง ก็เหมือนคนเรียนปริยัติที่ไม่ได้ปฏิบัติ ถึงแม้จะเรียนอยู่จนหมดอายุ ก็ไม่รู้จักรสของธรรมะ เหมือนทัพพีไม่รู้รสแกงฉันนั้น”<sup>๒๐</sup> เมื่อท่านเห็นว่าเรียนปริยัติมาพอสมควรแล้ว ท่านจึงหันมาสู่แนวทางแห่งการปฏิบัติ หลวงพ่อกท่านจึงเป็นพระนักปฏิบัติที่มีพื้นฐานทางปริยัติ ท่านถือว่าปริยัติเป็นเพียงภาคทฤษฎี ต้องนำสู่การปฏิบัติจึงจะได้ผลสมบูรณ์ ในช่วงที่ท่านเริ่มแสวงหาครูอาจารย์ในสายปฏิบัติ หลวงพ่อกก็ยังไม่ละทิ้งการศึกษาปริยัติเสียทีเดียวเพราะท่านยังคงค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับพระธรรมวินัยอยู่เสมอเช่นท่านได้ศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ วิสุทธิมรรค<sup>๒๑</sup> และหนังสือบุพพสิกขาวัณณา<sup>๒๒</sup> ซึ่งท่านถือเป็นคู่มือศึกษา

<sup>๑๘</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

<sup>๑๙</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

<sup>๒๐</sup> รวมพระธรรมเทศนาของหลวงพ่อก (พระโพธิญาณเถร), **ปัจฉิมกถา**, (กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๙), หน้า ๔๙๓.

<sup>๒๑</sup> ปกรณ์พิเศษอธิบายศีล สมานิ ปัญญา พระพุทธโฆสจารย์ พระอรรถกถาจารย์ชาวอินเดียเป็นผู้แต่ง ที่มหาวิทยาลัยในเกาะลังกา ตูรายละเอียดยใน คัมภีร์วิสุทธิมรรค, ๑๐๐ ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) พิมพ์ครั้งที่ ๔, ๒๕๔๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด).

ค้นคว้าพระธรรมวินัย ท่านศึกษาเพื่อนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

พ.ศ. ๒๔๘๙ พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ได้เริ่มต้นชีวิตธุดงค์ เพื่อแสวงหาครูอาจารย์ในด้านวิปัสสนา โดยมีพระภุชงค์เป็นเพื่อนร่วมเดินทาง ได้ออกธุดงค์มุ่งสู่ภาคกลาง เดินทางดงพญาเย็นถึงจังหวัดลพบุรี และเดินทางเข้าสู่จังหวัดลพบุรีมุ่งสู่วัดเขาวงกต สำนักหลวงพ่อกา แต่ทว่าเสียดายว่าหลวงพ่อกาท่านมรณภาพเสียแล้ว เหลือแต่พระอาจารย์วรรณ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของหลวงพ่อกาอยู่ดูแลสั่งสอนแทน ท่านได้อยู่ศึกษาระเบียบข้อปฏิบัติที่หลวงพ่อกาได้วางไว้ และได้ศึกษาพระวินัยจนเป็นที่เข้าใจดียิ่งขึ้น ในพรรษานอกจากการศึกษาพระวินัยจากหนังสือวิสุทธิมรรคและบุพพสิกขาวัฏฏนาแล้ว หลวงพ่อชายังได้รับคำแนะนำจากพระอาจารย์ชาวกัมพูชารูปหนึ่ง ซึ่งท่านเป็นผู้แตกฉานทั้งปริยัติและปฏิบัติ ในการศึกษากับพระอาจารย์ชาวกัมพูชาครั้งนี้มีเรื่องหนึ่งที่ทำให้หลวงพ่อชาชื่นชมและสรรเสริญน้ำใจของท่านอยู่เสมออีกคือ วันหนึ่งหลวงพ่อ<sup>๒๓</sup> ได้ศึกษาวินัยกับท่านอาจารย์รูปนั้นหลายข้อ มีอยู่ข้อหนึ่งซึ่งท่านบอกคลาดเคลื่อนไป ตามปกติหลวงพ่อ เมื่อได้ศึกษาวินัยและทำกิจวัตรแล้ว ครั้นถึงกลางคืนท่านจะขึ้นไปพักเดินจงกรม นั่งสมาธิอยู่บนหลังเขา วันนั้นประมาณ ๔ ทุ่มกว่าๆ ขณะที่กำลังเดินจงกรมอยู่ได้ยินเสียงกิ้งก่าไข่มดแดงดังกรอกรบ ใกล้เข้ามาทุกทีท่านเข้าใจว่าคงจะเป็นงูหรือสัตว์ อย่างอื่นออกหากิน แต่พอเสียงนั้นดังใกล้ๆ เข้ามา ท่านจึงมองเห็นอาจารย์เขมรรูปนั้น หลวงพ่อจึงถามว่า ท่านอาจารย์มีธุระอะไรจึงได้มาดึกๆ ดื่นๆ ท่านจึงตอบว่า ผมบอกวินัยท่านผิดข้อหนึ่ง หลวงพ่อ จึงเรียนว่า ไม่ควรลำบากถึงเพียงนี้เลย ไฟส่องทางก็ไม่มี เอาไว้พรุ่งนี้จึงบอกผมใหม่ก็ได้ ท่านตอบว่า ไม่ได้ๆ เมื่อผมบอกผิด ถ้าผมตายในคืนนี้ท่านจำไปสอนคนอื่นผิดๆ อีกก็จะเป็นบาปเป็นกรรมเปล่าๆ เมื่อท่านบอกเรียบร้อยแล้วก็กลับลงไป ดูเถิดน้ำใจของท่านอาจารย์รูปนั้นช่างประเสริฐ และมองเห็นประโยชน์จริงๆ แม้จะมีความผิดพลาดเล็กน้อยในการบอกสอนก็ได้ประมาท ไม่รอให้ข้ามวันข้ามคืน รีบแก้ไขทันทีทันใด จึงเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เราทั้งหลาย และน่านุสรณ์น้ำใจของท่านโดยแท้

ขณะที่จำพรรษาอยู่ที่วัดเขาวงกตนี้หลวงพ่อชาได้ทราบข่าวของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต จึงเดินทางไปหาท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต แห่งสำนักหนองผือใน อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร พอเข้าไปสู่สำนักดูลานวัดสะอาดสะอ้าน เห็นกิจกรรมารยาทของเพื่อนบรรพชิต ก็เป็นที่น่าเลื่อมใสและเกิดความพอใจมากกว่าที่ใดๆ ที่เคยผ่านมา พอถึงตอนเย็นจึงได้เข้าไปกราบนมัสการพร้อมศิษย์ของท่านและฟังธรรมร่วมกัน ท่านพระอาจารย์ได้ ชักถามเรื่องราวต่างๆ เช่น เกี่ยวกับอายุพรรษา และสำนักที่เคยปฏิบัติมาแล้ว หลวงพ่อชาได้กราบเรียนว่ามาจากสำนักอาจารย์เถา วัดเขาวงกต จังหวัดลพบุรี พร้อมกับเอาจดหมายที่โยมอินทร์ฝากมาถวาย ท่านพระอาจารย์มั่นได้พูดว่า<sup>๒๔</sup> ดี...ท่านอาจารย์เถาก็เป็นพระแท่งองค์หนึ่งในประเทศไทย ต่อจากนั้น ท่านก็เทศน์ให้ฟังโดยปรารภ ถึงเรื่องนิกายว่า ไม่ต้องสงสัยในนิกายทั้งสอง ซึ่งเป็นเรื่องที่หลวงพ่อสงสัยมาก่อนนั้นแล้ว ต่อไปท่านก็เทศน์ เรื่องสี่ลนิตส สมานินิตส ปัญญานิตส ให้ฟังจนเป็นที่พอใจและหายสงสัย และท่านได้อธิบาย

<sup>๒๒</sup> หนังสืออธิบายพระวินัย แต่งโดยพระอมราภิกขิต (เกิด อดโร ป.๙) วัดบรมนิวาส ปี ๒๔๐๓ เป็นแม่บทของหนังสือวินัยมุข เล่ม ๑-๒-๓ และนวโกวาทที่ใช้เป็นตำราเรียน น.ธ.ตรี -โท-เอก ในปัจจุบัน.

<sup>๒๓</sup> คณะศิษยานุศิษย์, **อุบลมณี**, หน้า ๑๙.

<sup>๒๔</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

เรื่อง พละ ๕ อธิบาท ๔ ให้ฟัง ซึ่งขณะนั้น ศิษย์ทุกคนฟังด้วยความสนใจมีอาการอันสงบเสถียร ทั้งๆ ที่หลวงพ่อกำลังเดินทางมาด้วยความเหน็ดเหนื่อยตลอดวัน พอได้มาฟังเทศน์ท่านพระอาจารย์มั่น แล้ว รู้สึกว่าความเมื่อยล้าได้หายไป จิตใจลงสู่สมาธิธรรมด้วยความสงบมีความรู้สึกทั่วตัวลอยอยู่บน อานะ นั่งฟังอยู่จนกระทั่งเที่ยงคืนจึงเลิกประชุม คืนที่สองได้เข้ามัสการฟังเทศน์อีก ท่านพระอาจารย์ มั่นได้แสดงปณิธานธรรมต่างๆ จนจิตเราหายความสงสัยมีความรู้สึกซึ่งเป็นการยากที่จะบอกคนอื่นให้ เข้าใจได้ ในวันที่ ๓ เนื่องจากความจำเป็นบางอย่าง จึงได้กราบลาท่านพระอาจารย์มั่นเดินทางลงมา ทางอำเภอหนาแก และได้แยกทาง กับพระบุญมี (พระมหาบุญมี) คงเหลือแต่พระเลื่อมพอได้เป็นเพื่อน เดินทาง ไม่ว่าหลวงพ่อกับพระเลื่อมจะเดินทางหรือจะนั่งสมาธิอยู่ ณ ที่ใดก็ตาม ปรากฏว่าท่านพระอาจารย์มั่น คอยติดตามตักเตือนอยู่ตลอดเวลา พอเดินทางมาถึงวัดโป่งครองซึ่งเป็นสำนักของพระอาจารย์คำดี เห็นพระท่านไปอยู่ป่าช้าเกิดความสนใจมาก เพราะมาคิดว่าเมื่อเป็นนักปฏิบัติจะต้องแสวงหาความ สงบ เช่น ป่าช้า ซึ่งเราไม่เคยอยู่มาก่อนเลย ถ้าไม่อยู่คงไม่รู้ว่ามี ความเหมาะสมเพียงใดเมื่อคนอื่นเขา อยู่ได้เราก็ต้องอยู่ได้จึงตัดสินใจ จะไปอยู่ป่าช้า และชวนเอาพ่อขาวแก้วไปเป็นเพื่อนด้วย

พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทโท) ได้มาจำพรรษาอยู่กับท่านอาจารย์กนิริ มาขอพึ่งบารมี ปฏิบัติธรรมกับท่าน และได้รับความสงเคราะห์จากท่านอาจารย์เป็นอย่างดี ท่านอาจารย์เห็นไตรจีวร เก่าขาด จะใช้ต่อไปไม่ได้ ท่านจึงได้กรุณาตัดผ้าฝ้ายพื้นเมืองให้จนครบไตรจีวร หลวงพ่อก็คิดว่า ผ้านี้ จะมีเนื้อหยาบหรือละเอียดไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่ใช้ได้ทนทานก็เป็นพอ ในพรรษานี้หลวงพ่อก็ได้มีความ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติอย่างมากไม่มีความย่อท้อแต่ประการใด พรรษาที่อยู่กับพระอาจารย์กนิริ นั้น ขณะที่มีความเพียรปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ในวาระหนึ่งได้เกิดการต่อสู้กับโรคอย่างแรง ไม่ว่าจะเดินทางนั่งสมาธิหรืออยู่ในอิริยาบถใด ก็ตาม ปรากฏว่ามีโยนิของผู้หญิงชนิดต่างๆ ลอย ปรากฏเต็มไปหมด เกิดโรคขึ้นจนทำความเพียรเกือบไม่ได้ ต้องทนต่อสู้กับความ รู้สึกและนิมิต เหล่านั้นอย่างลำบากยากเย็นจริงๆ มีความรุนแรงพอๆ กับความกลัวที่เกิดขึ้นในคราวที่ไปอยู่ป่าช้านั้นแหละ เดิน จงกรมไม่ได้เพราะองค์กำเนิดถูกผ้าเข้าก็จะเกิดการไหวตัว ต้องให้หาที่เดินจงกรมในป่าทึบ และเดินได้เฉพาะในที่มืดๆ เวลาเดินต้องถลกลบงขึ้นพันเอวไว้จึงจะเดินจงกรมต่อไปได้ การต่อสู้กับ กิเลสเป็นไปอย่างทรหดอดทน ได้ทำความเพียรต่อสู้กันอยู่นานเป็นเวลา ๑๐ วัน ความรู้สึกและนิมิต เหล่านั้นจึงจะสงบลงและหายไป

พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทโท) ได้ตั้งคัมภีร์ปฏิบัติธรรมขัดเกลากายตนเองตามป่าเขาลำเนาไพร ได้พบและปฏิบัติธรรมร่วมกับพระวิปัสสนาจารย์หลายรูปเช่น หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต หลวงปู่กนิริ จนที โย เป็นต้น การปฏิบัติวิปัสสนาของหลวงพ่อกับท่านปฏิบัติอย่างเข้มข้น เอาชีวิตเข้าแลกต้องผจญ กับสัตว์ร้ายในป่าหรือไม่ก็ต้องต่อสู้กับความกลัวที่เข้ามารุมเร้า จนแทบเอาชีวิตไม่รอด ท่านเคยเล่า ประสบการณ์การต่อสู้กับความกลัว เมื่อครั้งปฏิบัติธรรมอยู่ในป่าช้าให้ลูกศิษย์ฟังว่าถึงกับปีศาจจะ ออกมาเป็นเลือด เวลาอาพาธบางครั้งก็ต้องรักษาด้วยธรรมโอสธหรือไม่ก็ต้องยอมตาย...คิดขึ้นมาว่า จะไปหาอยู่ที่ไหนหนอ ไม่ไปหาที่ไหน จะไปหาที่ไหน เป็นพระจะไปขุดรากไม้ได้หรือ ถ้าสมควรจะตาย ก็ให้มันตายเท่านั้นแหละ จะทำยังไงได้ละ ตายก็ดี ตายเพราะการบำเพ็ญภาวนานี้ ตายก็เต็มใจที่จะ ตาย ตายเพราะการทำชั่วนั้นไม่คุ้มค่า ตายอย่างนี้สมควรตาย เอ้า ! ตายก็ตาย มันว่าของมันเป็นอย่างนั้น

...<sup>๒๕</sup> จากการศึกษาประวัติของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ทำให้ได้ทราบถึงปฏิปทา การประพฤติปฏิบัติของท่านว่าเต็มไปด้วยความอดทน อดกลั้น ท่านเป็นนักรบแห่งกองทัพธรรมของพระพุทธเจ้าอย่างเต็มภาคภูมิ พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) เป็นทั้งนักปริยัติที่เชื่อถือตรงต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า และเป็นนักปฏิบัติที่เอาจริงเอาจังต่อการปฏิบัติ จนได้รับผลของการปฏิบัติ ชีวิตของพระโพธิญาณเถรจึงเป็นชีวิตแห่งการต่อสู้เพื่อเอาชนะกิเลสอย่างแท้จริง

**๓) ชีวิตในช่วงปลาย** ระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๙ – พ.ศ. ๒๔๙๗ เป็นระยะเวลาแปดปีแห่งการเดินธุดงค์ปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อเอาชนะกิเลส ซึ่งช่วงนี้เป็นช่วงที่ท่านต้องต่อสู้เพื่อเอาชนะกิเลสภายในจิตใจของตนเอง พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ได้รับนิมนต์จากโยมแม่พิมพ์ ซึ่งเป็นโยมมารดาของท่าน ขอให้ท่านได้กลับไปโปรดญาติโยมทางบ้านก่องซึ่งเป็นบ้านถิ่นกำเนิดของท่านคือในปี พ.ศ. ๒๔๘๗<sup>๒๖</sup> ในระหว่างปลายเดือน ๓ โยมมารดา (แม่พิมพ์) ของหลวงพ่พร้อมทั้งพี่ชาย(ผู้ใหญ่ลา) และญาติโยมอีก ๕ คนได้เดินทางขึ้นไปพบหลวงพ่ เพื่อนมัสการนิมนต์ให้กลับลงมาโปรดญาติโยมในถิ่นกำเนิด หลวงพ่พิจารณาเห็นเป็นโอกาส อันเหมาะสมแล้วจึงรับนิมนต์และตกลงให้โยมมารดาและคณะที่ไปนั้น ขึ้นรถโดยสารลงมาก่อน ส่วนหลวงพ่พร้อมด้วยพระเชื้อพระหนู พระเลื่อน สามเณรอี๊ด พร้อมด้วยพ่อกี้ พ่ไต่ บ้านป่าตาว เดินธุดงค์ลงมาเรื่อยๆ หยุดพักเป็นระยะๆ เป็นการเดินทางกลับมาตุภูมิของท่าน เป็นการเริ่มการต่อสู้อีกครั้ง แต่การต่อสู้ครั้งนี้เป็นการต่อสู้เพื่อผู้อื่น

พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) เดินทางถึงป่าดงดิบอันหนาที่ที่บ้านเรียกว่า “ดงป่าพง” อยู่ห่างจากบ้านก่องบ้านเกิดของท่านประมาณ ๓ กิโลเมตร ป่าพงแห่งนี้เป็นป่าสุดท้ายแห่งชีวิตการธุดงค์ของหลวงพ่ชา ป่าพงแห่งนี้หลวงพ่ชาท่านเคยคุ้นเคยมาตั้งแต่สมัยเป็นเด็กท่านเคยเล่าว่า “สมัยที่อาตมาเป็นเด็ก”<sup>๒๗</sup> ได้ยินพ่เล่าให้ฟังว่า ท่านอาจารย์เสาร์ก็เคยมาพักอยู่ที่นี้ โยมพ่เคยได้มาฟังธรรมกับท่าน อาตมาเป็นเด็กๆ ยังจำได้ ความจำเช่นนี้แหละมันติดในใจตลอดเวลา นึกอยู่เสมอๆ เลย เพราะว่าบ้านนี้มันเป็นบ้านร้าง...โยมพ่เคยเล่าให้ฟังว่า มากราบพระกรรมฐาน มาดูท่านฉันจังหันก็เอาอาหารอะไรรวมลงในบาตรทั้งนั้นแหละ ข้าวก็รวมในบาตร แ่งก็รวมลงในบาตร หวานคาวใส่ในบาตรหมด...” การมาอยู่ที่หนองป่าพงของหลวงพ่และพระลูกศิษย์พร้อมทั้งญาติโยมที่เคารพและศรัทธาในตัวท่าน ในยุคแรกเต็มไปด้วยความยากลำบากทั้งสถานที่อยู่ที่เป็นป่าทึบและอาหารการฉัน แต่หลวงพ่ท่านก็ไม่ได้ย่อท้อ ท่านอบรมพระภิกษุสามเณรและแม่ชีที่มาขอบวชอยู่ด้วยจนเป็นที่เคารพศรัทธาของคนทั้งในหมู่บ้านก่อง บ้านกลางและแผ่ขยายออกไปสู่ภายนอกในจังหวัดอุบลราชธานี ชื่อเสียงและคุณงามความดีของท่านขจรขจายไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ พระโพธิญาณเถร (พ่ชา สุภทฺโท) มีลูกศิษย์ทั้งที่เป็นคนไทยและต่างประเทศ หลวงพ่ชาเป็นกรรมฐานที่มีลูกศิษย์ชาวต่างประเทศมากที่สุดองค์หนึ่งของประเทศไทย ทั้งๆ ที่ท่านพูดภาษาต่างประเทศไม่ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะคุณความดีและผลแห่งการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและคุณธรรมที่มีประจำใจ

<sup>๒๕</sup> พระโพธิญาณเถร, **รวมพระธรรมเทศนาหลวงพ่ชา**, (กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า

๓๑.

<sup>๒๖</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๓.

<sup>๒๗</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

ของท่านอยู่เสมออีกคือความกตัญญูทเวที่ เพราะวัดหนองป่าพงเกิดขึ้นได้และเจริญรุ่งเรืองมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้เกิดเพราะความกตัญญูของหลวงพ่อบุญที่มีต่อมารดาผู้ให้กำเนิดท่าน

พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ได้ก่อตั้งสำนักวัดหนองป่าพงจนมีชื่อเสียงเป็นที่เคารพศรัทธาของประชาชนทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ในช่วงบั้นปลายแห่งชีวิตของท่านได้อาพาธด้วยโรคความจำเสื่อมคือในปี พ.ศ. ๒๕๒๐<sup>๒๘</sup> หลังจากจาริกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ประเทศอังกฤษเป็นครั้งแรก ท่านเริ่มมีอาการโง่งน การทรงตัวไม่ดี มีความรู้สึกดูงียอยู่บนพูก้นม ชาต่านที่ฝ่าเท้าทั้งสองข้าง ต้องใช้ไม้เท้าช่วยประคอง และในเวลาต่อมาอาการของโรคความจำเสื่อมก็เริ่มปรากฏ บ่อยครั้งที่ท่านจำชื่อคนไม่ได้...เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ โยมอุปัฏฐากได้กราบบารอานา นินมต์หลวงพ่อบุญไปรับการตรวจสุขภาพที่กรุง หลังจากตรวจวินิจฉัยโรคแล้วคณะแพทย์เฉพาะทางหลายท่านมีความเห็นสรุปว่าอาการอาพาธของหลวงพ่อนั้นเกิดขึ้นเพราะสมองส่วนหน้าซีกซ้ายขาดเลือดหล่อเลี้ยงและเริ่มทำงานผิดปกติ นอกจากนี้ยังมีภาวะกระดูกข้อต่อสันหลังบริเวณช่วงคอกอก หัวใจขาดเลือดท่อดทางเดินหายใจป่องพองและมีโรคเบาหวานด้วย...แม้จะอาพาธหลวงพ่อก็ไม่ย่อท้อต่อสังขาร เมื่อใดก็ตามที่อาการทุเลาลงท่านก็จับงานทันที ถ้าไม่ตระเวนไปเยี่ยมลูกศิษย์ตามสำนักสาขาต่างๆ ก็ใช้เวลาที่วัดอบรมลูกศิษย์และแสดงธรรมแก่ญาติโยมที่มากราบนมัสการ เวลาพักผ่อนมีน้อยมีสมดุกับสุขภาพร่างกายซึ่งทรุดโทรมและมีอาการอาพาธเป็นระยะ

พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) แม้จะอาพาธแต่ท่านก็ไม่ทอดทิ้งการอบรมพระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกา ท่านสนทนารธรรมกับญาติโยมที่มานมัสการเป็นเวลานานๆ แม้ร่างกายท่านจะทรุดโทรมก็ตาม ขณะที่ท่านอาพาธนั้นท่านได้รับการอุปฐากและดูแลจากพระลูกศิษย์และญาติโยมเป็นอย่างดี วันศุกร์ที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๒๕ หลวงพ่อบุญได้แสดงปัจฉิมวาจาอมอบหมายงานแก่ลูกศิษย์ที่วัดหนองป่าพงดังนี้<sup>๒๙</sup> “คณะสงฆ์สาธุศิษย์ทั้งหลาย ที่ผมได้มาในคราวนี้นั้น เพื่อจะได้ออมอบหมายงานให้ท่านทั้งหลายอยู่ได้สะดวก ให้มหาอมรฯเป็นผู้ว่าหน้าท่พระอุปชฌาย์ต่อไป ให้มาทำการอุปสมบทพระและสามเณรในที่นี้ต่อไป ให้อาจารย์จันทร อาจารย์เที่ยง พระเถระทุกองค์นั้นให้รับทราบไว้ ส่วนผมมันหมดภาระแล้ว จะลาออกจากการทำอะไรทุกประเภท จึงมอบภาระทั้งหลายเหล่านี้ให้สาธุสงฆ์ทั้งหลายรับทราบทุกองค์...สงฆ์ทุกๆ ท่านจงได้ทราบ และพร้อมใจกันทุกท่านอย่าให้มีอะไรขัดข้อง...พระสงฆ์ทั้งหลายสิ่งที่สำคัญให้หนักแน่นในการปฏิบัติ...เท่านี้ละกรรมังต่อจากนี้ก็มีแต่การปฏิบัติเป็นใหญ่เท่านั้นแหละ ผมจะพูดอะไรมากกว่านั้นก็ได้ไม่ได้ ที่มาพูดกับสงฆ์วันนี้ก็ดีแล้วพอแล้ว มนต์ชะ” นี่เป็นโอวาทสั้นๆ ที่หลวงพ่อบุญให้แก่มานุศิษย์เป็นโอวาทครั้งสุดท้ายจากปากของท่าน เพราะในเวลาต่อมาไม่นานท่านอาพาธหนักไม่ได้พูดอีกเลย พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ได้ละสังขารเมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๓๕ ด้วยอาการอันสงบ จบการเดินทางและการต่อสู้ในวัฏสงสารอย่างดงามข่าวการมรณภาพของท่านแพร่กระจายไปทั่วประเทศ ศิษยานุศิษย์และพุทธบริษัทในเขตจังหวัดอุบลราชธานีและใกล้เคียง ต่างหลั่งไหลมาคารวะศพอย่างเนืองแน่น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงศพ เมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๓๖

<sup>๒๘</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖๔-๕๖๕.

<sup>๒๙</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖๘.

### ๓.๑.๒ ประวัติวัดหนองป่าพง

วัดหนองป่าพง เป็นวัดที่พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ก่อตั้งขึ้นเป็นวัดป่าที่มีความสงบร่มรื่นเหมาะสำหรับการบำเพ็ญเพียรภาวนาของพระสงฆ์ผู้มุ่งขจัดกิเลสเป็นวัดตัวอย่างของวัดป่า แม้ว่าพระโพธิญาณเถรจะละสังขารไปหลายปีแล้วแต่การประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในวัดหนองป่าพงยังเข้มข้นเหมือนกับตอนที่ท่านยังมีชีวิต นอกจากนี้วัดหนองป่าพงยังมีสาขาของวัดหนองป่าพงอีกเป็นร้อยสาขาในประเทศไทยและยังได้ขยายสาขากลับไปต่างประเทศทั่วโลก แม้ว่าวัดหนองป่าพงจะมีสาขาทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ที่เป็นลูกศิษย์ของพระโพธิญาณเถรยังมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันอยู่ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการบริหารจัดการและการจัดการของวัดหนองป่าพง วัดหนองป่าพง ตั้งอยู่ที่บ้านพงสว่าง หมู่ที่ ๑๐ ตำบลโนนผึ้ง อำเภอวารินชำราบ ห่างจากตัวจังหวัดอุบลราชธานี ไปทางอำเภอกันทรลักษณ์ ตามถนนทางหลวงหมายเลข ๒๑๗๘ ประมาณ ๘ กม. โดยได้รับวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๗ ตามประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๙๑ ตอนที่ ๗๑ โดยกำหนดเขตกว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร มีพื้นที่ป่าภายในเขตกำแพง ๑๘๖ ไร่ ๓ งาน ๙๔ ตารางวา

๑) วัดหนองป่าพงช่วงเริ่มต้น จุดเริ่มต้นของวัดหนองป่าพง เริ่มต้นขึ้นเมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๗<sup>๓๐</sup> (ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีมะเส็ง) พระโพธิญาณเถร(ชา สุภทฺโท) ท่านได้เดินธุดงค์มาถึง "ดงป่าพง"ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านก้อไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๓ กิโลเมตร พร้อมด้วยลูกศิษย์จำนวนหนึ่ง เมื่อเดินทางมาถึง ก็ได้ทำการปักกลดเรียงรายอยู่ตามชายป่าประมาณ ๕-๖ แห่ง ดงป่าพงในสมัยนั้น มีสภาพเป็นป่าที่บรกร้าง ชุกชุมด้วยไข้ป่า ในอดีตป่าพงเป็นดงใหญ่ มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด ชาวบ้านเรียกดงดิบนี้ว่า “หนองป่าพง” เพราะใจกลางป่ามีหนองน้ำใหญ่ที่มีกองพงขึ้นอยู่หนาแน่น ต่อมาบริเวณผืนป่าส่วนใหญ่ถูกทำลายหมดไป ยังคงเหลือเพียงส่วนที่เป็นบริเวณของวัดในปัจจุบันเท่านั้น สาเหตุที่ป่าส่วนใหญ่ถูกบุกรุกทำลาย เพราะชาวบ้านเชื่อถือกันว่า มีอำนาจลึกลับแฝงเร้นอยู่ในดงนั้น เพราะปรากฏอยู่เสมอว่า คนที่เข้าไปทำไร่ตัดไม้หรือล่าสัตว์ เมื่อกลับออกมาจะมีอันต้องล้มตายไปทุกราย โดยที่หาสาเหตุไม่ได้ ชาวบ้านจึงพากันเกรงกลัวภัยมีดนั้น ไม่มีใครกล้าเข้าไปทำลาย หรืออาศัยทำกินในป่านี้อยู่เลย ดงป่าพงจึงดำรงความเป็นอยู่อย่างสมบูรณ์ ชื่อ “วัดหนองป่าพง” นี้ เป็นชื่อที่หลวงพ่อดิตตั้งขึ้นเอง โดยอาศัยสภาพภูมิประเทศเป็นหลัก แต่ชื่อที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากก็คือ “ วัดป่าพง” โดยระยะแรกๆ หลวงปู่ชา สุภทฺโท และลูกศิษย์ต้องต่อสู้อย่างเด็ดเดี่ยวกับไข้ป่า ซึ่งขณะนั้นชุกชุมมาก เพราะเป็นป่าที่บ เวลาพระเณรป่วยหายารักษายาก ต้องต้มบอระเพ็ดฉันทโปประทั้งไปตามมีตามเกิด โดยที่ท่านไม่ยอมขอความช่วยเหลือเลย เพราะว่า ท่านต้องการให้ผู้ที่มาพบเห็นด้วยตา แล้วเกิดความเลื่อมใสเอง หลวงพ่อสอนอยู่เสมอว่า พระไปยุ่งกับการหาเงินก่อสร้างวัด เป็นสิ่งน่าเกลียด แต่ให้พระสร้างคน คนจะสร้างวัดเอง ในสิบปีแรกของวัดหนองป่าพง<sup>๓๑</sup> วัดยังเป็นที่พักสงฆ์กลางดงถาวรวัดอยู่ยังมีน้อย พระสงฆ์อยู่อย่างเรียบง่ายใน

<sup>๓๐</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

<sup>๓๑</sup> ทองคำ มากมี, “คำสอนและวิธีสอนของพระโพธิญาณเถระ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒)

กุฏิหลังเล็กๆ มุงด้วยหญ้าคาผาผนังทำด้วยใบตอง พระโพธิญาณเถระ นำศิษย์ทำความเพียรอย่างหนัก โดยไม่สนใจกับการพัฒนาวัตถุเท่าใดนัก และในขณะนั้นยังขาดทุนทรัพย์ในการก่อสร้าง ต่อมาเมื่อชื่อเสียงของพระโพธิญาณเถระเริ่มเป็นที่รู้จักทั้งในจังหวัดอุบลราชธานีและต่างจังหวัดจำนวน พระภิกษุสงฆ์เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ขรราวาสที่มาทำบุญที่วัดมีมากขึ้น วัดหนองป่าพงจึงกลายเป็นศูนย์กลางของวัดสาขาหลายวัด จึงจำเป็นต้องมีการสร้างถาวรวัตถุเพิ่มขึ้น การก่อสร้างส่วนใหญ่จะใช้แรงงานของพระสงฆ์ในวัดเป็นหลัก ไม่มีการเรียกรับบริจาค การก่อสร้างส่วนใหญ่จะมีผู้มีศรัทธามาขอสร้างเอง ซึ่งท่านก่อกุญญาตให้สร้างขึ้นได้ พ.ศ. ๒๕๑๓ ศิษย์ทั้งที่เป็นพระสงฆ์และฆราวาสได้กราบเรียนพระโพธิญาณเถระเรื่องการขออนุญาตตั้งวัดเพื่อให้ถูกต้องตามระเบียบของคณะสงฆ์ วัดหนองป่าพงจึงได้รับอนุญาตให้ตั้งวัดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ และพระโพธิญาณเถระได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสรูปแรกของวัดในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ และได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะในราชทินนามที่ “พระโพธิญาณเถระ” เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

**๒) วัดหนองป่าพงช่วงมั่นคง** จากวัดเล็กๆ ที่มีบรรณศาลา (กระท่อม) ไม่กี่หลัง ได้มีสิ่งก่อสร้างอันควรแก่สมณวิสัยเพิ่มเติม จนพอแก่ความต้องการในปัจจุบัน ทั้งที่พักอาศัยของภิกษุสามเณร แม้ชี อุบาสก อุบาสิกาที่มาค้างแรมเพื่อปฏิบัติธรรม กระท่อมชั่วคราวได้กลายมาเป็นกุฏิถาวรจำนวนมาก ศาลามุงหญ้า ซึ่งเคยใช้เป็นที่ฉันและแสดงธรรม ได้เปลี่ยนมาเป็นศาลาและโรงฉัน อันถาวร กำแพงวัด หอระฆังเสนาเสนาะอื่นๆ ได้เพิ่มมากขึ้นจากแรงศรัทธา ความเลื่อมใสของประชาชนจากทั่วทุกสารทิศ วัดหนองป่าพงเป็นวัดป่าฝ่ายอรัญวาสี เป็นสำนักปฏิบัติธรรม ที่แวดล้อมด้วยธรรมชาติ อันสงบอันสงัด มีบรรยากาศร่มเย็นเหมาะ แก่การพำนักอาศัยเพื่อบำเพ็ญสมณธรรมชีวิตพระในวัดหนองป่าพง มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การประพฤติพรหมจรรย์ตามรอยพระยุคลบาท ของพระบรมศาสดา ที่ทรงดำรงพระชนม์ชีพอย่างสงบเรียบง่าย และเรียบง่ายภายในป่า เพื่อค้นคว้าแสวงหาทางพ้นทุกข์ แล้วทรงนำความรู้แจ้งเห็นจริงนั้น มาเผยแผ่แก่อกุลความสุขแก่มหาชนทั่วไป การดำเนินชีวิตในวัดหนองป่าพง ยึดหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ เป็นแนวทางปฏิบัติฝึกหัดกาย วาจาใจในชีวิตประจำวัน เน้นการศึกษาประพฤติ ปฏิบัติให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ในศีล สมาธิ ปัญญา พร้อมทั้งนำอรุณควัตร ๑๓<sup>๓๒</sup> วัตร ๑๔<sup>๓๒</sup> และกำหนดกฏกติการะเบียบต่างๆ มาผสมผสานเป็นแนวทางปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมการบำเพ็ญสมณธรรมให้ดำเนินไปด้วยดี และมีความละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้น แนวทางการปฏิบัติและธรรมชาติของป่าภายในสำนัก เป็นปัจจัยสำคัญส่งเสริมให้การดำรงชีวิตของพระภิกษุเป็นไปด้วยความเรียบง่ายสอดคล้องกับธรรมชาติ และประสานกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่คณะ ตามแบบของพระอริยสงฆ์ธรรมฐาน ผู้มีข้อวัตรปฏิบัติเป็นไปเพื่อขัดเกลาทำลายกิเลสที่ครุบาอาจารย์ได้พาดำเนินมา จีวรและบริวารอื่นๆ ของภิกษุจะมีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งจัดรวบรวมไว้เป็นของสงฆ์หรือของส่วนกลาง มีภิกษุผู้รักษาเรือนคลังสงฆ์เป็นผู้แจกในกาลเวลาที่เหมาะสม การบริโภคอาหารมีเพียงมือเดียวตอนเช้า และฉันในบาตร เสนาสนะที่พักอาศัยเป็นกุฏิหลังเล็กๆ ตั้งอยู่ห่างกันในราวป่าท่ามกลางความร่มรื่นแห่งหมู่ไม้ เพื่อให้สามารถปฏิบัติภาวนาได้อย่างสงบ สภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติอันสงบและบริสุทธิ์ของป่า ช่วยให้จิตใจของผู้ประพฤติปฏิบัติได้สัมผัสกับความรู้สึกละเอียดสดชื่น เบิกบาน มีอิสระ เป็นความสุขที่ปราศจากความเร่งร้อน กระวนกระวาย เป็นปัจจัยให้เกิดกาย

<sup>๓๒</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๕.

วิเวก ความสงบกาย และอุปธิวิเวก ความสงบกิเลส อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการประพฤติพรหมจรรย์ในพุทธศาสนาต่อไป

**๓) สิ่งปลูกสร้างและถาวรวัตถุในวัดหนองป่าพง** สิ่งปลูกสร้างในวัดหนองป่าพงมีอยู่อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติ เพราะวัดหนองป่าพงเป็นวัดป่า การสร้างสิ่งปลูกสร้างนั้นพระโพธิญาณเถระให้มีการก่อสร้างเท่าที่จำเป็นในการประพฤติปฏิบัติธรรม และการก่อสร้างนั้นต้องไม่ไปทำลายต้นไม้ที่มีอยู่ให้เสียหาย ปัจจุบันนี้เราจึงเห็นวัดหนองป่าพงร่มรื่นด้วยต้นไม้แม้จะมีกุฏิ โบสถ์ หรือสิ่งก่อสร้างอย่างอื่นแต่ก็ไม่ทำให้เสียบรรยากาศของวัดป่า โดยถาวรวัตถุที่จำเป็นในวัดหนองป่าพงประกอบด้วย

**(๑) พระอุโบสถ** เกิดจากแนวความคิดของพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) คือ โบสถ์คือบริเวณหรืออาคารที่พระสงฆ์ใช้เป็นที่พักสังฆกรรม ให้สร้างพอคุ้มแดดคุ้มฝน ไม่จำเป็นต้องมีเครื่องประดับให้สิ้นเปลืองแต่อย่างใด พระอาจารย์ชา จึงวางหลักในการสร้างอุโบสถดังนี้ ตั้งอยู่บนเนินดินคล้ายภูเขา ให้พื้นโบสถ์ยกลอยสูงขึ้นจากพื้นดิน พื้นโบสถ์ส่วนที่ลอยนี้จะใช้เป็นถังเก็บน้ำฝนขนาดใหญ่ ให้เข้ากับธรรมชาติมากที่สุด เรียบง่าย แข็งแรง ทนทาน ประหยัด ให้มีขนาดกว้างใหญ่ สำหรับพระภิกษุใช้ร่วมลงสังฆกรรมได้น้อย ๒๐๐ รูป ให้มีเครื่องตกแต่งสิ้นเปลืองน้อยที่สุดไม่ควรมีข้อฟ้าใบระกา ไม่ต้องมีผนัง มีประตู หน้าต่าง และฝนสาดไม่ถึงโดยการก่อสร้างพระอุโบสถหลังนี้ ดำเนินการเขียนแบบโดย อาจารย์บำเพ็ญ พันธรัตน์อิสระ อาจารย์แผนกสถาปัตยกรรมศาสตร์ วิทยาลัยเทคนิคและอาชีวศึกษา จังหวัดนครราชสีมา เป็นทั้งสถาปนิกและวิศวกรอำนวยการสร้าง ได้เขียนแบบแปลนโบสถ์ ตามแนวความคิดของหลวงพ่อกัณฑ์ ๕ ประการ ถวายแก่หลวงพ่อกัณฑ์ โดยคำนวณโครงสร้างรูปแบบอุโบสถสมัยใหม่ขึ้น มุ่งในประโยชน์ใช้สอย ประหยัด แข็งแรงทนทาน รูปแบบอาคารได้พยายามดึงเอาส่วนที่เป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมพื้นเมืองทางอีสานเข้ามาผสม เป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ทางวัฒนธรรม เสาอาคารและผนังบางส่วนประดับด้วยเครื่องปั้นดินเผาจากบ้านด่านเกวียน โดยมอบให้อาจารย์พิศ ป้อมสินทรัพย์ เป็นช่างปั้นและเผาสุก ภาพปั้นมีทั้งหมด ๘ ภาพ เป็นภาพเกี่ยวกับปูชนียสถานสำคัญทางพุทธศาสนาของประเทศไทย ๔ ภาพ และเป็นภาพปั้นแสดงเรื่องราวของหลวงพ่อกัณฑ์กำลังธุดงค์อีก ๔ ภาพ โบสถ์หลังนี้จึงมีความแตกต่างจากโบสถ์ทั่วไป ดังนี้พื้นอาสนะอยู่บนเนินดิน สูงจากระดับพื้นดินเดิม ๔ เมตร ตัวโบสถ์สูงจากเนินดิน ๑๗ เมตร เป็นทรงแหลมหลังคาเป็นโดมสูง ด้านหน้าหลังคา ๓ ชั้น ด้านหลัง ๒ ชั้น ใต้โดมเป็นที่ประดิษฐานพระประธาน หลังคาคอนกรีตเปลือย ในเนินดินใต้โบสถ์เป็นถ้ำน้ำขนาดใหญ่ ๒ ถ้ำ ขนาดกว้าง ๕.๕ เมตร ยาว ๕.๕ เมตร สูง ๓.๕ เมตร ทั้งสองถ้ำรวมกัน ๒๑๑,๗๕๐ ลิตร มีน้ำพอตลอดฤดูกาล มีอาสนะ ๓ อาสนะ ใหญ่มีพื้นที่ทั้งหมด ๑๖๐ ตารางเมตร ไม่มีฝาผนัง ประตู หน้าต่าง และเครื่องประดับลวดลาย ลดค่าใช้จ่าย การก่อสร้างมุ่งประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ การไม่มีฝาผนัง ทำให้ทุกคนได้มองเห็น และมีความรู้สึกว่าได้เริ่มพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ด้วยสายตาได้ ทำให้เกิดความปลื้มสบายใจ เพราะได้พบเห็นพิธีกรรมต่างๆ นั้นเอง

**(๒) เจดีย์พระโพธิญาณเถระ** เจดีย์พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมผสมผสาน ระหว่างสถาปัตยกรรมอีสานกับ ล้านช้าง ส่วนองค์เจดีย์เป็นบัวเหลี่ยมตั้งอยู่บนฐานกลม ซึ่งเป็นอาคารโบสถ์ มีทางเข้าสี่ทิศ โดยศิษยานุศิษย์หลวงปู่ชา สุภทฺโท ได้

สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิหลวงปู่ชา ซึ่งท่านได้มรณภาพเมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕ เวลา ๐๕.๒๐ น.

(๓) **พิพิธภัณฑพระโพธิญาณเถร** เป็นอาคารสามชั้นทรงไทยประยุกต์ มีโถงบันไดอยู่ตรงกลาง ชั้นล่างมีตู้แสดงโครงกระดูกมนุษย์อยู่สองข้าง ชั้นสองจัดแสดงข้าวของเครื่องใช้พื้นบ้านที่ชาวบ้านนำมาถวายวัด และชั้นสามประดิษฐานหุ่นขี้ผึ้งขนาดเท่าจริงของหลวงปู่ชา ในท่านั่งอยู่บนเก้าอี้หวายและเครื่องอัฐบริขารของท่าน

(๔) **หอระฆัง** ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหอนั้น ขนาดกว้าง ๖ เมตร ยาว ๖ เมตร สูง ๑๕ เมตร บนยอดหอระฆังได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เริ่มสร้างปี ๒๕๑๔ เสร็จเรียบร้อยเมื่อเดือนกันยายน ๒๕๑๗ ตามผนังประดับด้วยภาพปูนปั้น เรื่องราวพุทธประวัติ และสัตว์ที่มีอยู่ในป่าตามธรรมชาติของวัดหนองป่าพง เช่น ไก่ป่า กระรอก กระแต ตะกวด อันเป็นความคิดของหลวงปู่ชา โดย พ่อใหญ่บัวพา วงสิงห์ บ้านกลาง

(๕) **กุฏิหลวงพ่อ** กุฏิหลังที่สามเป็นกุฏิที่หลวงพ่อดำรงอยู่ยาวนานที่สุด ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗ - ๒๕๒๔ สร้างถวายโดยคุณครูทองคำ สุพิชญ์ อยู่ทางด้านทิศเหนือของโบสถ์ หลังคามุงสังกะสี ぶฝ้าเพดาน ฝาและพื้นชั้นบนเป็นไม้แปรรูป มี ๒ ห้อง พื้นชั้นล่างลาดซีเมนต์เปิดโล่ง หลวงพ่อมักนั่งรับแขกสนทนาธรรม ณ ไตถุณกุฏิแห่งนี้เป็นประจำ

(๖) **กุฏิพยาบาล** เป็นกุฏิหลังสุดท้าย สร้างในปี ๒๕๒๕ สร้างอยู่บนเนินซึ่งขุดดินจากบ่อน้ำข้างๆนั้นขึ้นมากมที่ให้สูงขึ้น เพื่อให้ได้รับลมตามธรรมชาติ อากาศถ่ายเทสะดวก ภายในกุฏิออกแบบเป็นพิเศษ ให้มีสภาพคล้ายกับห้องพิเศษของโรงพยาบาล ภายนอกกุฏิปลูกหญ้าจัดสวนหย่อมให้บรรยากาศร่มรื่น หลวงพ่อเมตตาเข้าพักตามค่านิมิตต์เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖

### ๓.๑.๔ วัดหนองป่าพงช่วงขยายสาขา

วัดหนองป่าพงมีสาขาอยู่ในประเทศและต่างประเทศ การขยายสาขาของวัดหนองป่าพงเกิดจากความต้องการของญาติโยมที่มีศรัทธาต่อพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ซึ่งรายละเอียดในการขยายสาขาของวัดหนองป่าพงมีดังนี้

๑) **การขยายสาขาภายในประเทศ** การก่อตั้งของวัดสาขาเริ่มครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๕๐๑<sup>๓๓</sup> หลังจากหลวงพ่อดำรงนิมนต์จากชาวบ้านเก่าน้อย ตำบลธาตุ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเคยมาจำศีลที่วัดหนองป่าพงเป็นประจำ ให้ไปจำพรรษาที่ป่าละเมาะใกล้บ้านเก่าน้อย หลวงพ่อพอใจกับศรัทธาอันแรงกล้าของชาวบ้านมากและเมื่อออกพรรษากลับไปวัดหนองป่าพง ท่านได้จัดส่งศิษย์อาวุโสในขณะนั้นคือพระอาจารย์เที่ยงให้ไปอยู่แทน พระอาจารย์เที่ยงจึงกลายเป็นเจ้าอาวาสของวัดใหม่ชื่อวัดป่าอรัญญวาสีและได้อยู่มาจนกระทั่งทุกวันนี้ วัดป่าอรัญญวาสีนั้นนับว่าเป็นสาขาที่ ๑ ของวัดหนองป่าพงต่อมาสาขาอื่น ๆ ได้เกิดขึ้นตามลำดับ ส่วนมากมีลักษณะการเกิดคล้ายกับสาขาที่ ๑ แต่ในบางกรณีลูกศิษย์หลวงพ่อดำรงตั้งค้ำที่สัปปายะ และตัดสินใจปักหลักอยู่ที่นั้นจนกลายเป็นสำนักสงฆ์ หรือไม่อย่างนั้นชาวบ้านที่เลื่อมใสในปฏิปทาของพระสายวัดหนองป่าพงแล้วขอให้หลวงพ่อดำรงส่งลูกศิษย์ไปอยู่เป็นประจำ บางครั้งญาติโยมขอให้พระผู้เป็นญาติกลับไปโปรดที่บ้าน

<sup>๓๓</sup> คณะศิษยานุศิษย์, ๒๕๖๓, หน้า ๓๓๕.

เกิดของท่านเอง กรณีหลังนี้มีตัวอย่างที่เด่นคือวัดสาขาที่ ๒ (วัดบึงเขาหลวง) ซึ่งพระครูบรรพตวรกิต เป็นเจ้าอาวาส ท่านได้รับนิมนต์ไปตั้งวัดใกล้บ้านเกิดของท่าน ที่อำเภอเชียงใน จังหวัดอุบลราชธานี หลังจากที่อยู่วัดหนองป่าพงมาแล้ว ๗ ปี

พระอาจารย์สุพร เจ้าอาวาสวัดป่าไทรสรณคมน์ จังหวัดกระบี่เล่าว่า หลวงพ่อไม่ได้รับทุกราย หรือรับทันทีที่โยมมาขอสร้างวัดสาขา “ใครจะถวายที่จะสร้างวัดนี้ก็ต้องมากราบเรียนหลวงพ่อก่อน แล้วหลวงพ่อก็จะส่งครูบาอาจารย์ไปดู เมื่อดูแล้วเห็นว่าสถานที่สมควร ญาติโยมก็ไปสร้างกุฏิ สร้างศาลาชั่วคราวก่อน ยังไม่ต้องทำถาวร แล้วมานิมนต์พระไป ซึ่งอาจจะส่งไปสัก ๔ รูป ๕ รูป ๒-๓ รูปอะไรก็ได้แต่ที่ ๆ ไปอยู่จำพรรษา เมื่อพระไปจำพรรษาที่นั่น ญาติโยมก็จะมาฝึกหัดจำศีลภาวนา มาฝึกทำวัตรสวดมนต์ นอกจากถวายที่แล้ว จะต้องเสนอชื่อโยมอุปัฏฐากดูแลพระเณรในสิ่งที่จำเป็นด้วย ถ้าท่านเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างพอสมควรแล้ว ท่านจึงจะรับเป็นสาขา แต่ส่งพระเณรไปอยู่ประจำต่อไป” เมื่อรับเป็นวัดสาขาแล้ว หลวงพ่อท่านจะเมตตาอย่างยิ่ง สงเคราะห์ทั้งกำลังกายกำลังใจ “ส่วนที่เป็นวัตถุภายนอกท่านก็สงเคราะห์ เป็นต้นว่าสาขาไหนขาดแคลนสิ่งของอะไร เช่น ตุ่มน้ำใหญ่ไม่มีท่านก็ส่งไปให้ ท่านบอกว่า ของเหล่านี้เป็นสมบัติของสงฆ์ ให้แจกจ่ายไปให้ทั่วถึงจะมีประโยชน์มาก เป็นคำพูดที่ประทับใจมาก ไม่ว่าท่านจะเมตตาด้วยธรรมะอันเป็นส่วนหล่อเลี้ยงจิตใจภายใน หรือสงเคราะห์วัตถุภายนอกดูช่างเหมาะสมจะพอดี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าท่านไม่มีความลำเอียง คือ ท่านไม่มีอคติทั้งสี่ ท่านไม่ประจบและไม่ทำตามกิเลสใคร” ในสมัยที่สาขายังมีจำนวนน้อย หลวงพ่อดูแลอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะการย้ายสาขาของพระภิกษุสามเณร ต้องผ่านท่านก่อนทุกราย แต่เมื่อขยายสาขาได้มากแล้ว คณะสงฆ์ก็ใหญ่ขึ้น ประกอบกับพระใหม่หลายรูปบวชเป็นลูกศิษย์ของเจ้าอาวาสสาขามากกว่าหลวงพ่อก่อน หลวงพ่อก็อนุญาตให้เจ้าสำนักเป็นผู้พิจารณาคำขอย้ายสำนักของลูกศิษย์ และถ้าท่านเจ้าสำนักเห็นสมควรให้เขียนจดหมายรับรองแทนด้วย เมื่อสาขามีมากนั้น หลวงพ่อให้มีการประชุมเจ้าสำนักสาขาประจำปี ประชุมเพื่อปรึกษาเรื่องต่าง ๆ และปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างปีนั้น ๆ การบริหารในรูปแบบนี้ ได้ดำเนินมาตลอดจนกระทั่งทุกวันนี้ แต่เปลี่ยนจากวันมาฆบูชา เป็นวันที่ ๑ มิถุนายน ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันเกิดของหลวงพ่อก่อน

ปัจจุบันวัดหนองป่าพงมีวัดสาขาในประเทศไทยประมาณ ๓๐๐ แห่งและในต่างประเทศ ๘ แห่ง นอกจากนั้นยังมีอีก ๕๑ สำนักสงฆ์เป็นสาขาสำรอง ซึ่งยังอยู่ในระหว่างพิจารณาตามระเบียบการรับสาขาจากคณะสงฆ์วัดหนองป่าพง แต่เป็นสำนักสงฆ์ที่ลูกศิษย์ของหลวงพ่อก่อตั้งอยู่ วัดสาขาวัดหนองป่าพงกระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วทุกภาคของประเทศไทยเหตุผลในการขยายสาขามีหลายประการ เป็นต้นว่า เพื่ออนุเคราะห์ญาติโยม ผู้ต้องการสร้างวัดป่าใกล้บ้านของตนเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ การส่งพระออกไปตามคำนิมนต์ของชาวบ้านอย่างนี้ถือเป็นการตอบสนองความต้องการของสังคม และเป็นการเผยแผ่ธรรมะไปสู่ชนบทที่ได้ผลอย่างถาวร สำหรับพระเถระที่รับผิดชอบเป็นเจ้าสำนักในแต่ละวัด ท่านก็ได้มีโอกาสใช้ความรู้ความสามารถที่ได้ศึกษามา สร้างประโยชน์แก่พระศาสนามากขึ้น การที่หลวงพ่อกอยส่งคนเก่าออกจากวัดหนองป่าพงไปเรื่อย ๆ ก็ทำให้มีที่ว่างสำหรับคนใหม่อยู่เสมอ การหมุนเวียนพระภิกษุสามเณรจึงเป็นเหตุให้คณะสงฆ์ได้เพิ่มขึ้นอย่างราบรื่น

**๒) การขยายสาขาในต่างประเทศ พ.ศ.๒๕๒๐** พระอาจารย์สุเมโธ เจ้าอาวาสวัดป่านานาชาติในขณะนั้น ได้รับนิมนต์จากมูลนิธิกิจการสงฆ์แห่งประเทศไทยอังกฤษ ไปเผยแผ่พุทธ

ศาสนาที่นั่น และใน พ.ศ.๒๕๒๑ ท่านได้เปิดวัดป่าจิตตวิเวก ในรัฐซัสเซกต์ ภาคใต้ของอังกฤษ นับเป็นสาขาที่ ๑ ของวัดหนองป่าพงในต่างประเทศ ด้วยการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และความสามารถในการสื่อสารคำสอนของพระพุทธองค์ด้วย สำนวนที่ฟังง่ายเข้าใจง่าย ศรัทธาในคณะสงฆ์ของพระอาจารย์สุเมโธ ได้แพร่หลายอย่างรวดเร็วในแวดวงชาวพุทธตะวันตก ไม่นานกุลบุตรกุลธิดาเริ่มมาขอบวช และต่อมาพระอาจารย์สุเมโธได้รับนิมนต์ไปตั้งวัดสาขาที่อังกฤษอีก ๓ แห่ง รวมทั้งที่สวิตเซอร์แลนด์ อิตาลี และนิวซีแลนด์ด้วย พ.ศ.๒๕๒๔ พระอาจารย์ชาโคโร ได้รับนิมนต์ไปตั้งวัดที่เมืองเพิร์ธ ประเทศออสเตรเลีย และประสบความสำเร็จพอสมควรเช่นกัน

### ๓.๑.๕ วัดหนองป่าพงในปัจจุบัน

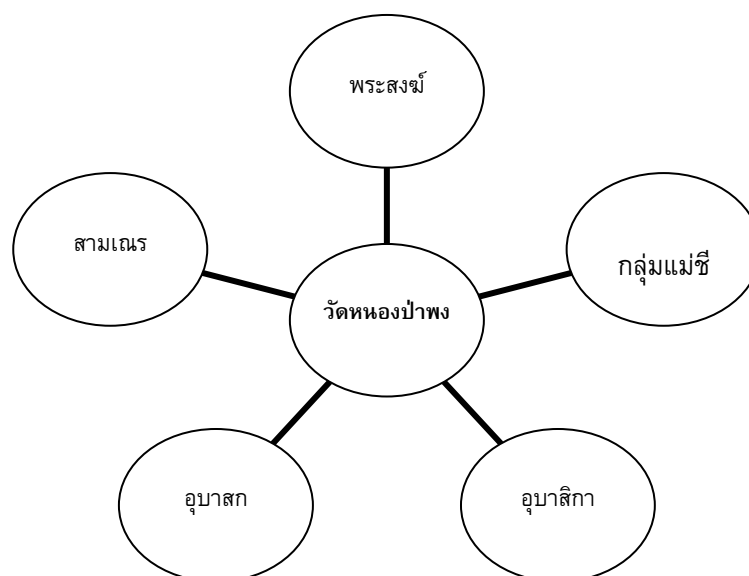
ปัจจุบันนี้แม้ว่าวัดหนองป่าพงยังคงความสงบร่มรื่นด้วยต้นไม้ และความสะอาด สะอาดของบริเวณวัด เสมือนหนึ่งในสมัยที่พระโพธิญาณเถระยังมีชีวิตอยู่ แม้ว่าพระโพธิญาณเถระจะมรณภาพไปหลายปีแล้วก็ตาม การประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ในวัดหนองป่าพงยังถือปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด วัดหนองป่าพงในปัจจุบันยังมีความสงบร่มรื่น พระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ภายในวัดยังปฏิบัติธรรมเพื่อความหลุดพ้น

๑) บุคลากรของวัดหนองป่าพง ในยุคเริ่มต้นการก่อตั้งวัดหนองป่าพงมีกลุ่มบุคคลทั้งที่เป็นพระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาที่เลื่อมใสในพระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) ยังไม่มาก แต่เมื่อพระโพธิญาณเถระ เป็นที่เคารพเลื่อมใสของบุคคลทั่วไปแล้ว บุคลากรของวัดหนองป่าพงก็เพิ่มมากขึ้น<sup>๓๔</sup> ซึ่งประกอบด้วย ๑) กลุ่มพระสงฆ์ ๒) กลุ่มสามเณร ๓) กลุ่มแม่ชี ๔) กลุ่มอุบาสก ๕) กลุ่มอุบาสิกา

---

<sup>๓๔</sup> พระมหาวิชาญ สุวิชาโน, “ศึกษากระบวนการฝึกอบรมบุคลากรทางพระพุทธศาสนาของพระโพธิญาณเถระ(ชา สุภทฺโท)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒)

แผนภูมิที่ ๓.๑  
บุคลากรของวัดหนองป่าพง



บุคลากรทั้ง ๕ กลุ่มนี้มีความเกี่ยวเนื่องกับความเจริญรุ่งเรืองของวัดหนองป่าพง มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปีตามจำนวนสาขาที่มีมากขึ้นความเป็นมาของกลุ่มบุคลากรดังกล่าวมีดังนี้ ๑) กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มพระสงฆ์ในวัดหนองป่าพงเริ่มต้นขึ้นนับแต่วันแรกที่พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ได้พาคณะมาปักกลดที่ต่งป่าพง อันเป็นจุดกำเนิดของวัดหนองป่าพง ขณะนั้นมีพระภิกษุเพียงไม่กี่รูป การเป็นอยู่ของท่านและพระสงฆ์ในยุคเริ่มแรกเต็มไปด้วยความยากลำบาก ดังท่านเล่าว่า “...ครั้งแรกก็อยู่ด้วยกัน ๔ รูป ได้รับความทุกข์ยากลำบากสารพัดอย่าง แต่การประพฤติปฏิบัติธรรมเข้มข้นมาก การอดทนที่ยกให้เป็นทีหนึ่ง ฉันทข้าวเปล่าๆ ก็ไม่มีใครบ่น เจ็บ ไม่มีใครพูด”<sup>๓๕</sup> เมื่อพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ได้อบรมสั่งสอนฝึกหัดอบรมพระภิกษุสามเณรจนเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาโดยกว้างขวาง ก็มีพระภิกษุสามเณรเดินทางมาจากที่ต่างๆ เพื่อสมัครเป็นลูกศิษย์เพิ่มขึ้นทุกปี พระภิกษุในวัดหนองป่าพงจำแนกได้ดังนี้<sup>๓๖</sup> ๑) พระสงฆ์ผู้ติดตามพระโพธิญาณเถรมาแต่ต้น เป็นพระผู้ใหญ่ชั้นครูบาอาจารย์ ๒) พระภิกษุสงฆ์ที่เกิดจากการบรรพชาอุปสมบทในวัดหนองป่าพงเอง ๓) พระภิกษุสงฆ์จากวัดอื่นที่เข้ามาหมู่สงฆ์วัดหนองป่าพงในภายหลัง ๔) พระภิกษุสงฆ์ที่บรรพชาอุปสมบทและร่วมเข้าฝึกอบรมในสำนักสาขาต่างๆ ของวัดหนองป่าพง กลุ่มพระสงฆ์ในวัดหนองป่าพง เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในกระบวนการทั้งปวงของวัดหนองป่าพง เพราะเป็นผู้ที่รักษาหลักการทั้งปวงไว้ ตลอดจนการเผยแผ่

<sup>๓๕</sup> สัมพันธ์ ก้องสมุทร, พระอาจารย์ชา สุภทฺโท ยอดนักรบหนองป่าพง, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมชาติ, ม.ป.ป.), หน้า ๑๘๐.

<sup>๓๖</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๐.

ธรรมแก่ประชาชน ๒) กลุ่มสามเณร กลุ่มสามเณรที่วัดหนองป่าพง คือผู้ที่เตรียมตัวเพื่อการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ถือว่าเป็นการทดสอบความตั้งใจที่จะบวชเป็นพระภิกษุสงฆ์ต่อไป การที่จะเป็นสามเณรได้นานเท่าใดนั้นขึ้นอยู่กับ การตั้งใจรักษาศีล ๑๐ เสดียววัตร ๗๕ ข้อ ตั้งใจทำกิจวัตรและอยู่ในโอวาทของครูบาอาจารย์ หากมีความตั้งใจดี ก็จะได้รับความสะดวกจากครูบาอาจารย์ให้เข้าอุปสมบทได้เร็ว การบวชเป็นสามเณรเป็นขั้นตอนในการคัดคนเพื่อเข้าอุปสมบทในวัดหนองป่าพง “...วัดหนองป่าพงใช้การบวชเณรเป็นขั้นตอนหนึ่งในการคัดเลือกบุคคลเข้ามาเป็นพระกรรมฐาน ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีอายุเท่าใด ต้องผ่านการเป็นสามเณรก่อนทั้งนั้น จึงปรากฏมีสามเณรผู้เฒ่า และสามเณรผู้มีอายุเกิน ๒๐ ปี ขึ้นไปมากมายในวัดหนองป่าพง ผู้ไม่คุ้นเคยกับวิถีชีวิตในวัดป่าจะแยกไม่ออกเลยว่า นักบวชเหล่านั้นเป็นพระภิกษุหรือสามเณร...”<sup>๓๗</sup> การบวชเป็นสามเณรเป็นการทดสอบที่สำคัญเป็นการลดทิฐิ มานะของผู้มาบวชให้เบาบางลง ขณะที่บวชเป็นสามเณรต้องหมั่นศึกษาธรรมวินัยให้เข้าใจเพื่อจะได้ปฏิบัติตนให้ถูกต้องต่อไป ๓) กลุ่มอุบาสก พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ได้ตั้งจุดมุ่งหมายให้กลุ่มอุบาสกได้รับการฝึกอบรมให้เป็นผู้ที่ประพฤติธรรมมีความเกี่ยวข้องกับกลมกลืนกับวิถีชีวิตของผู้ที่กำลังเข้าสู่ร่มเงาพระศาสนา และชีวิตคฤหัสถ์ที่ปฏิบัติธรรม อุบาสกในวัดหนองป่าพงมี ๓ ประเภทคือ (๑) อุบาสกผู้สนใจในการฟังธรรมและปฏิบัติธรรม ได้แก่บุคคลภายนอกที่เดินทางมาปฏิบัติธรรม ในวันธัมมัสสวนะและวันสำคัญต่างๆ เป็นครั้งคราว (๒) อุบาสกผู้เดินทางมาพักปฏิบัติธรรมประจำอยู่ในวัด ในช่วงเวลาหนึ่ง เช่น ๗ วัน ๕ วัน หรือหนึ่งเดือนเป็นต้น (๓) อุบาสกผู้ถือศีล ๘ เพื่อเตรียมบวชที่เรียกว่า “ปะขาว” โดยจะถือศีล ๘ และทำข้อวัตรปฏิบัติ เตรียมที่จะบรรพชาเป็นสามเณรต่อไป ๔) กลุ่มอุบาสิกา กลุ่มอุบาสิกาเป็นกลุ่มที่มีบทบาทไม่น้อยกว่ากลุ่มอื่นๆ ของบุคลากรในวัดหนองป่าพง ซึ่งกลุ่มอุบาสิกานี้แบ่งได้เป็น ๓ ประเภทคือ (๑) อุบาสิกาผู้สนใจในการฟังธรรมและปฏิบัติธรรม ได้แก่บุคคลภายนอกที่เดินทางมาปฏิบัติธรรมในวันธัมมัสสวนะและวันสำคัญต่างๆ เป็นครั้งคราว (๒) อุบาสิกาผู้เดินทางมาพักปฏิบัติธรรมประจำอยู่ในวัด ในช่วงเวลาหนึ่งเช่น ๑๕ วัน หรือหนึ่งเดือนเป็นต้น และที่มาพักเพื่อรออนุญาตให้บวชเป็นชี ซึ่งต้องใช้เวลาตามที่สำนักจะเห็นสมควร ๕) กลุ่มอุบาสิกาผู้ถือศีล ๘ อุทิศตนเป็นอนาคาริก อยู่ประจำในสำนัก “แม่ชี” โดยจะถือศีล ๘ และทำข้อวัตรปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ข้อปฏิบัติของแม่ชี (วัดหนองป่าพง) (๑) ห้ามคลุกคลีหรือคุยกันเป็นกลุ่มก้อน ทั้งกลางวันและกลางคืน (๒) เวลานั้น ล้างภาชนะ กวาดกวาด สรงน้ำ ให้พร้อมเพรียงกันทำด้วยความสงบเรียบร้อยและมีสติ (๓) ให้รักษาความสะอาดบริเวณกุฏิ เช่น เก็บกวาด ไล่ปลวก ไล่มด เป็นต้น (๔) เป็นผู้มีความสันโดษ มักน้อย ในการกิน การนอน การพูด การรำเริง เอิกเกริกเฮฮา (๕) เมื่อเวลาเอกลาภเกิดขึ้น ให้แบ่งกันบริโภคใช้สอยพอสมควร และเป็นธรรม (๖) เมื่อมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้นให้ช่วยกันรักษาพยาบาลด้วยความเมตตาจริงๆ (๗) เข้าไปตั้งกายกรรม วชิกรรม มโนกรรม ประกอบด้วยเมตตาธรรมในเพื่อนชีด้วยกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง (๘) ต้องเคารพนับถือซึ่งกันและกันตามวิญญู (๙) รักษาศีลบริสุทธิ์เสมอ อย่าให้เป็นที่ยังเกียจของหมู่คณะ (๑๐) ห้ามไม่ให้ชีคนใดคนหนึ่งมีอำนาจปกครองหรือตั้งกติกาใดๆ ด้วยอำนาจตนเอง (๑๑) เมื่อเกิดความขัดข้องประการใดๆ รีบแจ้งให้ประธานสงฆ์ทราบเพื่อที่จะได้แก้ไข (๑๒) เมื่อมาอยู่ในสำนักนี้แล้ว จะไปไหนมาไหนต้องบอกลาประธานสงฆ์ทุกครั้ง (๑๓) กุฏิที่ตนสร้างขึ้น เมื่อจากไปห้ามไม่ให้ถือสิทธิ์ ต้องเป็นหน้าที่ของสงฆ์ (๑๔) ห้ามไม่ให้

<sup>๓๗</sup> คณะศิษย์,ตามรอยโพธิญาณ,(กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา,๒๕๓๖),หน้า ๒๓.

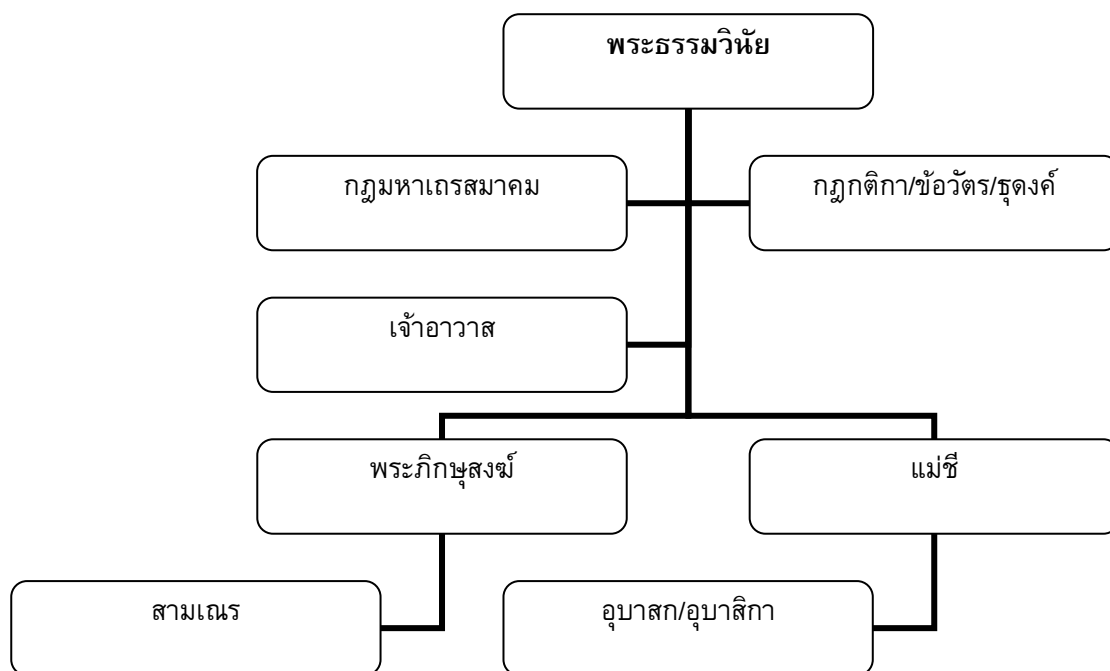
รับแขกที่เป็นเพศชายบนกุฏิของตน เว้นไว้แต่อาพาธเป็นบางครั้ง (๑๕) ห้ามแสดงโฆษณาสิ่งอันไม่เป็นธรรมไม่เป็นวินัย เพื่อเห็นแก่อาภิส ซึ่งเป็นมิฉฉาชีพ เป็นเหตุหาความเสื่อมเสียมาสู่พระศาสนา (๑๖) ห้ามทำตนเป็นผู้รับใช้คฤหัสถ์ ซึ่งจะเป็นการประทุษร้ายตระกูล (๑๗) มีความเห็นร่วมกัน อย่าวิวาทกับใครๆ เพราะความเห็นผิด (๑๘) ห้ามติดต่อกับภิกษุ สามเณร แม่ชี และคฤหัสถ์ ทั้งในและนอกวัด เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็นที่เป็นธรรม (๑๙) ห้ามสัจจรูปไปมา เทียวเรียไรต่างๆ (๒๐) ห้ามชายที่มีอายุตั้งแต่ ๑๒ ปีขึ้นไปพันค้ำคั้นที่นี้ เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็นจริงๆ (๒๑) ผู้ประสงค์จะเข้ามาบวชหรือมาอยู่ในสำนักนี้ ต้องมีผู้ปกครองนำมาฝากเป็นหลักฐาน และมีผู้อุปฐากพอสมควร (ถ้าผู้ใดฝ่าฝืน ไม่ปฏิบัติตามกติกานี้ สงฆ์มีอำนาจบริหารได้เต็มที่) กลุ่มบุคลากรทั้ง ๔ กลุ่มของวัดหนองป่าพงต่างเกื้อกูลอาศัยซึ่งกันและกันและร่วมกันทำกิจต่างๆ ในทางพระศาสนาอย่างเข้มแข็ง วัดหนองป่าพงเจริญรุ่งเรืองมาได้จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ก็ด้วยได้อาศัยบุคลากรทั้ง ๔ กลุ่มนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ากลุ่มบุคลากรทั้ง ๔ กลุ่มนี้ทำให้องค์สงฆ์ของวัดหนองป่าพงขับเคลื่อนไปอย่างมั่นคงและมีประสิทธิภาพ

### ๓.๒ การจัดองค์กรสงฆ์ของวัดหนองป่าพงและวัดสาขา

เนื่องจากวัดหนองป่าพงยังอยู่ภายใต้การปกครองสงฆ์ของคณะสงฆ์ไทย การปกครองภายในวัดจึงยังอยู่ในกฎระเบียบและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ปี ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมปี พ.ศ. ๒๕๓๕ การปกครองภายในวัดจึงมีตำแหน่งเจ้าอาวาสซึ่งต้องได้รับแต่งตั้งจากเจ้าคณะจังหวัดเป็นหลักและตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาส ถึงแม้วัดหนองป่าพงจะยังอยู่ภายใต้การปกครองของคณะสงฆ์ไทย แต่ก็มีระเบียบข้อปฏิบัติที่หลวงพ่ocha สุภโท ท่านกำหนดสำหรับให้พระภิกษุสงฆ์ภายในวัดหนองป่าพงปฏิบัติเพิ่มเติม จากการศึกษาพบว่าวัดหนองป่าพงมีรูปแบบการจัดองค์กรสงฆ์เหมือนกับการจัดองค์กรสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ซึ่งเมื่อนำรูปแบบการจัดองค์กรสงฆ์สมัยใหม่มาจัดแล้วจะประกอบด้วย การกำหนดวัตถุประสงค์ การแบ่งงาน การมอบหมายอำนาจหน้าที่ การแบ่งสายงานการบังคับบัญชา และการประสานงาน ซึ่งสามารถนำมาเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

#### แผนภูมิที่ ๓.๒

#### รูปแบบการจัดองค์กรของวัดหนองป่าพงและสาขา



วัดหนองป่าพงแม้จะเป็นวัดที่เป็นพระสายวัดป่า ซึ่งการประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวันของพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดแห่งนี้จะจำลองมาจากวิถีชีวิตของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล มีปกติไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมภายนอกมากนัก มุ่งปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นจากกิเลสเท่านั้น ทุกสิ่งทุกอย่างพยายามประพฤติปฏิบัติให้ตรงตามหลักพระธรรมวินัยมากที่สุด แต่วัดหนองป่าพงก็ยังคงให้ความสำคัญแก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และปฏิบัติตามกฎหมายเถรสมาคมอย่างเคร่งครัด แม้ว่าการจัดรูปแบบการบริหารจัดการและปกครองภายในวัดจะอาศัยการบริหารจัดการและรูปแบบในสมัยพุทธกาลเป็นหลัก ซึ่งมีรายละเอียดที่ผู้วิจัยได้ประมวลมาดังต่อไปนี้

### ๓.๒.๑ การกำหนดวัตถุประสงค์

วัดหนองป่าพง เจริญมั่นคงมาได้จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ เพราะพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ได้วางหลัก กฎเกณฑ์ กติกาในการอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน ปฏิบัติธรรมร่วมกัน ของพระภิกษุสงฆ์ สามเณรอุบาสก อุบาสิกา โดยหลักการที่ท่านใช้ในการบริหาร ปกครองวัดหนองป่าพงนั้น ท่านได้ประยุกต์หลักหลักพระธรรมวินัยและหลักกัจจวัตร ธุดงค์วัตรมาใช้ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ในการกระทำดังกล่าวท่านมีวัตถุประสงค์ของท่านอย่างชัดเจนดังนี้

#### ๓.๒.๑.๑ วัตถุประสงค์สูงสุด

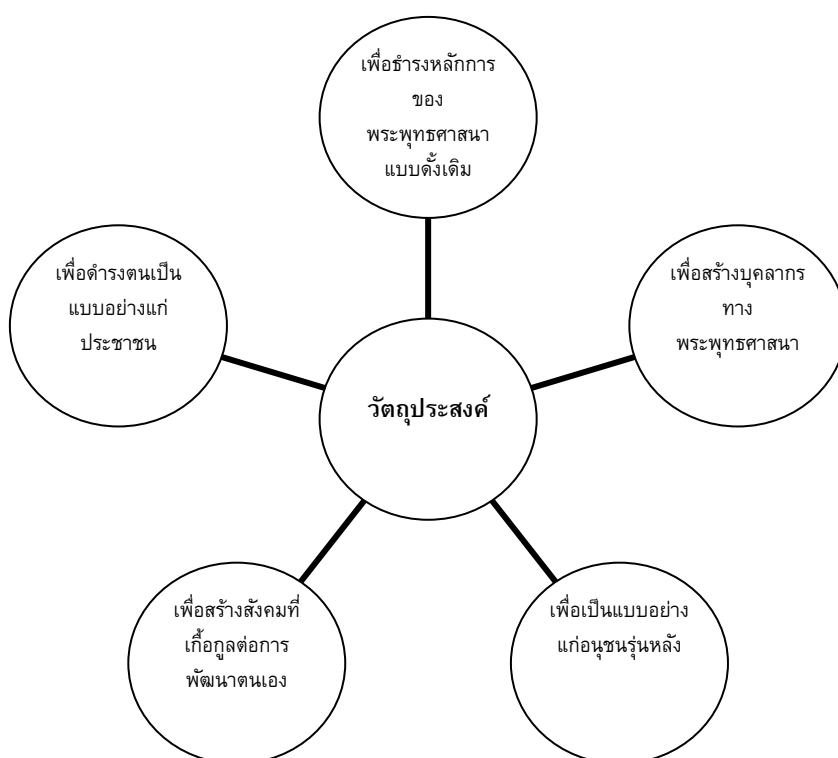
วัตถุประสงค์สูงสุดของการบวชและมาประพฤติปฏิบัติธรรมในวัดหนองป่าพงก็คือการเอาชนะกิเลส หลุดพ้นจากวิภวสัญญาสารเข้าถึงซึ่งพระนิพพาน

#### ๓.๒.๑.๒ วัตถุประสงค์ในการบริหาร

การบริหารการปกครองวัดตามที่ประมวลได้ นั้นมีวัตถุประสงค์ในการบริหารและการอบรมพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ดังนี้<sup>๓๘</sup> (๑) เพื่อธำรงไว้ซึ่งหลักการแห่งพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม (๒) เพื่อเป็นแบบอย่างแก่อนุชนรุ่นหลังได้ดำเนินตาม (๓) เพื่อสร้างบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้สมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา (๔) เพื่อสร้างสังคมที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาตนเอง (๕) เพื่อดำรงตนเป็นแบบอย่างแก่ประชาชน

#### แผนภูมิที่ ๓.๓

#### วัตถุประสงค์ของวัดหนองป่าพงและสาขา



เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว พระโพธิญาณเถร (หลวงพ่อชา สุภทฺโท) ได้ใช้หลักพระธรรมวินัยและหลักการกติกาท่านตั้งขึ้นเพื่อเป็นแบบแผนในการปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกาประกอบด้วย หลักการที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ หลักการที่พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ใช้ในการบริหาร ปกครองวัดและเป็นแบบแผนในการปฏิบัติของคณะสงฆ์วัดหนองป่าพงประกอบด้วย

#### ๑) หลักพระธรรมวินัย

พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ท่านให้ความสำคัญกับหลักธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้นเป็นอย่างยิ่ง ในช่วงเช้าพรรษา ที่วัดหนองป่าพงมีการอบรมพระวินัยในตอนเย็นหลังทำวัตรเสร็จตลอดทั้งพรรษา ตำราที่หลวงพ่อใช้เป็นหลักคือหนังสือบุพพสิกขาวัณณนา แต่งโดยพระอมรา ภริกขิต (อมโร เกิด) วัดบรมนิวาส พ.ศ.๒๔๐๓ ในสมัย

<sup>๓๘</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๓.

รัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นหนังสือที่มีความละเอียดในสิกขาบทต่าง ๆ อย่างมาก มีทั้งสิกขาบทที่มีมาในพระปาติโมกข์ และนอกปาติโมกข์ ข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ อธิบายอย่างพิสดาร เรียกกันสั้น ๆ ติดปากว่า หนังสือบุพพสิกขา อันเป็นหนังสือที่หลวงพ่อก็ได้ใช้ศึกษาหาความรู้เรื่องพระวินัยมาตั้งแต่ท่านเป็นพระบวชใหม่ เมื่อมาเป็นครูบาอาจารย์ ท่านก็ยังถือเอาหนังสือบุพพสิกขานี้เป็นบรรทัดฐานของพระวินัยประจำวัดหนองป่าพง ตลอดระยะเวลาหลายปี พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) เป็นคนอ่านและอธิบายสำนวนเพิ่มเติมด้วยตัวท่านเอง ต่อมาก็ได้มอบหมายให้พระรูปอื่นทำหน้าที่นี้แทนบ้าง ท่านเล่าให้ฟังว่า “การที่มาอบรมพระเถรนี้ ผมก็ยังเอาบุพพสิกขานี้เป็นหลักฐาน ได้อ่านบุพพ สิกขาเวลาศึกษาพระวินัยให้พระฟังอยู่หลายปี อยู่วัดป่าพงนี้ผมทั้งนั้นละที่อ่านให้ฟัง สมัยนั้นขึ้นธรรมาสน์เทศน์อย่างน้อยก็ต้อง ๕ พุ่หรือ ๖ พุ่ บางทีก็ตีหนึ่งตีสองนะ สนใจแล้วก็ฝึกฟัง แล้วก็ไปดูไปพิจารณา ถ้าเรามาฟังเฉย ๆ นี่ ผมว่าไม่เข้าใจแยกคาย ออกจากการฟังแล้ว เราต้องไปดู ไปวินิจฉัยมันถึงจะเข้าใจ” การสอนศิษย์ของหลวงพ่อนั้นเรื่องเอกภาพของมรรค อย่างที่ท่านย้ำอยู่เสมอว่า ศีล สมาธิ และ ปัญญา แยกออกจากกันไม่ได้ ในการอบรมพระภิกษุสงฆ์ที่เข้ามาบวชที่วัดหนองป่าพง ท่านจึงเอาศีลของสงฆ์ คือ พระวินัยเป็นหลักใหญ่ ความสำคัญที่หลวงพ่อกับพระวินัยได้จากคำพูดของท่านเอง “ถ้าเราไม่รักษาพระวินัยนี้<sup>๓๙</sup>...เท่ากับไม่เคารพพระพุทธรเจ้า เพราะท่านเป็นผู้บัญญัติพระวินัยขึ้นมา ฉะนั้นถ้าไม่รักษาพระวินัย ไม่เคารพพระวินัย ก็เท่ากับไม่เคารพพระพุทธรเจ้า ถ้าเราเคารพพระพุทธรเจ้า เราต้องเคารพพระวินัยด้วยการรักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัด ถ้าไม่ทำเช่นนี้ก็ไม่รู้จะมาบวชทำไม แล้วจะเกิดประโยชน์อะไรแก่เรา” “พระวินัยอยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่เรานั้นแหละ เรารักษาไว้พระวินัยก็อยู่ ถ้าไม่รักษา ทั้ง ๆ ขว้าง ๆ ก็เป็นโจรเหี้ยมพระศาสนาเท่านั้นเอง” “ยอมตายก่อนที่จะละเมิดพระวินัย ไม่เสียตายชีวิตเท่าเสียตายพระวินัย” พระวินัยเป็นเครื่องมือกำจัดกิเลสชั้นหยาบ ไม่ให้ความเศร้าหมองทางใจกำเริบ เกิดการล่วงละเมิดด้วยกายและวาจา จนสร้างความเดือดร้อนแก่ตนและผู้อื่น ตามรากศัพท์คำว่า วินัยแปลว่า การนำออก เพราะนำผู้ปฏิบัติตามให้ออกจากนิสัยเก่าที่ยังติดเชื้อมาจากชีวิตฆราวาส และช่วยปลูกฝังสมณะสัญญาให้องงามไพบุลย์ คนที่ยังใหม่ต่อพรหมจรรย์ มักไม่อาจคงความสม่ำเสมอในปฏิบัติไปได้ ยังหลงอารมณ์บ่อย ๆ สิกขาบทและข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งไม่เปลี่ยนแปลงตามความรู้สึกรู้สึกหรือความต้องการของใครจึงเป็นเสมือนมาตรฐานเครื่องวัดการกระทำ เป็นเครื่องเตือนสติที่ดี พระพุทธรองค์ตรัสไว้ว่า “ศีลคือเจตนา” และการระลึกอยู่ในศีลของตน ทำให้พระภิกษุผู้เฝ้าต่อพระวินัย สามารถมองเห็นเจตนาของตนเองว่าเป็นกุศลหรืออกุศล ควรประพฤติตามหรือไม่ นอกจากนั้น พระวินัยยังทำให้ผู้ปฏิบัติตามด้วยความเอาใจใส่อย่างจริงจัง เพิ่มความละเอียดถี่ถ้วนขึ้น มีวิจยญาณที่กว้างไกล เป็นผู้รู้มารยาทและโคจร เคารพคารวะต่อผู้หลักผู้ใหญ่ มีปกติอ่อนน้อมถ่อมตน แม้นในหมู่เพื่อนสหธรรมิกด้วยกัน เป็นผู้ยินดีในความมักน้อยสันโดษ อดทน เลี้ยงง่าย พร้อมทั้งจะเสียสละประโยชน์ส่วนตนให้กับหมู่สงฆ์อยู่เสมอแต่อาณิสสของการรักษาพระวินัยที่สำคัญ อยู่ที่จิตเบาสบาย ไม่เดือดร้อน มีความเชื่อมั่นและนับถือในตนเอง ซึ่งทำให้การเจริญสมาธิภาวนาก้าวหน้าเร็วและราบรื่น อนึ่งการปฏิบัติที่จิต ภาวนาอย่างขะมักเขม้น แต่ละเลยกิริยาภายนอก หลวงพ่อก็ถือว่าเป็นการสร้างประโยชน์ตนแต่ฝ่ายเดียว ไม่ใส่ใจในประโยชน์ของผู้อื่น จะเรียกว่านักปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ยังไม่ได้ ส่วนการประพฤติปฏิบัติโดย

<sup>๓๙</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๕.

เอื้อเพื่อต่อพระวินัยนั้น ถือเป็นการประกาศศาสนาไปในตัว เพราะทำให้ผู้ที่มาพบเห็น ที่ยังไม่เคยเลื่อมใสให้เลื่อมใส ที่เลื่อมใสแล้วเกิดความเลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้นไป ซึ่งข้อนี้ ตรงกับวัตถุประสงค์อันหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นคู่เคียงกับพระธรรม บางสำนักสอนว่าไม่ต้องไปจุกจิกจู้จี้เรื่องสิกขาบทต่าง ๆ มากเกินไป ให้มีสติตัวเดียวก็พอแล้ว ครั้งหนึ่งมีพระภิกษุหลงพ้อว่า ท่านเห็นอย่างไรต่อทศณะนี้ หลวงพ้อตอบว่า<sup>๔๐</sup> “จริงแต่ไม่ถูก ถูกแต่ไม่จริง”

พระวินัยเป็นวิธีสร้างชุมชนที่เรียบร้อย อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข มีบรรยากาศที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม ในเมื่อผู้ที่เข้ามาบวชหมักจะมีความแตกต่างกันในเรื่องเชื้อชาติ ชั้นวรรณะ นิสัยใจคอ การศึกษาพระธรรมวินัยจึงเป็นเครื่องรับรองคามสามัคคีของสงฆ์ ทำให้ทุกรูปไว้วางใจซึ่งกันและกัน ไม่มีความหวาดระแวง หรือทะเลาะวิวาทกัน ไม่มีความแก่งแย่ง ชิงดีชิงเด่นกัน แต่อยู่อย่างมิตรด้วยความเมตตาและเคารพต่อกัน แม้ว่าหลวงพ้อจะเน้นให้พระเถระเอาใจใส่กับศีลของตนอย่างจริงจัง ให้เห็นภัยแม้ในอาบัติเล็กน้อย ท่านก็ยังเตือนไม่ให้ยึดติดในพระวินัย “ศีลหรือพระวินัย และศีลธรรม เป็นสิ่งจำเป็นยิ่งต่อผู้ฝึกปฏิบัติ แต่ต้องไม่ยึดมั่นถือมั่นในกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อย่างมกมาย ในการละเมิดข้อห้ามนั้น มันสำคัญที่เจตนา ท่านย่อมรู้อยู่แก่ใจของท่านเอง อย่ากังวลกับพระวินัยให้มากจนเกินไป ถ้านำมาปฏิบัติอย่างถูกต้อง ก็จะช่วยส่งเสริมการฝึกปฏิบัติ แต่พระภิกษุบางรูป กังวลกับกฎเกณฑ์เล็ก ๆ น้อย ๆ มากเกินไป จนนอนไม่เป็นสุข พระวินัยไม่ใช่ภาระที่ต้องแบก” หลวงพ้อให้ใคร่ศึกษา และจงรักภักดีต่อพระวินัย แต่ไม่ให้เกิดตัวตนว่า เราดี หรือเราบริสุทธิ์ จนชอบเที่ยวเพ่งโทษผู้อื่นที่ไม่เคร่งเท่าตน ซึ่งเป็นการยกตนข่มท่าน และหลวงพ้อให้ระวังไปจนถึงความวิตกกังวลหรือความลังเลสงสัย พุดสั้น ๆ ท่านให้ใช้ปัญญาในการรักษาศีล ท่านเตือนสติลูกศิษย์ว่า พระวินัยเป็นส่วนหนึ่งของมรรค แต่ไม่ใช่เป้าหมายของการปฏิบัติ ท่านบอกว่า“พระพุทธองค์ตรัสรู้พระธรรมไม่ได้ตรัสรู้พระวินัย และให้เห็นว่าธรรมะลึกซึ้งกว่า เพราะพระวินัยยังอยู่ในเขตของเหตุผล แต่ธรรมะบางส่วนอยู่นอกเหตุเหนือผล”

ตั้งแต่พระโพธิญาณเถร<sup>๔๑</sup> (ชา สุภทโท) เริ่มบริหารวัดหนองป่าพงท่านพิจารณาถึงความเจริญและความเสื่อมของสงฆ์อยู่ตลอดเวลาจนท่านตระหนักชัดในความจริงของพุทธพจน์ที่ว่า “วินัยคืออายุของพระศาสนา” คือเห็นว่าตราบใดที่คณะสงฆ์มีความเอื้อเพื่อต่อพระวินัย ความสามัคคีย่อมไม่แตก การปฏิบัติธรรมก็ราบรื่น ฉะนั้นถึงแม้บางสิ่งบางอย่างของวัดหนองป่าพงเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เรื่องศีลและข้อวัตรท่านย้ำอยู่อย่างเสมอต้นเสมอปลาย และผลที่ปรากฏออกมาชัดเจนคือการขยายตัวของคณะสงฆ์เป็นลำดับ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ การมีระเบียบแบบแผนของพระวินัยเป็นเครื่องดำเนิน ทำให้พระภิกษุสามเณรทุกสาขาของวัดหนองป่าพงมีความรู้สึกลมเกลียว เป็นหมู่คณะเดียวกัน เนื่องจากมีแนวปฏิบัติที่ไม่ขึ้นอยู่กับการศรัทธาในตัวบุคคล ตอนที่หลวงพ้ออาพาธหรือมรณภาพแล้ว คณะศิษย์ยังสามารถรักษาความสามัคคีของหมู่สงฆ์ไว้ เหมือนดอกไม้ที่ได้รับการรื้อยเป็นพวงมาลัย ไม่กระจัดกระจายเล็ดลอดตามและเป็นระเบียบเรียบร้อย พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทโท) นอกจากท่านจะนำหลักธรรมวินัยของพระพุทธเจ้ามาเป็นหลักในการบริหารและปกครองแล้ว

<sup>๔๐</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๖.

<sup>๔๑</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

ท่านยังได้นำหลักวัตร ๑๔ รุตงค์ ๑๓ และกฎกติกาที่ท่านตั้งขึ้นมาประยุกต์ใช้ในการบริหาร และฝึกอบรมลูกศิษย์ด้วย

**๒)หลักรุตงค์ ๑๓** รุตงค์วัตรไม่ใช่ข้อบังคับตามพระวินัยบัญญัติ แต่พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) ได้กำหนดบางข้อไว้ในกฎระเบียบประจำสำนัก ซึ่งพระภิกษุสามเณรทุกรูปต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยท่านได้อธิบายถึงความสำคัญของรุตงค์วัตรไว้ว่า<sup>๔๒</sup> “รุตงค์วัตรทั้งหลายล้วนเป็นเครื่องช่วยเราให้ทำลายกิเลสเครื่องเศร้าหมอง เป็นวิธีการที่ทำให้การปฏิบัติของเราเป็นไปอย่างเรียบง่าย พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติรุตงค์วัตรไว้ว่าเป็นสิ่งจำเป็น แต่สำหรับพระภิกษุผู้ประสงค์จะปฏิบัติอย่างเข้มงวด รุตงค์วัตรจะเพิ่มความเคร่งครัดในการรักษาศีล บางทีเอาศีลเอาสมาธิมันไม่พอนะ ฆ่ากิเลสไม่ได้ ฆ่าไม่เป็น ต้องเอารุตงค์วัตรเข้าช่วย รุตงค์วัตรนี้เป็นของสำคัญ...” รุตงค์วัตรนั้นมีอยู่ ๑๓ ข้อ แบ่งออกเป็น ๔ หมวดดังนี้ หมวดเกี่ยวกับจีวรประกอบด้วย (๑) การทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร (ปิงสุกุลิกังคะ) (๒) การทรงเพียงจีวรสามผืนเป็นวัตร หมวดเกี่ยวกับบิณฑบาตและการฉันประกอบด้วย (๓) การเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร (๔) การเที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับเป็นวัตร (๕) การนั่งฉัน ณ อาสนะเดียวเป็นวัตร (๖) การฉันเฉพาะในบาตรเป็นวัตร (๗) การห้ามภักที่ถวายภายหลังเป็นวัตร หมวดเกี่ยวกับเสนาสนะประกอบด้วย (๘) การอยู่ป่าเป็นวัตร (๙) การอยู่โคนไม้เป็นวัตร (๑๐) การถืออยู่ที่แฉ่งเป็นวัตร (๑๑) การถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร (๑๒) การถืออยู่ในเสนาสนะแล้วแต่เขาจัดให้ หมวดเกี่ยวกับความเพียรประกอบด้วย (๑๓) การถือยืน เดิน นั่ง เป็นวัตร (เนสัชชีกังคะ)

พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) ท่านได้นำหลักรุตงค์วัตรมาปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลสทั้งในส่วนตัวท่านเองและในส่วนของการฝึกหัดพระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัดหนองป่าพง เช่น การใช้ผ้าบังสุกุลซึ่งเป็นเครื่องนุ่งห่มของพระภิกษุสามเณร การใช้จีวรจากผ้าบังสุกุลมีอานิสงส์มาก พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) เคยเล่าให้ลูกศิษย์ฟังว่า<sup>๔๓</sup> “บริขารต้องทำเองทั้งหมด ถึงแม้จะไม่สวยงามเราก็ภูมิใจ เพราะได้มาจากฝีมือเราเอง ได้มาจากการงานของเรา อย่างเช่นการเย็บจีวรก็ใช้เข็มเย็บด้วยมือ กว่าเสร็จแต่ละตัวหัวแม่มือปวดบวมไปหมด ด้ายก็ไม่มี มีแต่ฝ้ายจึงฝักไปบังสุกุลเอาตามป่าช้า...ส่วนมากจะใช้ผ้าบังสุกุลคือผ้าที่ห่อศพที่เขาทิ้งตามป่าช้า มีทั้งคราบเลือด คราบน้ำเหลืองเหม็นคูล่งไปหมด นำมาซักให้สะอาด เวลาเอามานุ่งรู้สึกว่ามีอานิสงส์มาก คือเกิดอาการขนลุกขนพอง หวาดสะดุ้งอยู่ตลอดเวลา ทำให้ขยันทำความเพียร...มันขัดเกลากิเลสอย่างนี้”

การบิณฑบาตนั้นมีคำพูดสั้นๆ ง่ายๆ ที่เป็นที่เข้าใจของพระกรรมฐานวัดหนองป่าพงคือ “ไม่บิณฑ ไม่ฉัน” คือพระภิกษุหรือสามเณรรูปใดขาดการบิณฑบาต จะด้วยต้นสายหรือซ้เกียจก็ตาม ยกเว้นอาพาธหนัก วันนั้นก็ต้องอดอาหารไปตามธรรมเนียมการถือรุตงค์ข้อที่ว่า ถือการบิณฑบาตเป็นวัตร พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) ท่านถือเรื่องการบิณฑบาตเป็นเรื่องสำคัญเพราะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระกับชาวบ้าน คราวที่ท่านรับนิมนต์ไปต่างประเทศซึ่งไม่ใช่เมืองพุทธ ท่านยังออกบิณฑบาตเป็นประจำโดยให้เหตุผลว่า “ไม่ใช่ไปเอาข้าว ไปเอาคน”<sup>๔๔</sup> ที่วัดหนองป่าพง เมื่อ

<sup>๔๒</sup> คณะศิษยานุศิษย์, ๑๙๓, หน้า ๑๙๓.

<sup>๔๓</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๖.

<sup>๔๔</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๗.

กลับจากบิณฑบาตแล้วอาหารทั้งหมดที่มีในบาตรก็ถูกถ่ายลงกะละมังเหลือไว้เฉพาะข้าวเหนียวหนึ่งก้อนพอแก้ความต้องการ จากนั้นสามเณรหรือปะชาก็นำกะละมังไปที่โรงครัว เพื่อให้แม่ชีและญาติโยมจัดใส่ภาชนะให้เรียบร้อย แล้วจึงนำมาถวายให้พระภิกษุเทศก์เป็นผู้แจกส่งอีกทีหนึ่ง พระภิกษุเทศก์ก็ตักอาหารทั้งคาวและหวานใส่รวมลงในบาตร และต้องพยายามเฉลี่ยอาหารแต่ละชนิดให้ทุกรูปได้รับทั่วถึงกันและพระภิกษุฉันเฉพาะแต่ในบาตรเท่านั้น ไม่ใช้ภาชนะอื่นอีก นี่เป็นจุดควรระวังอีกข้อหนึ่ง

การอยู่รูกขมูลหรืออยู่โคนไม้เป็นวัตร หลังจากออกพรรษาเข้าสู่ฤดูหนาวพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) จะให้พระภิกษุสามเณรออกจากกุฏิ ไปปักกลดอยู่ตามโคนต้นไม้ บางครั้งท่านก็ส่งพระไปอยู่ตามป่าช้าที่อยู่ใกล้ๆ วัดหนองป่าพง พระที่มีพรรษาพอสมควรรวมทั้งรู้ข้อวัตรปฏิบัติดีแล้ว อาจจะขอโอกาสจากท่านออกไปเดินธุดงค์แสวงหาความวิเวกตามลำพัง นอกจากนี้ระเบียบในการแจกกุฏิพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ได้นำหลักการในธุดงค์วัตรข้อที่ ๑๒ มาใช้ คือให้อยู่ตามที่ที่ครูอาจารย์จัดให้ โดยท่านกล่าวว่า<sup>๔๕</sup> “ข้อที่ว่าเราจะต้องไปอยู่กุฏิใดก็ตาม ตามที่กำหนดไว้ให้เรา เป็นข้อวัตรที่มีประโยชน์เช่นเดียวกัน ช่วยไม่ให้พระติดที่อยู่ ถ้าผู้ใดจากไปแล้วกลับมาใหม่ ก็หาที่อยู่กันใหม่ การปฏิบัติของพวกเราเป็นเช่นนี้ คือไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใด”

๓) **หลักวัตร ๑๔** พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ได้นำหลักวัตร ๑๔ มาใช้เพื่อเป็นการฝึกพระภิกษุสามเณรให้พร้อมที่จะเข้าสู่กระแสธรรม พร้อมทั้งจะศึกษาปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าและครูอาจารย์ หลักวัตร ๑๔ คือ ระเบียบวิธีการปฏิบัติต่างๆ ในสังคมความเป็นอยู่ของภิกษุ อันส่งเสริมให้การบำเพ็ญสมณธรรม ดำเนินไปด้วยดีและเรียบร้อย เนื่องจากการมุ่งไปสู่เป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา ต้องมีวิธีการที่ถูกต้อง พระโพธิญาณเถร (หลวงพ่อบุชา สุภทฺโท) ได้กล่าวถึงความสำคัญของวัตร ๑๔ ไว้ว่า<sup>๔๖</sup> “...ข้อวัตรปฏิบัติ กฎกติกาที่วางไว้คือหนทางแห่งมรรคผลนิพพาน ถ้าใครไปฝ่าฝืนข้อกติกานั้นแล้ว ก็ไม่ใช่พระ ไม่ใช่คนที่ตั้งใจมาปฏิบัติ เขาจะไม่ได้พบเห็นอะไรเลย ถึงแม้จะอยู่กับผมทุกคืนทุกวัน ก็ไม่เห็นผม จะอยู่กับพระพุทธเจ้าก็ไม่ได้เห็นพระพุทธเจ้า...” หลักวัตร ๑๔ ประกอบด้วย ๑) อาคันตุก วัตรหน้าที่ของอาคันตุกะผู้เข้าไปสู่อาวาสอื่น ต้องมีความเคารพต่อสถานที่และประเพณีตัวให้เหมาะสม เช่น ถอดรองเท้า หุบร่ม ห่มเฉียงบ่า เดินไปหาภิกษุผู้อยู่ในอาวาส ทำความเคารพท่าน ถามถึงที่พัก ห้องน้ำ ห้องส้วม น้ำใช้น้ำฉัน ทำความสะอาดที่พักอาศัย และประพฤติดนตามกฎกติกาของวัดเป็นต้น ๒) อาวาสกวัตร หน้าที่ของเจ้าอาวาส(เจ้าถิ่น)ที่จะต้องปฏิบัติต่อพระอาคันตุกะ เช่น หากภิกษุอาคันตุกะพรรษาแก่กว่ามา ให้ปูอาสนะ ตั้งน้ำล้างเท้า ลุกไปรับบาตรจีวร ถวายน้ำฉันน้ำใช้ กราบไหว้ บอกเรื่องต่างๆ เช่น ห้องน้ำ ห้องส้วม โศกรบิณฑบาต และกติกาสงฆ์... ฯลฯ ๓) คมิกวัตร หน้าที่ของผู้เตรียมจะไปที่อื่น ก่อนออกเดินทางพึงเก็บเครื่องใช้สอย เช่น เตียง แก้ว ใส่มือ หมอน ผ้าห่ม เป็นต้นไว้ให้ดี ปิดประตูหน้าต่าง ฝากหรือคืนเสนาสนะให้ภิกษุสามเณร อุบาสก หรือคนของวัด(ให้)ช่วยดูแลแล้วจึงเดินทาง...๔) อนุโมทนาวัตร ทรงอนุญาตให้อนุโมทนาในที่ฉัน วิธีอนุโมทนา ให้พระภิกษุผู้เป็นเถระอนุโมทนา หากทนายกนิมนต์ภิกษุหนุ่มให้อนุโมทนา ต้องบอกหรือขอโอกาสพระเถระก่อน ในขณะที่ภิกษุอื่นอนุโมทนาอยู่ หากมีเหตุจำเป็นเช่นปวดอุจจาระ ถ้าจะลุกไป ต้องลาพระภิกษุผู้นั่งใกล้ก่อน... ๕) ภัตตควัตร ธรรมเนียมในโรงฉัน หรือเมื่อ

<sup>๔๕</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๑.

<sup>๔๖</sup> คณะศิษย์, ตามรอยโพธิญาณ, หน้า ๑๐๕.

ไปฉันในบ้าน ต้องนุ่งห่มให้เรียบร้อย เดินไปตามลำดับอาวสุ ไม่เบียดกัน ปฏิบัติตามเสขียวัตรทุกข้อ ไม่นั่งเบียดพระเถระ ๖) บิณฑจาริกวัตร ระเบียบประเพณีในเวลาออกบิณฑบาต ให้ปฏิบัติตามเสขียวัตร เช่น นุ่งห่มให้เรียบร้อย ซ้อนผ้าสังฆาฏิ ห่มคลุมกลัดรัดคุม กลอกบาตร ถือบาตรในจีวร กำหนดทางเข้าออก ไม่ยืนใกล้หรือไกลจากผู้ให้ฉัน อย่ามองหน้าผู้ถวายรูปใดกลับก่อนปูลาสนะ ตั้งน้ำล้างเท้า ตั้งน้ำใช้น้ำฉัน...๗) อรัญญิกวัตร ระเบียบของผู้อยู่ป่า ก่อนออกบิณฑบาตเก็บเครื่องใช้สอยไว้ในกุฏิ ปิดประตูหน้าต่างให้เรียบร้อย จัดหาน้ำใช้น้ำฉันมาเตรียมไว้ เรียนรู้ทิศต่างๆและการเดินทางของดวงดาว เพื่อป้องกันการหลงทาง... ๘) เสนาสนวัตร วิธีดูแลที่อยู่อาศัย ให้ทำความสะอาดอยู่เสมอ ให้เคลื่อนย้ายบริวารด้วยความระมัดระวังอย่าให้กระทบครูดิสพื้นประตูหน้าต่าง ถ้ากุฏิเก่าให้ซ่อมแซม หากมีลมฝนแรงต้องปิดประตูหน้าต่าง...๙) ชันดาขรวัตร ข้อปฏิบัติในเรื่องไฟที่อบกายระงับโรค ทำความสะอาด ตั้งน้ำ ไม่เบียดชิดพระเถระ ไม่กีดกันอาสนะภิกษุหนุ่ม ปีนวดและสรงน้ำแก่พระเถระ... ๑๐) วัจจกวัตร ระเบียบปฏิบัติในเวลาเข้าส้วม ถ่ายอุจจาระปัสสาวะแล้วต้องทำความสะอาดส้วมให้เรียบร้อย เข้าห้องส้วมตามลำดับที่มาถึงก่อนหลัง พาดจีวรไว้ที่ราวข้างนอก อย่าเลิกผ้าเข้าไป อย่าแบ่งแรง อย่าเลิกผ้าออกมา นุ่งห่มเรียบร้อยแล้วจึงออก ถ้าส้วมสกปรกให้ทำความสะอาด ตักน้ำใส่ไว้ให้เต็ม...๑๑) อุปัชฌายวัตร วิธีปฏิบัติของสัทธังวิหาริก(ลูกศิษย์)ต่ออุปัชฌาย์ เข้าไปรับใช้ถวายน้ำล้างหน้าบ้วนปาก ช่วยนุ่งห่มจีวรให้ ซักผ้า ล้างบาตร ทำความสะอาดกุฏิ รับยาม ถ้าเดินทางร่วมกับท่านไม่ควรเดินใกล้หรือไกลเกินไป ไม่พูดสอดแทรกขณะท่านพูดอยู่ จะทำอะไรต้องถามท่านก่อน จะไปไหนต้องกราบลา ป้องกันอาบัติให้ท่าน เอาใจใส่ยามอาพาธ... ฯลฯ ๑๒) สัทธังวิหาริกวัตร ข้อที่อุปัชฌาย์จะมีต่อศิษย์ เช่น อนุเคราะห์ด้วยพรธรรมวินัย อบรมสั่งสอนอยู่เนืองๆให้บริหารเครื่องใช้ ถ้าศิษย์อาพาธให้อุปัชฌาย์ปฏิบัติต่อศิษย์ดังในอุปัชฌาย์เช่นกัน เป็นต้น ๑๓) อาจารย์วัตร วิธีปฏิบัติต่ออาจารย์ อันเตวาสิก(ศิษย์)ผู้ถือนิสัยอยู่ด้วยอาจารย์ พึงปฏิบัติต่ออาจารย์ดังอุปัชฌายวัตร ๑๔) อันเตวาสิกวัตร วิธีปฏิบัติต่อ อันเตวาสิก(ศิษย์) อาจารย์ผู้ให้นิสัยพึงปฏิบัติชอบ สงเคราะห์ศิษย์ดังสัทธังวิหาริกวัตรทุกประการ

พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ท่านให้ความสำคัญกับวัตรทั้ง ๑๔ อย่างนี้เพราะท่านเห็นว่า<sup>๔๗</sup> ข้อวัตรทั้งหลายมีกำลังมาก ที่ไหนในวัดที่จะทำได้ ไม่ว่าจะเป็นในกุฏิของเรากุฏิคนอื่นก็ดี ที่สภกรกรรฐรงทำเลย ไม่ต้องทำให้ใคร ไม่ต้องทำเอาหน้าเอาตากับใคร ทำเพื่อข้อปฏิบัติของเรา กวาดกุฏิ กวาดเสนาสนะให้มันสะอาด ถ้าเราทำเช่นนั้น เพราะเราเป็นผู้ปฏิบัติ อันนี้ทำให้มีอยู่ในใจของเราทุกคน ความสามัคคีนั้นไม่ต้องเรียกร้องหรือ เป็นเลยให้มันเป็นธรรมชาติ สงบระงับ พยายามทำใจให้เป็นอย่างนั้น ไม่มีอะไรอะไรมันจะขัดแย้งเรา อะไรที่เป็นงานหนักหนาช่วยกันทำ ไม่นานก็เสร็จช่วยกันง่ายๆ แล้วก็แล้วกันไปมันดีที่สุด..

**๔) หลักกิจวัตรประจำวัน** เพื่อความเป็นสมาธิปฏิบัติ อันเป็นไปเพื่อการขัดเกลาจิตใจ และเพื่อสร้างจิตนิสัยอันดีงาม วัดหนองป่าพงจึงกำหนดกิจวัตรประจำวันไว้ดังนี้...

เวลา ๐๓.๐๐ น รวมที่ศาลา นั่งสมาธิ ทำวัตรเช้า

เวลา ๐๕.๐๐น ทำความสะอาดโรงฉัน จัดอาสนะ ออกบิณฑบาต

<sup>๔๗</sup> พระโพธิญาณเถร,รวมพระธรรมเทศนาหลวงพ่อบุชา สุภทฺโท,(กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา, ๒๕๓๕),หน้า ๖๕.

เวลา ๐๘.๐๐ น รับแจกอาหาร ฉันทบิณฑบาต

เวลา ๑๐.๐๐ น ทำความสะอาดโรงฉัน ฟังโอวาท กราบพระพร้อมกัน กลับกุฏิของตน ทำความเพียร เดินจงกรม นั่งสมาธิ

เวลา ๑๔.๐๐ น ทำกิจส่วนรวมพร้อมกัน เช่น ทำความสะอาดศาลา โบสถ์ ลานวัด ถนน และปฏิสังขรณ์ ซ่อมแซมสถานที่ต่างๆ

เวลา ๑๖.๐๐ น ฉันทน้ำปานะ สรงน้ำ เดินจงกรม

เวลา ๑๘.๐๐ น นั่งสมาธิ ทำวัตรเย็น ฟังพระธรรมวินัย

**๕) หลักกติกาสงฆ์** ข้อกติกาสงฆ์ในวัดหนองป่าพง<sup>๔๔</sup> ๑) พระภิกษุสามเณรห้ามขอของแต่คนไข้ญาติไข้ปวารณา ห้ามติดต่อกับคฤหัสถ์ และนักบวชอื่นเป็นวิสาภาคกับพุทธศาสนา ๒) ห้ามบอกและเรียนไตร่จณานวิชา บอกเลข ทำนํ้ามนต์ หมอยา หมอดู ๓) พระผู้มีพรรษาหย่อน ๕ พรรษา ห้ามเที่ยวไปแต่ลำพังตัวเอง เว้นแต่มีเหตุจำเป็นหรือมีอาจารย์ผู้สมควรติดตามไปด้วย ๔) เมื่อจะไปทำอะไรให้ปรึกษาสงฆ์ หรือผู้เป็นประธานในสงฆ์เสียก่อน เมื่อเห็นว่าเป็นธรรม เป็นวินัยแล้ว จึงทำ อย่าทำตามอำนาจตัวเอง ๕) ให้ยินดีในเสนาสนะที่สงฆ์จัดให้ และให้ทำความสะอาดเก็บกวาดกุฏิ ถนนเข้าออกให้สะอาด ๖) เมื่อกิจสงฆ์เกิดขึ้นให้พร้อมกันทำ เมื่อเลิกให้พร้อมกันเลิก อย่าทำตนให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ คือ เป็นผู้มารยาสาไทย หลีกเลียง แก่ตัว ๗) เมื่อบิณฑบาต เก็บบาตรล้าง บาตร กวาดวัด ตักน้ำ สรงน้ำ จัดโรงฉัน ย้อมผ้า ฟังเทศน์เหล่านี้ ห้ามคุยกันฟังตั้งใจทำกิจนั้นจริงๆ ๘) เมื่อฉันเสร็จแล้ว ให้พร้อมกันเก็บกวาดโรงฉันเสียก่อน แล้วจึงกราบพระพร้อมกัน จึงนำบริวารของตน กลับกุฏิโดยสงบ ๙) ให้ทำตนเป็นผู้มีกนน้อยในการพูด กิน นอน ร่าเริง จะเป็นผู้ตื่นอยู่ด้วยความเพียร และจงช่วยกันพยาบาล ภิกษุ สามเณรป่วยด้วยความเมตตา ๑๐) ห้ามรับเงินและทอง และห้ามผู้อื่นเก็บไว้เพื่อตน ห้ามซื้อขายแลกเปลี่ยน ๑๑) เมื่อเอกภพเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ ให้เก็บไว้เป็นกองกลาง เมื่อท่านองค์ใดต้องการ ให้สงฆ์อนุมัติแก่ท่าน องค์นั้น โดยสมควร ๑๒) ห้ามคุยกันเป็นกลุ่มก้อนทั้งกลางวันและกลางคืน ในที่ทั่วไปหรือในกุฏิ เว้นแต่มีเหตุจำเป็นถึงกระนั้นก็อย่าเป็นผู้คลุกคลีและเอิกเกริกเฮฮา ๑๓) การรับและส่งจดหมาย เอกสาร หรือวัตถุต่างๆ ภายนอก ต้องแจ้งต่อสงฆ์ หรือผู้เป็นประธานสงฆ์ให้ทราบ เมื่อท่านเห็นสมควรแล้ว จึงรับส่งได้ ๑๔) พระเณรที่มุ่งเข้ามาปฏิบัติในสำนักนี้ เบื้องต้นต้องได้รับใบฝากจากอุปฌาย์อาจารย์ของตน และย้ายหนังสือสุทธิมาให้ถูกต้องเสียก่อนจึงจะใช้ได้๑๕) พระเณรที่เป็นอาคันตุกะมาพักอาศัย ต้องนำหนังสือสุทธิแจ้งสงฆ์ หรือผู้เป็นประธานสงฆ์ในคืนแรก และมีกำหนดให้พักได้ไม่เกิน ๓ คืน เว้นแต่มีเหตุจำเป็น

จากการศึกษาจะเห็นว่าหลักการทั้งหมดดังกล่าวมาเป็นการประพฤติปฏิบัติเพื่อขัดเกลาตนเองและเป็นการทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้คือวิมุตติหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวงและเพื่อวัตถุประสงค์ในการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข หลักการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหลักพระธรรมวินัย หลักวัตร ๑๔ หลักธุดงค์ ๑๓ หรือกฎกติกาต่างๆ ภายในวัด สิ่งเหล่านี้เมื่อนำมาประพฤติปฏิบัติแล้วทำให้นุเคราะห์ที่อยู่ภายในวัดหนองป่าพงมีความเข้มแข็งสามารถทำงานเพื่อประกาศพระศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

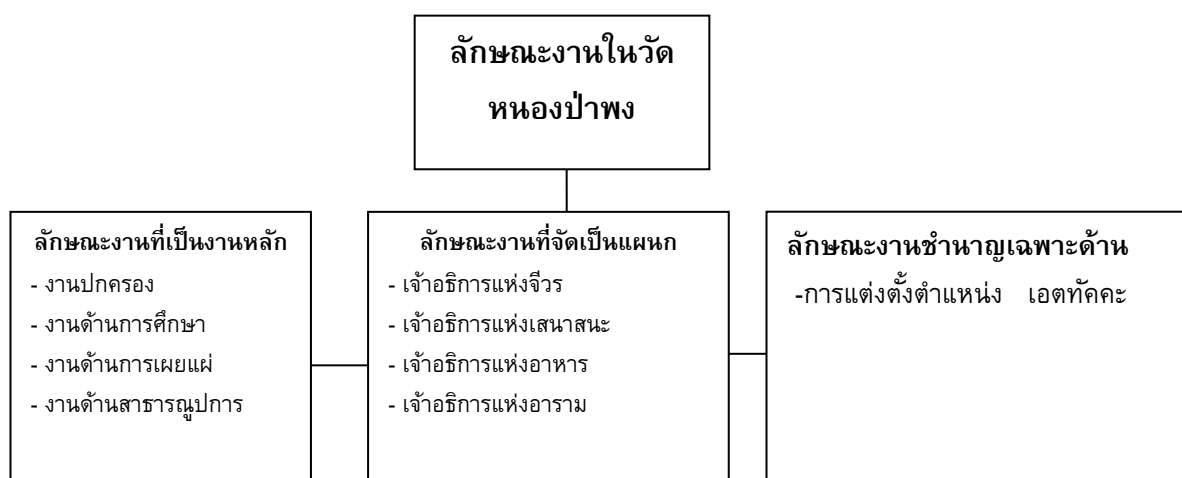
<sup>๔๔</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๐.

### ๓.๒.๒ การแบ่งงาน

การจัดแบ่งงานในวัดหนองป่าพงนั้นพระโพธิญาณเถระท่านได้จัดแบ่งตามอย่างสมัยพุทธกาลคือมอบงานและมอบหน้าที่ให้พระสงฆ์แต่ละรูปตามความถนัด ความรู้ความสามารถของแต่ละรูป เช่นงานด้านการปกครอง งานด้านการเผยแผ่ งานด้านสาธารณูปการ เจ้าอธิการแห่งจีวร เจ้าอธิการแห่งเสนาสนะ การมีตำแหน่งภักตฺเทศก์ทำหน้าที่แจกภัตเป็นต้น การแบ่งงานกันทำภายในวัดหนองป่าพงนั้น พระโพธิญาณเถระท่านประยุกต์ใช้หลักการแบ่งงานกันทำในสมัยพุทธกาลเป็นหลักนอกจากนี้เมื่อมีพระเถระผู้มีความรู้ความสามารถหลวงพ่อบุญ ก็เปิดโอกาสให้พระลูกศิษย์ได้มีโอกาสในการบริหารปกครองวัดโดยการให้ช่วยดูแลวัดหนองป่าพงในบางครั้งบางคราวที่หลวงพ่อบุญไม่ได้จำพรรษาที่วัด หรือไม่ก็ส่งไปอยู่ที่วัดอื่นที่มีญาติโยมมาขอพระให้ไปอยู่จำพรรษาที่หมู่บ้านของตนเอง จนบางครั้งกลายเป็นวัดสาขาของวัดหนองป่าพง เมื่อมีสาขาวัดหนองป่าพงเกิดขึ้นหลวงพ่อบุญก็จะส่งมาเถระในวัดที่มีความรู้ความสามารถออกไปปกครองดูแลวัดสาขาต่างๆ ที่กระจายกันอยู่ทั่วภาคอีสานในขณะนั้น โดยหลวงพ่อบุญจะทำตัวท่านเป็นกองหนุน คอยช่วยเหลือให้คำแนะนำในการปกครองดูแลวัด และในด้านการปฏิบัติ จนวัดสาขาเจริญรุ่งเรือง

#### แผนภูมิที่ ๓.๔

#### การแบ่งงาน (แบ่งงานแต่ละด้าน)



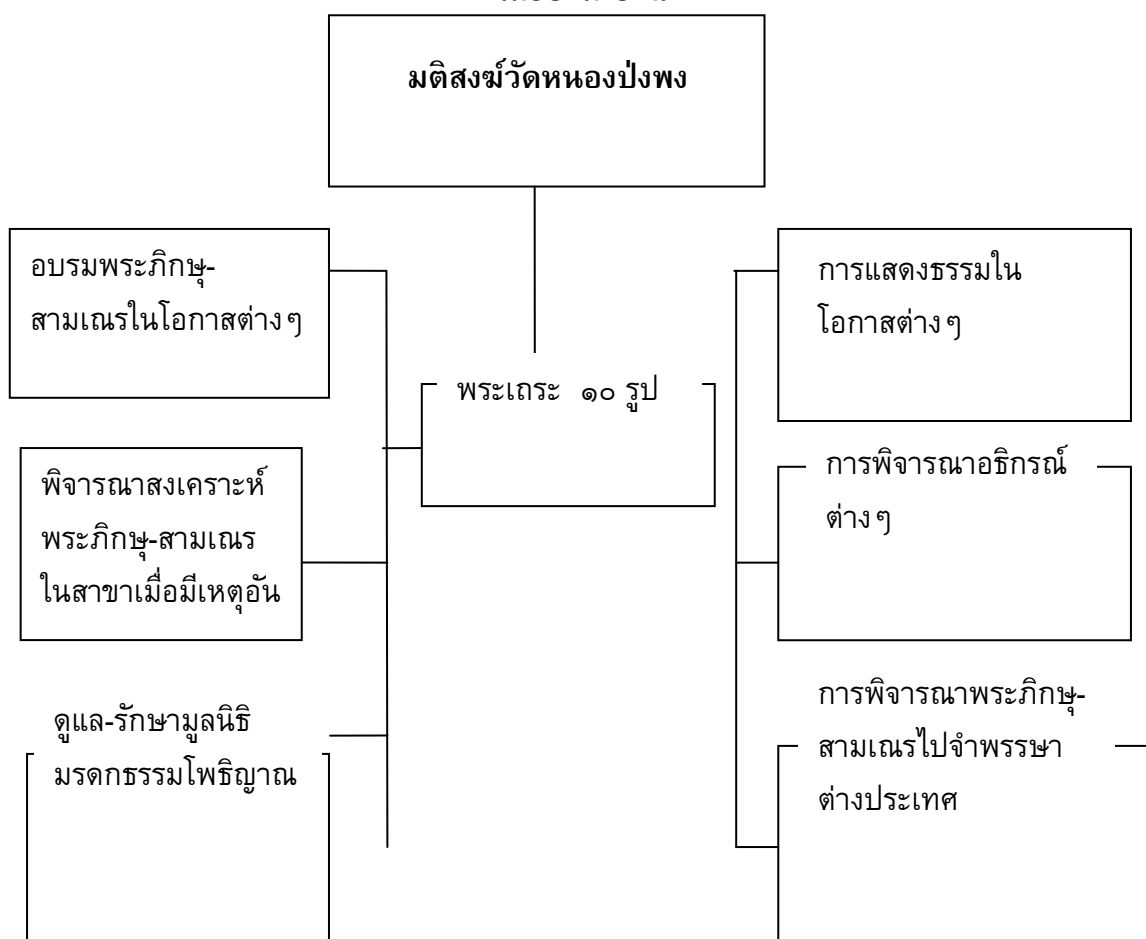
ปัจจุบันนี้ในด้านการแบ่งงานกันรับผิดชอบเพื่อบริหารวัดหนองป่าพงและวัดสาขาให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันคณะสงฆ์ของวัดหนองป่าพงได้ประชุมและมีมติมอบให้พระเถระ ๑๐ รูปเป็นผู้กำกับดูแลงานด้านต่างๆ ของวัดหนองป่าพงและวัดสาขาซึ่งประกอบด้วย ๑) การแสดงธรรมในโอกาสต่างๆ ๒) การพิจารณาอธิกรณ์ต่างๆ ๓) การพิจารณาพระภิกษุ-สามเณรไปจำพรรษาต่างประเทศ ๔) พิจารณาสงเคราะห์พระภิกษุ-สามเณรในสาขาเมื่อมีเหตุอันควร ๕) ดูแลรักษามูลนิธิมรดกธรรมโพธิญาณ ๖) อบรมพระภิกษุ-สามเณรในโอกาสต่างๆ พระเถระทั้ง ๑๐ รูปดังกล่าวที่ได้รับมติจากคณะสงฆ์แต่งตั้งให้เป็นผู้ทำหน้าที่ดูแลงานทั้ง ๖ ประการดังกล่าวมาให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

### ๓.๒.๓ การมอบหมายหน้าที่

บุคลากรที่อยู่ในวัดหนองป่าพงทั้ง ๔ กลุ่มตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ต่างมีหน้าที่และงานที่ต้องปฏิบัติแตกต่างกันออกไปดังนี้

#### แผนภูมิที่ ๓.๕

#### การมอบหมายหน้าที่



#### ๓.๒.๓.๑ กลุ่มพระสงฆ์

กลุ่มพระสงฆ์ในวัดหนองป่าพง เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญระดับต้นๆ เพราะเป็นกลุ่มที่เป็นกำลังหลักในการปกครอง การศึกษา และการเผยแผ่ของวัดหนองป่าพง หน้าที่ของพระภิกษุสงฆ์ในวัดหนองป่าพง ประมวลได้ดังนี้<sup>๔๔</sup> (ก) หน้าที่ส่วนตน ๑) หน้าที่ในการปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ๒) หน้าที่ในการทำตามกิจวัตรที่ดำรงตามความสามารถ ๓) หน้าที่ในการฟังธรรม ฝึกจิตและเจริญปัญญา ๔) หน้าที่ในการปฏิบัติตามระเบียบของวัดและสำนัก ๕) หน้าที่ในการรักษาบริวารและเสนาสนะให้สะอาดเรียบร้อยอยู่เสมอ(ข) หน้าที่ต่อส่วนรวม ๑) หน้าที่ในการร่วมประชุมสงฆ์เพื่อทำสังฆกรรมและลงมติสงฆ์ ๒) หน้าที่ในการ

<sup>๔๔</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๐.

เข้าร่วมปฏิบัติธรรมประจำปี เพื่อทำความเห็นและข้อปฏิบัติให้เสมอกัน ๓) หัวหน้าสาขาต้องเข้าร่วมประชุมประจำปีเพื่อรับทราบมติสงฆ์สายวัดหนองป่าพงร่วมกัน

**๓.๒.๓.๒ กลุ่มสามเณร** สามเณรที่วัดหนองป่าพงคือผู้ที่เตรียมอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ซึ่งต้องรักษาศีล ๑๐ และปฏิบัติตามเสขียวัตรอย่างเคร่งครัด สามเณรมีหน้าที่ดังนี้ ๑) หน้าที่ในการรักษาศีล ๑๐ ประการอย่างเคร่งครัด ๒) หน้าที่ในการอุปัฏฐากพระภิกษุสงฆ์ ๓) หน้าที่ในการฝึกจิต เจริญปัญญา ๔) หน้าที่ในการปฏิบัติตามระเบียบของวัดและโอวาทครูอาจารย์สามเณรคือเหล่ากอของสมณะ ถ้าสามเณรองค์ใดประพฤติปฏิบัติตามที่กำหนดให้อย่างเคร่งครัดไม่ขาดตกบกพร่อง ครูอาจารย์ก็จะพิจารณาให้การอุปสมบทต่อไป

**๓.๒.๓.๓ กลุ่มอุบาสก** หน้าที่และบทบาทของอุบาสกที่มาฟังธรรมเป็นบางครั้งบางคราวก็คือการอุปถัมภ์ปัจจัยสี่แก่พระภิกษุสามเณร และตั้งใจฟังธรรม ปฏิบัติธรรมด้วยความเคารพ ส่วนผู้ที่เข้ามาศึกษาปฏิบัติในวัด ต้องปฏิบัติตามระเบียบของวัดด้วย และต้องทำกิจวัตรต่างๆ ตามที่กำหนดไว้มิให้บกพร่อง โดยเฉพาะปะชวานั้นต้องทำหน้าที่ทุกอย่างเหมือนพระ และทำหน้าที่อุปัฏฐากพระภิกษุสามเณรด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการพิสูจน์ตนให้ท่านเมตตาบรรพชาอุปสมบทให้ นอกจากนี้ต้องเตรียมหัดตัดเย็บจีวร ย้อมให้เป็น อันเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะฝึกให้เป็นพระกรรมฐานได้สมบูรณ์

**๓.๒.๓.๔ กลุ่มอุบาสิกา** อุบาสิกาที่มาฟังธรรมนั้นถือว่าเป็นการปฏิบัติหน้าที่โดยทั่วไปของชาวพุทธ แต่ที่น่าสนใจคือการมาวัดหนองป่าพงและวัดสาขา อุบาสิกาจะได้ฟังธรรมและเจริญภาวนา ทำวัตรสวดมนต์แปลกันเป็นประจำ และเป็นกิจวัตร ทำให้ได้รับประโยชน์จากการมาวัดอย่างเต็มที่ ส่วนอุบาสิกาที่มาศึกษาอยู่ภายในวัดนั้น เป็นหน้าที่ของ “สำนักชี” ซึ่งจะตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดแต่แยกกันเป็นสัดส่วน มีเสนาสนะ ศาลาธรรม ที่ประกอบกิจกรรมต่างๆ อยู่ภายในอาณาเขตของตนเอง ซึ่งมีรั้วรอบขอบชิดเป็นสัดส่วน

**๓.๒.๓.๕ กลุ่มแม่ชี** หลวงพ่อมอหมายให้ปกครองกันเอง โดยมีคณะกรรมการบริหาร ซึ่งประกอบด้วยหัวหน้าแม่ชี และแม่ชีอาวุโส รวม ๕ คนเป็นผู้ดำเนินงาน แต่ทั้งนี้อยู่ในความดูแลและควบคุมของพระสงฆ์อีกต่อหนึ่งด้วย หน้าที่ของแม่ชีในวัดหนองป่าพงและสาขาประกอบด้วย ๑) รักษาศีล ๘ อย่างเคร่งครัด ๒) สวดมนต์ ทำวัตรแปล ฝึกจิตเจริญปัญญาตามตารางที่กำหนดไว้ ๓) ช่วยงานวัด จัดอาหารถวายพระตามสมควร ๔) รับการอบรมจากประธานสงฆ์ สัปดาห์ละ ๑ ครั้ง หรือสองสัปดาห์ต่อ ๑ ครั้ง ขั้นตอนการเข้ามาเป็นสมาชิกในสำนักชีของวัดหนองป่าพง<sup>๕๐</sup> เมื่อมีกุลสตรีหรือญาติโยมหญิงที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในการปฏิบัติของวัดหนองป่าพงมาสมัครใจที่จะพักอาศัยอยู่ปฏิบัติ ทางสำนักจะให้แม่ชีที่มีความหนักแน่นในศีล ในสมาธิแล้ว เป็นพี่เลี้ยงคอยตรวจสอบกิริยามารยาทว่ามีความสำรวม มีความบริสุทธิ์ และพร้อมที่จะบวชหรือไม่ ระยะเวลาในการตรวจสอบความตั้งใจนี้อาจจะเป็น ๑๕ วัน ๓๐ วัน หรือ ๓ เดือน ตามความพร้อมของผู้ต้องการบวช เมื่อได้รับพิจารณาให้บวชชีแล้ว ต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของสำนักชีตามที่กำหนดไว้ทุกประการ

<sup>๕๐</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓.

ปัจจุบันพระเถระ ๑๐ รูปที่ได้รับมอบหมายให้กำกับดูแลกิจกรรมต่างๆ ของวัดหนองป่าพงและวัดสาขาทั้งในประเทศและต่างประเทศ การดำเนินงานต่างๆ ของวัดหนองป่าพงและวัดสาขาทั้งในประเทศและต่างประเทศในปัจจุบันนี้พระเถระทั้ง ๑๐ รูปจะเป็นผู้กำกับดูแล ตัดสินใจให้เป็นไปตามมติของคณะสงฆ์ซึ่งจะมีการประชุมกันเพื่อพิจารณาประเด็นต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวันที่ ๑๖ มิถุนายน ของทุกปี

### ๓.๒.๔ การแบ่งสายงานการบังคับบัญชา

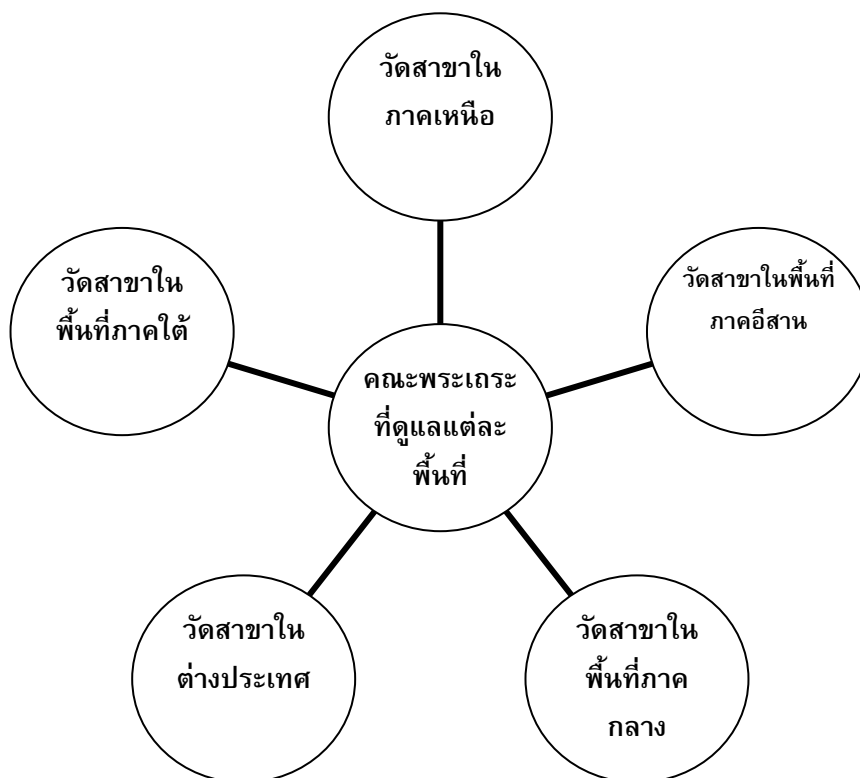
การแบ่งสายงานการบังคับบัญชาภายในวัดหนองป่าพงนั้นระยะเริ่มแรก พระโพธิญาณเถระเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด แต่เมื่อมีพระสงฆ์สามเณร แม่ชี อุบาสกอุบาสิกาเพิ่มมากขึ้น ท่านก็ให้มีอาจารย์คอยดูแลแทนท่านในบางเรื่องเช่นคอยดูแลผู้ที่เข้ามาบวช ฝึกอบรมก่อนบวช คอยดูแลสามเณรให้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเองและกฎระเบียบภายในวัด ส่วนแม่ชีนั้นท่านให้ปกครองกันเองโดยให้มีหัวหน้าแม่ชีทำหน้าที่ในการดูแลแม่ชีด้วยกัน แต่ทั้งหมดนั้นยังต้องขึ้นตรงต่อหลวงพ่อก่อน เมื่อมีปัญหาอะไรที่แก้ไขไม่ได้หลวงพ่อก็จะดำเนินการแก้ไขเอง พระโพธิญาณเถระท่านใช้วิธีการบังคับบัญชาหรือบริหารด้วยวิธีการเปิดเผยเช่นนี้ช่วยป้องกันข้อครหา หรือความแตกร้างในภายหลังถ้าเกิดปัญหาตามมา และบางทีหลวงพ่อก็ใช้วิธีการอันนี้เป็นอุบายในการสอนลูกศิษย์ ซึ่งได้ผลอย่างชะงัดอีกด้วย คือ เมื่อท่านเล็งเห็นว่า พระภิกษุสามเณรทั้งหลายมีความคิดผิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นอันหนึ่งเหมือนกันทุกรูป ท่านจะประชุมสงฆ์ แต่ตัวท่านเองยังไม่แสดงความคิดเห็น จะนิมนต์ลูกศิษย์ที่เป็นพระเถระแสดงความคิดเห็นก่อน บางครั้งพระทุกรูปเข้าใจว่าหลวงพ่อดูเห็นด้วยต่อเมื่อหลวงพ่อกำลังพูดคัดค้านออกมาจึงมีผลกระทบมากที่สุด เหมือนนักโทษประหารติดเป้าไว้ที่หน้าอกตัวเองโดยไม่รู้สีกตัว ตัวอย่างของเรื่องนี้ได้แก่ เหตุการณ์ที่มีโยมมาขอถวายรถยนต์เก๋งวู้ด ซึ่งเรื่องมีอยู่ว่า<sup>๕๑</sup>...วันนั้นเป็นวันอุโบสถ หลังจากประชุมสวดปาติโมกข์แล้ว ก็เป็นโอกาสที่ได้พูดคุยปรึกษาหารือกันตามธรรมเนียม หลวงพ่อก็ได้เล่าเรื่องที่มีโยมมาขอถวายรถยนต์ ซึ่งท่านยังมีได้ให้คำตอบแก่เขาว่าจะรับหรือไม่ และได้ถามความเห็นที่ประชุมสงฆ์ พระสงฆ์ทุกรูปต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่าควรจะได้รับ ด้วยเหตุผลที่ว่าจะสะดวกเวลาที่หลวงพ่อกจะไปเยี่ยมสำนักสาขาต่าง ๆ ซึ่งมีมากมายกว่า ๔๐ สาขา อีกทั้งเวลาพระเณรอาพาธ เจ็บป่วยก็จะได้นำส่งหมอได้ทันทั่วทั้ง หลวงพ่อก็รับฟังข้อเสนอของบรรดาสาธุชนอย่างสงบ ในที่สุดท่านก็ได้ให้อิโรวาทที่มีรสชาติเหมือน น้ำกรดแช่เย็นแก่ที่ประชุมว่า...สำหรับผมมีความเห็นไม่เหมือนกับพวกท่าน ผมเห็นว่าเราเป็นพระ เป็นสมณะ คือผู้สงบระงับ เราต้องเป็นคนมักน้อย สันโดษ เวลาเช้าเราอุ้มบาตรออกไปเที่ยวบิณฑบาตรรับอาหารจากชาวบ้านมาเลี้ยงชีวิตเพื่อยังอัตภาพนี้ให้เป็นไป ชาวบ้านส่วนมากเขาเป็นคนยากจน เรารับอาหารมาจากเขา เรามีรถยนต์ แต่เขาไม่มี นี่ลองคิดดูซิว่า มันจะเป็นอย่างไร เราอยู่ในฐานะอย่างไร เราต้องรู้จักตัวเอง เราเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าไม่มีรถ เราก็อย่ามีเลยดีกว่า ถ้ามี สักวันหนึ่งก็จะมีข่าวว่ารถวู้ดนั้นคว่ำที่นั่น รถวู้ดนี้ไปชนคนที่นั่น...อะไรุ่นวาย เป็นภาระยุ่งยากในการรักษาเมื่อก่อนนี้จะไปไหนแต่ละทีมีแต่เดินไปทั้งนั้น ไปจุดธูปสักก่อนไม่ได้นั่งรถไปเหมือนทุกวันนี้ ถ้าไปจุดธูปก็จุดธูปกันจริง ๆ ขึ้นเขาลงห้วยมีแต่เดินทั้งนั้น เดินกันจนเท้าพองทีเดียว แต่ทุกวันนี้พระเณรเขาไปจุดธูปก็มีแต่นั่งรถกันทั้งนั้น เขาไปเที่ยวดูบ้านนั่นเมืองนี้กันผมเรียกว่า ทะลุคง ไม่ใช่จุดธูป เพราะคงที่ไหนมีทะลุกันไปหมด นั่งรถทะลุ

<sup>๕๑</sup>เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๙๒.

มันเลย ไม่มีรถก็ช่างมันเถอะ ขอแต่ให้เราประพฤติปฏิบัติให้ดีเข้าไว้ก็แล้วกัน เทวดาเห็นเข้าก็เลื่อมใส ศรัทธาเองหรือ ผมไม่รับบรณงค์ที่เขาจะเอามาถวายก็เพราะเหตุนี้ ยิ่งสบายเสียอีก ไม่ต้องเซ็ดไม่ต้องล้างให้เหนื่อย ขอให้ท่านทั้งหลายจงจำไว้ อย่าเห็นแก่ความสะดวกสบายกันนักเลย”

### แผนภูมิที่ ๓.๖

#### การแบ่งสายงานการบังคับบัญชา



ปัจจุบันสายการบังคับบัญชาของวัดหนองป่าพง และวัดสาขาทั้งในประเทศและต่างประเทศมีสายการบังคับบัญชาดังนี้ ภาคเหนือ พระครูอุดมวิระวัฒน์(คุณ ตึกขวีโร)วัดอุดมวาริ พระครูวิจารณ์ศุกวัตร (บัณฑิต เทชปัญโญ) วัดแม่ใจใต้ ภาคใต้ พระครูภานุชาชัยมงคล (สุนทร ทนตจิตโต) วัดป่าชัยมงคล ภาคกลาง พระครูโอภาสสุตฺตมกร (โสภณ โอภาโส) วัดบึงลัญจวิวัน ภาคอีสาน หลวงปู่สี สิริญาโณ วัดป่าศรีมงคล พระครูสิริภานุมาพิธาน(สุพงษ์ ฐตธมโม)ต่างประเทศ พระราชสุเมธาจารย์ (หลวงพ่อโรเบิร์ต สุเมโธ)

#### ๓.๒.๕ การประสานงาน

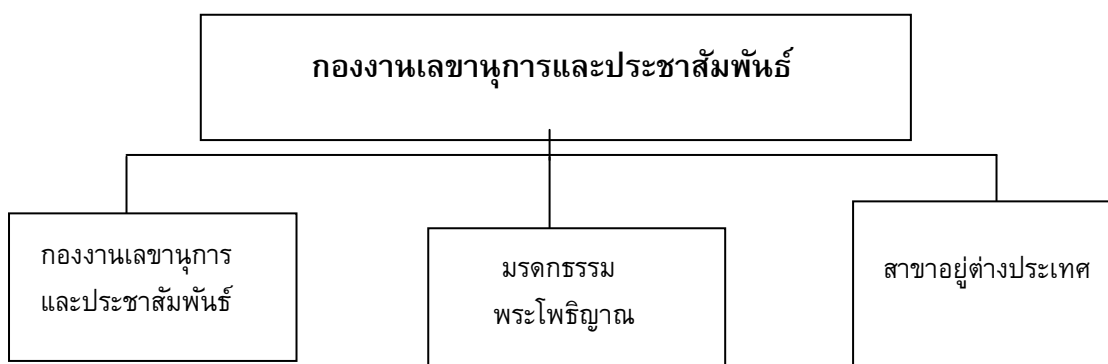
เมื่อวัดหนองป่าพงมีการขยายสาขาออกไปในสถานที่ต่างๆ นั้นหลวงพ่อบุญจะออกตรวจเยี่ยมสาขาแต่ละแห่ง คอยให้คำปรึกษา ให้กำลังใจ ชี้แนะแนวทางในการบริหารจัดการ การปกครองด้วยตัวของท่านเอง แต่เมื่อมีสาขาเพิ่มมากขึ้นและมีการขยายสาขาไปในต่างประเทศ แต่ละสาขาก็มีหัวหน้าสาขาหรือถ้าเป็นวัดถูกต้องแล้วก็มีเจ้าอาวาสในการปกครองวัดหรือสาขานั้นๆ หลวงพ่อปกครองลูกศิษย์ด้วยความเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิดและทั่วถึง บางครั้งก็จำใจจำใจเหมือนพ่อ

ปกครองลูกจริง ๆ ขณะเดียวกันท่านก็พิจารณาอยู่เสมอถึงแนวทางที่จะวางรากฐานให้พระสงฆ์ที่วัดหนองป่าพง เป็นสถาบันที่มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น และสามารถกลืนเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยเฉพาะแต่ในเวลาที่ท่านยังอยู่เป็นหลักเท่านั้น ดังที่ท่านเคยปรารภอยู่บ่อย ๆ ว่า วัดส่วนมากที่ท่านเคยเห็นมาจะเจริญรุ่งเรืองก็ในสมัยที่ผู้ก่อกำเนิดยังมีชีวิตอยู่ พอหมดสมัยเจ้าของเดิมนั้นวัดก็เสื่อมจนตั้งอยู่ไม่ได้ ดังนั้นท่านจึงคอยกำชับเตือนพระเถระอยู่เสมอไม่ให้ประมาทในขณะที่ครูบาอาจารย์ยังอยู่ มิฉะนั้นต่อไปสำนักอาจจะเสื่อมสลายไป และเพื่อให้สงฆ์มั่นคงยิ่งขึ้นหลวงพ่อก็ได้ฝึกลูกศิษย์ให้รับผิดชอบในหลาย ๆ ด้าน เช่น ส่งพระเถระออกไปรับหน้าที่ประธานสงฆ์ในสำนักสาขาต่าง ๆ เพื่อให้ท่านเหล่านั้นได้มีประสบการณ์ในงานบริหาร เป็นต้น แม้แต่ที่วัดหนองป่าพงเอง เมื่อหลวงพ่อก้าวเข้าสู่วัยชราท่านก็มอบหมายหน้าที่ต่าง ๆ ในวัดให้แก่ลูกศิษย์อาวุโสช่วยกันรับผิดชอบเช่นเดียวกัน เมื่อหลวงพ่อก้าวพ่ายหนัก การบริหารวัดจึงดำเนินต่อไปอย่างราบรื่น การบริหารแบบนี้ก็ราบรื่นมาตลอด เพราะศรัทธาที่พระภิกษุสามเณรมีต่อความยุติธรรมและสติปัญญาของหลวงพ่อก ทำให้ไม่ค่อยมีใครคัดค้านท่าน ถ้าหลวงพ่อยากปกครองสงฆ์อย่างเผด็จการก็คงไม่ยาก แต่ถึงแม้ว่าท่านเป็นผู้ชี้ขาด ท่านก็พยายามทำทุกอย่างด้วยความเห็นชอบของสงฆ์อยู่เสมอ ลูกศิษย์ลูกหาจึงได้ข้อคิด ความรู้และความภูมิใจที่ได้มีบทบาทร่วมกัน

ปัจจุบันการประสานงานของวัดหนองป่าพงมีการตั้งกองงานเลขานุการเพื่อทำหน้าที่ประสานงานในด้านต่างๆ ทั้งในส่วนของวัดหนองป่าพง วัดสาขาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้การดำเนินงานของวัดหนองป่าพงเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

### แผนภูมิที่ ๓.๗

#### การประสานงาน



การจัดองค์กรในพุทธศาสนาเถรวาทกับการจัดองค์กรของวัดหนองป่าพง โดยใช้รูปแบบการจัดองค์กรสมัยใหม่คือการกำหนดวัตถุประสงค์ การแบ่งงาน การมอบหมายหน้าที่ การแบ่งสายงานการบังคับบัญชา และการประสานงาน มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ จากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการจัดองค์กรสงฆ์ในสมัยพุทธกาลกับการจัดองค์กรของวัดหนองป่าพงพบว่ามี ความใกล้เคียงกัน โดยมีเป้าหมายคือวิมุตติ การหลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง การเคารพพระธรรมวินัยว่าเป็นหลักการสูงสุด พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) ท่านให้ความเคารพพระธรรมวินัยยิ่งด้วยชีวิต

หลักการแบ่งงาน มีการคัดสรรบุคคลที่มีความสามารถในแต่ละด้านมาช่วยกำกับกิจการภายในคณะสงฆ์ ได้แก่ งานการปกครอง งานด้านการศึกษา งานด้านการเผยแผ่ งานด้านสาธารณูปการ ภายใต้กรอบแห่งธรรมวินัย หลักการมอบหมายหน้าที่ ดำเนินตามหลักธรรมวินัยเช่นกันโดยมีการกำหนดคุณสมบัติและวิธีการคัดเลือกสมาชิกภาพสงฆ์สำหรับปฏิบัติงานภายในอาราม และดำเนินการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบในด้านต่างๆ หลักการจัดสายบังคับบัญชา ให้บุคลากรในองค์กรมีหน้าที่ปฏิบัติต่อกันมากกว่าการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น หลักการประสาน จำแนกสมาชิกภาพเป็นสี่กลุ่มใหญ่ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งทั้งสี่กลุ่มนี้มีปฏิสัมพันธ์เกื้อกูลกันและกัน ทำให้การบริหารองค์สงฆ์ของวัดหนองป่าพงเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และทำให้วัดหนองป่าพงและวัดสาขามีความเจริญรุ่งเรืองมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า การที่วัดหนองป่าพง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มีความเจริญมาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้แม้ว่าองค์ที่ก่อตั้งวัดคือพระโพธิญาณเถระจอมมณภาพไปหลายปีแล้วก็ตาม วัดหนองป่าพงและวัดสาขาทั้งในประเทศและต่างประเทศยังประพฤติปฏิบัติตามแนวทางที่พระโพธิญาณเถระกำหนดไว้อยู่ และมีบทบาทเป็นอย่างมากในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้วิจัยเห็นว่าความเจริญมั่นคงของวัดหนองป่าพงน่าจะมาจากเหตุดังต่อไปนี้

หลักพระธรรมวินัย พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) ท่านเทิดทูนหลักพระธรรมวินัยไว้เหนือสิ่งอื่นใด พระพุทธเจ้าบัญญัติข้อวัตรปฏิบัติไว้อย่างไรท่านก็ประพฤติปฏิบัติตามนั้น สิ่งใดที่ผิดวินัยบัญญัติของพระพุทธเจ้าท่านจะไม่กระทำ หลักพระธรรมวินัยนี้เป็นเสมือนเข็มทิศนำทางในการประพฤติปฏิบัติของพระโพธิญาณเถระ และลูกศิษย์ที่ประกอบด้วยคณะพระสงฆ์ สามเณร และอุบาสก อุบาสิกา พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) ท่านเป็นผู้ก่อตั้งและบุกเบิกนำความเจริญมาสู่วัดหนองป่าพง ตามประวัติของท่านกว่าจะได้มาก่อตั้งวัดหนองป่าพงนั้น ท่านปฏิบัติขัดเกลادنเองอย่างหนักและจริงจัง ไม่เคยย่อท้อและหวาดหวั่นต่ออุปสรรค ท่านประพฤติปฏิบัติตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ คือ การศึกษาปริยัติ นำไปสู่การปฏิบัติผลที่ได้รับคือปฏิเวธ ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนั้น นอกจากท่านจะศึกษาด้วยตนเองแล้ว ท่านยังมีโอกาสได้พบและได้ฟังธรรมคำชี้แนะถึงแนวทางในการปฏิบัติจากอาจารย์หลายท่านที่มีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเช่นพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พระอาจารย์ กิณนรี พระอาจารย์ทองรัตน์ เป็นต้น ด้วยความเป็นคนที่ศึกษาอย่างจริงจัง ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานด้วยการเอาชีวิตเข้าแลกและเทิดทูนพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่เหนือสิ่งอื่นใด ทำให้พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และเมื่อท่านมาก่อตั้งวัดหนองป่าพง มีผู้มีศรัทธาออกบวชและมอบตัวเป็นศิษย์ท่านจึงสอนลูกศิษย์ด้วยความรู้ความสามารถที่ท่านได้ประพฤติปฏิบัติมาแล้ว ทำให้ลูกศิษย์มีความเลื่อมใสในตัวท่านและปฏิบัติตามอย่างจริงจัง องค์วัดหนองป่าพง พระโพธิญาณเถระ (ชา สุภทฺโท) ท่านสร้างวัดหนองป่าพงให้มีธรรมชาติเหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติธรรม คือมีความร่มรื่นด้วยธรรมชาติป่าไม้ เงียบสงบไม่พลุกพล่านแม้จะมีผู้คนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากแต่ก็มีระเบียบเป็นสัดส่วน เป็นสถานที่ที่เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติเป็นอย่างมาก นอกจากนี้พระโพธิญาณเถระ ท่านยังกำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์และข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสงฆ์ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาที่จะเข้ามาอาศัยเป็นศิษย์วัดหนองป่าพงเช่นพระสงฆ์ที่จะเข้ามาเป็นศิษย์และอยู่ปฏิบัติในวัด

หนองป่าพง ต้องมีการตรวจสอบในเรื่องของวินัยบัญญัติว่ามีความผิดหรือคลาดเคลื่อนในการปฏิบัติ ตามหลักพระธรรมวินัยหรือไม่ เมื่อเข้ามาอยู่ในวัดหนองป่าพงแล้วต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย อย่างเคร่งครัด ปฏิบัติหลักธุดงค์ ๑๓ ข้อใดข้อหนึ่งที่เหมาะต่อจริตของผู้ปฏิบัติ และปฏิบัติตามหลัก วัตร ๑๔ และกฎระเบียบที่พระโพธิญาณเถร ได้ตั้งไว้ สำหรับผู้ที่เข้ามาบวชในวัดหนองป่าพงนั้น พระโพธิญาณเถร ท่านได้ประยุกต์หลักการต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้มาใช้ในวัดหนองป่าพงเช่นผู้ที่ จะบวชต้องผ่านการฝึกอบรม ปฏิบัติขัดเกลาก่อนมีความพร้อมที่จะบวชเป็นพระภิกษุได้ จึงจะให้บวช สำหรับสามเณร แม่ชี อุบาสก อุบาสิกา พระโพธิญาณเถร ท่านก็มีหลักเกณฑ์ กฎระเบียบในการ ประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นการฝึกหัดขัดเกลากิเลส

ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งเหล่านี้ทำให้บุคลากรของวัดหนองป่าพงมีความรู้ความเข้าใจในหลักพระ ธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ มีข้อประพฤติปฏิบัติที่เป็นแบบแผนเดียวกัน โดยมีพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) เป็นเสาหลักเป็นที่พึ่ง เป็นผู้คอยดูแลและเป็นที่ปรึกษาเวลามีปัญหาในการปฏิบัติ นอกจากนี้การที่วัดหนองป่าพงมีความเจริญและดำรงมั่นมาจนถึงปัจจุบันแม้ว่าพระโพธิญาณได้จากไป แล้วก็ตาม ก็คือท่านให้ความสำคัญกับอนุสาสนีปาฏิหาริย์มากกว่า อิทธิปาฏิหาริย์หรืออาเทศนา ปาฏิหาริย์ การปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้อย่างเคร่งครัด การเทิดทูนพระ ธรรมวินัยของพระพุทธเจ้าอยู่เหนือสิ่งอื่นใด การประยุกต์หลักการและวิธีการจัดการองค์กรที่ พระพุทธเจ้าตรัสไว้และทรงปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลมาใช้กับวัดหนองป่าพงอย่างเหมาะสม รวมถึงความเป็นพระมหาเถระที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีความเป็นกัลยาณมิตรของพระโพธิญาณเถร ทำ ให้เป็นที่เคารพศรัทธาของลูกศิษย์ ผู้วิจัยเห็นว่าด้วยเหตุทั้งสามอย่างดังกล่าวมาทำให้วัดหนองป่าพง เป็นองค์กรวัดหนองป่าพงและทำให้วัดหนองป่าพงเจริญรุ่งเรืองขยายสาขาต่างๆ ทั้งในประเทศและ ต่างประเทศเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพปราบเท่าทุกวันนี้